

Skrypt nr 315

POLITECHNIKA
OPOLSKA

Anna Bohdan, Piotr Zamelski

Elementy prawa dla studentów kierunków technicznych

Opole 2023

Skrypt
Nr 315

Anna Bohdan
Piotr Zamelski

Elementy prawa dla studentów
kierunków technicznych

Opole 2023

ISSN 1427-9932
ISBN 978-83-66903-38-8

POLITECHNIKA OPOLSKA

POLITECHNIKA OPOLSKA

KOMITET REDAKCYJNY

Małgorzata ADAMSKA, Piotr GÓRSKI, Mariusz MIGAŁA
Piotr NIESŁONY – przewodniczący, Dariusz ROZUMEK
Beata ŚWIERCZEWSKA, Marek WASILEWSKI, Stefan WOLNY

Recenzent

dr hab. Agata Barczewska-Dziobek
prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego

Redaktor

Małgorzata Adamska

Projekt okładki

Krzysztof Kasza

Komitet Redakcyjny Wydawnictw Politechniki Opolskiej
ul. Prószkowska 76

© Copyright by Politechnika Opolska 2023

Skrypt sfinansowano ze środków programu EDUCATUS

Stan prawny na 30 września 2023 r.

Skład: Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej.
Ark. wyd. 8,0. Ark. druk. 8,0.
Wydano w formie pliku PDF

Spis treści

Wstęp.....	7
Rozdział 1. Podstawowe wiadomości o prawie (P. Zamelski).....	9
1.1. Prawo pozytywne	9
1.2. Normy prawne i akty prawne	11
1.2.1. Podstawowe terminy	11
1.2.2. Budowa normy prawnej	13
1.2.3. Rodzaje norm prawnych.....	14
1.3. Hierarchia aktów prawnych w Polsce	15
1.4. Akty wykonawcze do ustaw	18
1.5. Warunki obowiązywania aktu prawnego	19
1.6. Prawo materialne i prawo formalne	21
1.7. Stanowienie, stosowanie i przestrzeganie prawa.....	23
1.8. Pojęcie gałęzi prawa i metody regulacji.....	25
1.8.1. Zarys gałęzi prawa konstytucyjnego	28
1.8.2. Zarys gałęzi prawa międzynarodowego	30
1.8.3. Zarys gałęzi prawa rodzinnego i opiekuńczego	33
1.8.4. Zarys gałęzi prawa pracy.....	35
Rozdział 2. Prawo cywilne (P. Zamelski)	37
2.1. Prawo cywilne. Ujęcie definicyjne.....	37
2.2. Podmioty prawa cywilnego	38
2.2.1. Podstawowe pojęcia	38
2.2.2. Osoby fizyczne	38
2.2.3. Osoby prawne.....	39
2.2.4. Praktyczne przykłady	42
2.3. Czynności prawne	43
2.3.1. Podstawowe pojęcia	43
2.3.2. Formy czynności prawnych.....	44
2.3.3. Sposoby dokonywania czynności prawnych	45
2.4. Umowy	45
2.4.1. Podstawowe pojęcia	45
2.4.2. Umowa sprzedaży	47
2.4.3. Umowa najmu i umowa dzierżawy	48
2.4.4. Umowa zlecenie i umowa o dzieło.....	49
2.4.5. Umowa darowizny i umowa użyczenia.....	50
2.5. Czyny niedozwolone i odpowiedzialność cywilna.....	50
2.6. Procedura cywilna	53
Rozdział 3. Prawo administracyjne (A. Bohdan)	55
3.1. Prawo administracyjne. Ujęcie definicyjne	55
3.2. Rodzaje prawa administracyjnego.....	55
3.3. Cechy prawa administracyjnego	60

3.4. Rodzaje źródeł prawa administracyjnego	61
3.4.1. Konstytucyjny system źródeł prawa administracyjnego	61
3.4.2. Akty stanowienia prawa o charakterze wewnętrznym	64
3.4.3. Niezorganizowane źródła prawa administracyjnego	64
3.5. Stosunek administracyjnoprawny	65
3.5.1. Źródła powstania stosunku administracyjnoprawnego	65
3.5.2. Sposoby nawiązania stosunku administracyjnoprawnego	66
3.5.3. Elementy stosunku administracyjnoprawnego	66
3.6. Organ administracji publicznej	67
3.7. Formy działania administracji publicznej	69
3.7.1. Czynności prawne	69
3.7.2. Czynności pozaprawne	71
3.7.3. Umowy w działalności administracji publicznej	71
Rozdział 4. Prawo działalności gospodarczej (A. Bohdan)	73
4.1. Prawo działalności gospodarczej. Ujęcie definicyjne	73
4.2. Podstawy prawne podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej	73
4.3. Działalność gospodarcza. Ujęcie definicyjne	75
4.3.1. Zorganizowanie działalności gospodarczej	75
4.3.2. Zarobkowość działalności gospodarczej	76
4.3.3. Wykonywanie działalności gospodarczej we własnym imieniu	76
4.3.4. Ciągłość działalności gospodarczej	77
4.4. Przedsiębiorca. Ujęcie definicyjne	77
4.5. Mikro przedsiębiorca, mały przedsiębiorca i średni przedsiębiorca	78
4.6. Rejestracja działalności gospodarczej	79
4.6.1. Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej	80
4.6.2. Krajowy Rejestr Sądowy	81
4.7. Działalność nierejestrowa	82
4.8. Rozliczenia przedsiębiorców z urzędem skarbowym	83
4.8.1. Rozliczenie na zasadach ogólnych	83
4.8.2. Rozliczenie w formie podatku liniowego	84
4.8.3. Rozliczenie w formie ryczałtu	85
4.8.4. Rozliczenie w formie karty podatkowej	86
4.8.5. Zmiana formy opodatkowania	86
4.9. ZUS w działalności gospodarczej	87
4.9.1. Rodzaje składek, które przedsiębiorca opłaca za siebie	87
4.9.2. Rodzaje składek, które przedsiębiorca opłaca za pracownika	87
4.9.3. Ulga na start	88
4.9.4. Mały ZUS Plus	88
4.9.5. Preferencyjne składki ZUS	89

4.10. Reglamentacja działalności gospodarczej	90
4.10.1. Koncesja	90
4.10.2. Zezwolenie	91
4.10.3. Wpis do rejestru działalności regulowanej	92
4.11. Zawieszenie działalności gospodarczej	92
Rozdział 5. Prawo autorskie i prawa pokrewne (A. Bohdan)	95
5.1. Prawo autorskie. Ujęcie definicyjne	95
5.2. Przedmiot prawa autorskiego	95
5.3. Rodzaje utworów	96
5.3.2. Utwór inspirowany	96
5.3.3. Utwór współautorski	97
5.3.4. Utwór zbiorowy	97
5.3.5. Utwór połączony	97
5.4. Podmiot prawa autorskiego	98
5.4.1. Twórca jako podmiot prawa autorskiego	98
5.4.2. Inne, niż twórca, podmioty autorskich praw majątkowych	98
5.5. Treść prawa autorskiego	99
5.5.1. Autorskie prawa osobiste i ich ochrona	99
5.5.2. Autorskie prawa majątkowe i ich ochrona	100
5.6. Sądy własności intelektualnej	101
5.7. Prawa pokrewne. Ujęcie definicyjne	102
5.8. Rodzaje praw pokrewnych	102
5.8.1. Prawo do artystycznych wykonań	102
5.8.2. Prawa do fonogramów i wideogramów	103
5.8.3. Prawa do nadań programów	103
5.8.4. Prawa do pierwszych wydań	104
5.8.5. Prawa do wydań naukowych i krytycznych	104
5.9. Prawo własności przemysłowej	104
Rozdział 6. Prawo karne (A. Bohdan)	107
6.1. Prawo karne i jego cechy	107
6.2. Prawo karne materialne, procesowe i wykonawcze	108
6.3. Funkcje prawa karnego	109
6.4. Przestępstwo w prawie karnym	110
6.4.1. Podmiot przestępstwa	110
6.4.2. Strona podmiotowa przestępstwa	111
6.4.3. Przedmiot przestępstwa	113
6.4.4. Strona przedmiotowa przestępstwa	113
6.5. Stan wyższej konieczności	114
6.6. Obrona konieczna	114
6.7. Kara i jej rodzaje	115
6.7.1. Zasady wymiaru kary przez sąd	116
6.7.2. Rodzaje kar przewidzianych w kodeksie karnym	118

6.7.3. Rodzaje środków karnych przewidzianych w kodeksie karnym	118
Wykaz literatury.....	121
1. Książki i artykuły.....	121
2. Źródła prawa krajowego	123
3. Źródła internetowe.....	123

Wstęp

Każdy z nas, niezależnie od tego czym się zajmuje i gdzie działa, funkcjonuje w określonym otoczeniu prawnym. Przepisy prawne dotyczą większości przejawów życia i aktywności człowieka, w związku z czym warto posiadać choćby elementarną wiedzę o ich treści.

Niniejszy skrypt jest publikacją skupioną wokół podstawowych zagadnień prawa, mających bezpośrednie przełożenie na konkretne aspekty funkcjonowania studentów i absolwentów kierunków technicznych. Może być także przydatny dla studentów innych kierunków. Przekazana w skrypcie wiedza, choć ograniczona do wybranych elementów prawa i jego gałęzi, umożliwi efektywniejsze wykorzystanie wiedzy, umiejętności i kompetencji zdobytych podczas studiów o profilu inżynieryjno-technicznym.

Zakres tematyczny skryptu dotyczy wybranych elementów z problematyki szeroko pojętego prawa i jego gałęzi. Zamysł napisania skryptu powstał w związku z pracą naukowo-dydaktyczną autorów na Politechnice Opolskiej, uczelni o profilu przede wszystkim technicznym. Podczas zajęć zaobserwowaliśmy zainteresowanie studentów tematami prawnymi, potrzebę pogłębienia wiedzy w wielu obszarach prawa oraz liczne pytania o sprawy praktyczne. Przygotowując skrypt skupiliśmy się na tym, co niezbędne dla studenta kierunku technicznego w sferze znajomości prawa i jego gałęzi. Przyjęto, że skrypt ma spełniać jeden zasadniczy cel, a mianowicie ma być próbą syntetycznego przeglądu krajowych regulacji prawnych dotyczących podstawowych gałęzi polskiego prawa. W związku z tym, w kolejnych rozdziałach przedstawiono najpierw ogólne informacje o prawie, a następnie obowiązujące przepisy prawa w poszczególnych jego gałęziach, charakteryzując ich podstawowe unormowania, istotne w kontekście codziennego funkcjonowania człowieka, a więc także inżyniera. W sposób szczególny zaakcentowano takie gałęzie prawa jak prawo cywilne, prawo administracyjne, prawo autorskie i prawa pokrewne oraz prawo karne. W rozważaniach odniesiono się również do problematyki prawa działalności gospodarczej.

Niniejszy skrypt pozwoli niedużym wysiłkiem czasu oraz nauki zdobyć wiedzę wciąż rzadką wśród studentów uczelni technicznych, a przecież tak ważną dla sukcesów w życiu zawodowym i w załatwianiu codziennych spraw. Życzymy miłej lektury!

Anna Bohdan
Piotr Zamelski

Rozdział 1. Podstawowe wiadomości o prawie

1.1. Prawo pozytywne

Prawo jest jednym z rodzajów **norm społecznych**, czyli reguł postępowania porządkujących życie społeczne, obok norm moralnych, religijnych, obyczajowych, zwyczajowych, kierowniczych i technicznych¹. Jest tworzone przez organy władzy politycznej odrębnie dla każdego państwa, dlatego nazywane jest również **prawem pozytywnym** (z łac. oparty na ludzkim działaniu). Podana nazwa odróżnia je od **prawa naturalnego**, czyli norm moralnych rozpoznawanych przez ludzi rozumowo jako obowiązek czynienia dobra i unikania zła. Ową zdolność ludzkiego rozumu nazywa się sumieniem. Prawo naturalne (moralność) może być zweryfikowane w oparciu o skutki powodowane przez poszczególne decyzje i zachowania, dlatego istnieje niezależnie od poglądów poszczególnych ludzi czy całych społeczeństw. Sama moralność – jakkolwiek niezbędna – nie jest jednak wystarczająca dla zorganizowanego społeczeństwa. Dla przykładu, samo stwierdzenie, że kradzież jest zła, nie odstrasza jeszcze potencjalnych sprawców i nie gwarantuje ochrony własności. Z tego powodu ludność zamieszkująca wydzielone terytorium potrzebuje państwa wyposażonego we władzę zdolną określać obowiązki i uprawnienia oraz egzekwować je, w razie potrzeby także przy użyciu **przymusu**.

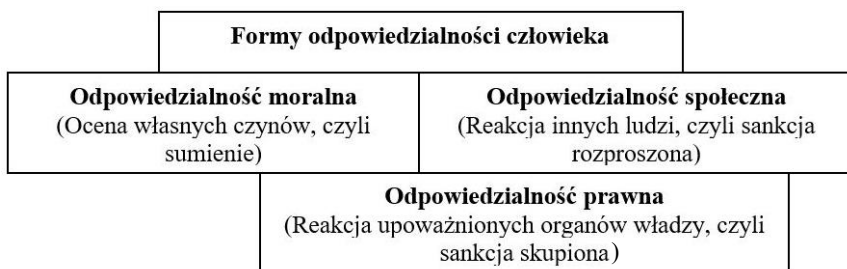
Istnienie norm społecznych, a wśród nich norm prawnych, wynika z faktu, że człowiek, będąc istotą rozumną i wolną, a zarazem niedoskonałą, potrzebuje wskazówek dotyczących właściwego zachowania się w różnych sytuacjach. W związku z tym jest także istotą **odpowiedzialną za siebie i za innych**. Odpowiedzialność człowieka może przybierać trzy formy odpowiedzialności: moralną, społeczną i prawną.

Odpowiedzialność prawna może przybrać formę odpowiedzialności karnej (kara za popełnienie czynu zabronionego, tzn. przestępstwa lub wykroczenia), cywilnej (pokrycie strat spowodowanych szkodą na zdrowiu lub mieniu), administracyjnej (kary pieniężne i przymusowe egzekucje, **np.** niezapłaconych podatków), konstytucyjnej (kara za naruszenie prawa dla osoby pełniącej wysoką funkcję państwową) lub dyscyplinarnej (kara za przewinienie popełnione w ramach danej organizacji, **np.** szkoły, uczelni, zakładu pracy, samorządu zawodowego).

---

¹ Szerzej na temat norm społecznych: P. Zamelski, *Propedeutyka filozofii prawa*, Opole 2022, s. 133–178,

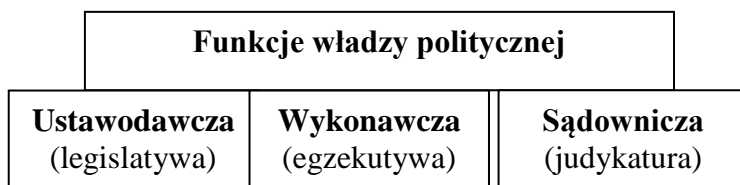
[<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/155782/edition/117031>].

Sposób tworzenia prawa zależy od ustroju politycznego, który w państwie reguluje prawo konstytucyjne. Inne zasady tworzenia prawa funkcjonują w systemach prawnych wzorowanych na krajach Europy kontynentalnej, gdzie prawo tworzą głównie organy władzy ustawodawczej (**np.** parlamenty), inne zaś w krajach anglosaskich stosujących system *common law*, gdzie znaczna część norm prawnych zawarta jest w wyrokach sądowych po raz pierwszy rozstrzygających dane zagadnienie (**precedensy sądowe**). Pewna część przepisów prawnych rozciąga się na większą liczbę państw (umowy międzynarodowe), jednak również w tym przypadku obowiązuje warunek zaakceptowania przez każde z państw będących stroną takiej umowy.

Posługiwanie się prawem jest nieodłączną cechą każdej **władzy publicznej**, czyli osób lub grup zdolnych do rządzenia ludnością danego terytorium. Bez prawa władza nie może legalnie zastosować przymusu, ten bowiem zawsze ma na celu zmuszenie do posłuszeństwa wobec żądań władzy. Jeżeli nie ma prawa, choćby w postaci prostych poleceń czy rozkazów, trudno mówić zatem o istnieniu realnej władzy. Oczywiście podana prawidłowość nie gwarantuje jeszcze, że samo prawo jest obiektywnie słuszne i poprawnie przestrzegane, wskazuje jednak na jego naturalne pojawianie się tam, gdzie powstaje władza publiczna.

Prawo z natury rzeczy należy najpierw ustanowić, następnie stale wprowadzać w życie, wreszcie rozstrzygać spory powstałe na jego tle i nakładać kary za jego naruszanie. W ten sposób samoistnie wyrastają trzy funkcje władzy politycznej.

Już Arystoteles (384–322 p.n.e.) wyróżnił w państwie radzących, rządzących i sądzących, Monteskiusz (1689–1755) jedynie w obawie przed tyranią postulował powierzenie tych trzech funkcji niezależnym od siebie organom.

Prawo można też porównać do języka, za pomocą którego organ władzy komunikuje ludziom swoją wolę. Precyzyjny styl redagowania aktów prawnych nazywany jest **językiem prawnym**. Z kolei profesjonalny zestaw terminów, który służy do opisywania przepisów prawnych, nazywany jest **językiem prawniczym**. Dla przykładu, zdanie *wójt może upoważnić swoich zastępców lub innych pracowników urzędu gminy do wydawania decyzji administracyjnych* (art. 39 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym) jest sformułowane w języku prawnym, a opisujące je określenie *dekoncentracja wewnętrzna* jest terminem języka prawniczego.

1.2. Normy prawne i akty prawne

1.2.1. Podstawowe terminy

Prawo pozytywne składa się z norm prawnych, które są zawarte w aktach prawnych.

Akt prawny jest zbiorem przepisów prawnych pogrupowanych w **jednostki redakcyjne**, którymi w zależności od rodzaju aktu prawnego mogą być artykuły (skrót „art.”), ustępy (skrót „ust.”; w tekście aktu prawnego występuje jako numer z kropką), paragrafy (znak § z numerem), punkty (skrót „pkt”; w tekście aktu prawnego występuje jako numer z nawiasem półotwartym). Dzięki uporządkowanemu układowi treści łatwiej jest zlokalizować i przywołać potrzebny przepis prawny. W prawie polskim stosuje się następujące zasady ujmowania przepisów prawnych w jednostki redakcyjne:

1. W konstytucji i ustawach przepisy ujęte są w artykuły, obszerne artykuły mogą dzielić się na ustępy, w przypadku wyliczania elementów ujmują się je w punkty,
2. W ustawach będących kodeksami (zob. pkt 1.3) przepisy są ujęte w artykuły, obszerne artykuły mogą dzielić się na paragrafy, w przypadku wyliczania elementów ujmują się je w punkty,

3. W rozporządzeniach przepisy są ujęte w paragrafy, obszerne artykuły mogą dzielić się na ustępy, w przypadku wyliczania elementów ujmuje się je w punkty.

Przykład:

Np. fragment ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Art. 41. 1. *Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej:*

- 1) *autorskie prawa majątkowe mogą przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub na podstawie umowy;*
- 2) *nabywca autorskich praw majątkowych może przenieść je na inne osoby, chyba że umowa stanowi inaczej.*
- 3) *Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub umowa o korzystanie z utworu, zwana dalej „licencją”, obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione.*

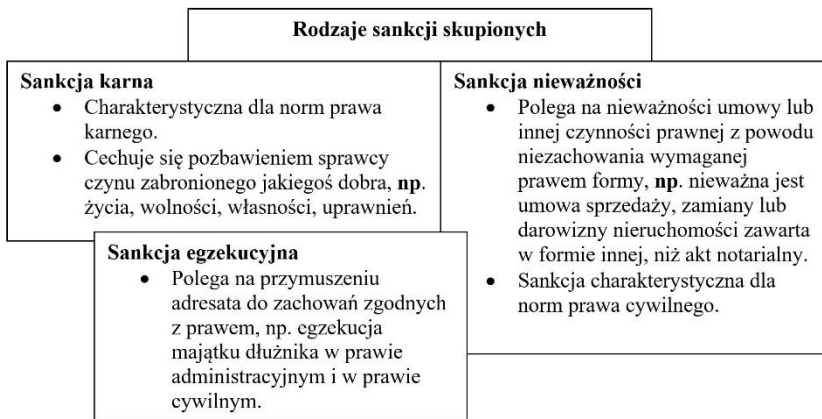
Jakkolwiek wśród prawników znaczenie terminów „**norma prawna**” i „**przepis prawny**” jest przedmiotem dyskusji naukowych, w codziennym funkcjonowaniu pojęcia te można używać zamiennie. Osobę lub osoby, do których kierowana jest norma prawa nazywa się **adresatem lub adresatami normy**.

Adresat normy prawnej to osoba lub grupa osób, której praw, obowiązków, zachowań i odpowiedzialności dotyczy przepis prawa.

Ogół aktów prawnych obowiązujących w danym czasie w państwie określany jest **systemem prawnym**. Do systemu prawnego należą te akty prawne, które weszły w życie, nie zostały uchylone i nie wygasły z innych powodów. Wymienione rodzaje aktów prawnych tworzące polski system prawny mają różną rangę, w związku z czym tworzą hierarchię aktów prawnych. Co za tym idzie, akty prawne niższe rangą muszą być zgodne z aktami prawnymi wyższymi rangą (**np.** rozporządzenie musi być zgodne z ustawą, a ustawa z konstytucją).

1.2.2. Budowa normy prawnej

W naukach prawnych istnieją różne koncepcje **budowy normy prawnej**, przy czym ze względu na uwarunkowania języka polskiego w Polsce najczęściej używa się koncepcji trójelementowej. Według tej koncepcji norma prawna składa się z hipotezy, dyspozycji i sankcji. Określenie adresata normy i sytuacji, w których norma prawna znajduje zastosowanie, nazywa się **hipotezą normy prawnej**. Zachowanie, którego prawodawca oczekuje od adresatów, nazywa się **dyspozycją normy prawnej**. Trzecim elementem normy prawnej, który nie funkcjonuje w niektórych normach prawnych, jest sankcja skupiona (tzn. wymierzana wyłącznie przez organ wskazany w przepisie prawnym). **Sankcja** określa negatywne skutki niezastosowania się adresata do dyspozycji normy prawnej. Wyróżnia się trzy rodzaje sankcji skupionych.

Trójelementową koncepcję budowy normy prawnej obrazują następujące przykłady:

- 1) W normie *Kto uzbraja lub przysposabia statek morski przeznaczony do dokonania na morzu rabunku lub na takim statku przyjmuje służbę, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10* (art. 170 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny) słowa *kto uzbraja lub przysposabia statek morski przeznaczony do dokonania na morzu rabunku lub na takim statku przyjmuje służbę* stanowią hipotezę, normy dotyczące czynów zabronionych zwykle nie posiadają dyspozycji, natomiast słowa *podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10* stanowią sankcję;
- 2) W normie *Strona, która odstępuje od umowy wzajemnej, obowiązana jest zwrócić drugiej stronie wszystko, co otrzymała od niej na mocy umowy, a druga strona obowiązana jest to przyjąć* (art. 494 §1 zdanie 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny) słowa *strona, która odstę-*

puje od umowy wzajemnej i a druga strona tworzą hipotezę, słowa *obowiązana jest zwrócić drugiej stronie wszystko, co otrzymała od niej na mocy umowy* i *obowiązana jest to przyjąć* stanowią łącznie dyspozycję, natomiast sankcja egzekucyjna została zawarta w przepisach ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego dotyczących postępowania sądowego i egzekucyjnego;

- 3) W normie *Kierujący pojazdem może używać sygnału dźwiękowego lub świetlnego, w razie gdy zachodzi konieczność ostrzeżenia o niebezpieczeństwie* (art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym) słowa *kierujący pojazdem* i *w razie gdy zachodzi konieczność ostrzeżenia o niebezpieczeństwie* tworzą hipotezę, słowa *może używać sygnału dźwiękowego lub świetlnego* stanowią dyspozycję, natomiast sankcja zawarta jest w art. 97 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń.

1.2.3. Rodzaje norm prawnych

Ze względu na treść normy prawnej można wyróżnić **normy nakazujące** (obowiązek działania, **np.** płacenia podatków), **zakazujące** (obowiązek powstrzymania się, **np.** od czynów zabronionych) i **uprawniające** (**np.** prawo do pomocy medycznej).

Z punktu widzenia sposobu określenia adresata normy wyróżnia się **normy generalne** i **indywidualne**. Normy generalne określają adresata za pomocą cechy, którą może posiadać wiele osób, czasem jedna osoba, a bywa, że nikt. Normami generalnymi są **m.in.** takie wypowiedzi, jak: *policjant ma obowiązek okazania odznaki*, *Prezydent może odmówić podpisania ustawy*, *student ma obowiązek uczestniczenia w zajęciach*. Najszersze określenie adresata wyraża się słowami *kto*, *nikt*, *każdy*, co wskazuje, że norma jest adresowana do każdej osoby (*np. kto kradnie cudzą rzecz, podlega karze...*). Można też sobie wyobrazić określenie adresata, który nie istnieje, co powoduje, że taka norma nie ma praktycznego znaczenia (*np. wszystkim żyjącym uczestnikom bitwy pod Grunwaldem przysługuje dodatek do emerytury*). Z kolei normy indywidualne wskazują adresata z imienia i nazwiska (w przypadku ludzi) lub nazwy (w przypadku organizacji). Normami indywidualnymi są **m.in.** takie normy, jak *Jan Kowalski zostaje uznany za winnego popełnienia przestępstwa kradzieży, udziela się pozwolenia na budowę dla spółki Inwestycje Budowlane S.A.* Wyróżniamy także normy abstrakcyjne i konkretne.

Podział norm prawnych ze względu na sposób określenia sytuacji, w których norma znajduje zastosowanie

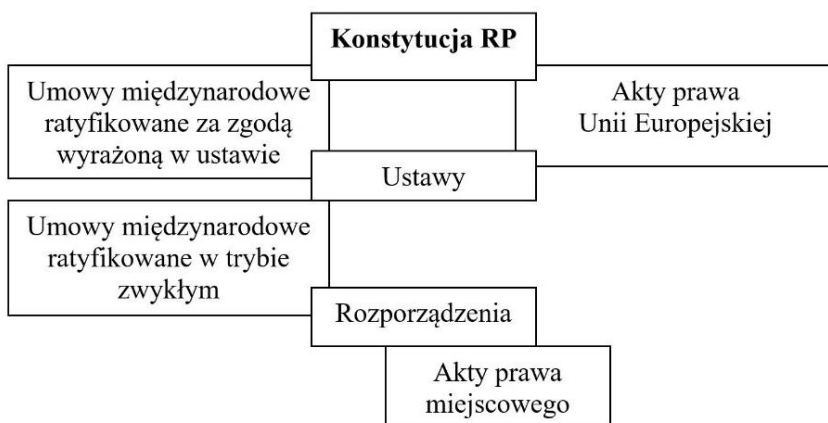
Normy abstrakcyjne	Normy konkretne
Normy znajdujące zastosowanie dowolną liczbę razy, zwykle wielokrotnie a czasem nigdy, np. <i>kierowca ma obowiązek dostosować prędkość pojazdu do warunków panujących na drodze;</i> np. <i>lekarz ma prawo ordynować leki,</i> np. <i>Sejm decyduje o wypowiedzeniu wojny i zawarciu pokoju.</i>	Normy znajdujące zastosowanie jeden raz, ewentualnie same określają większą liczbę razy, np. <i>Adam Nowak zostaje skazany na karę 5 lat pozbawienia wolności,</i> np. <i>Marta Wiśniewska zostaje skreślona z listy studentów.</i>

Normy generalne i abstrakcyjne zwykle są formułowane w aktach prawnych (inaczej mówiąc są przepisami prawa); z kolei normy indywidualne i konkretne najczęściej pojawiają się w wyrokach sądowych i decyzjach administracyjnych. Wyroki sądowe, decyzje administracyjne oraz inne orzeczenia sądów i organów administracji publicznej nazywane są **aktami stosowania prawa**. Są to rozstrzygnięcia odpowiednio sądów i organów administracji publicznej wydawane na podstawie przepisów ustaw i adresowane do wskazanych w nich stron toczącego się postępowania.

1.3. Hierarchia aktów prawnych w Polsce

System prawny funkcjonujący w Polsce został opisany w rozdziale III Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: Konstytucja RP). Najważniejszą funkcję w systemie prawnym pełnią akty prawne powszechnie obowiązujące, które są kierowane do każdej osoby podlegającej władzy państwa polskiego (czyli w praktyce znajdującej się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub posiadającej obywatelstwo polskie). To właśnie akty powszechnie obowiązujące tworzą hierarchię aktów prawnych oraz wyznaczają obowiązki i uprawnienia poszczególnych osób. **Hierarchia aktów prawnych** w Polsce wygląda następująco:

Konstytucja RP jest najwyższym aktem prawnym, co oznacza, że inne akty prawne obowiązujące w Polsce nie mogą być z nią sprzeczne. Nazywana jest także ustawą zasadniczą. Może być zmieniana przez Sejm i Senat w specjalnej procedurze opisanej w art. 235 Konstytucji RP.

Ustawy są podstawowymi aktami prawnymi w tym sensie, że organy władzy ustawodawczej (w Polsce są to Sejm i Senat) co do zasady mogą uregulować za ich pomocą każdy rodzaj sprawy pod warunkiem zgodności z Konstytucją RP. Oczywiście nie oznacza to, że regulowanie każdej sprawy przez parlament byłoby dobrym rozwiązaniem, ale w razie potrzeby jest to możliwe właśnie za pomocą ustaw. Tryb rozpatrywania projektu ustawy i jego uchwalania określa się mianem **procesu legislacyjnego**. Czasami ustawy nazywane są ustawami zwykłymi dla odróżnienia od Konstytucji RP nazywanej ustawą zasadniczą. Ustawy regulujące jakąś ważną dziedzinę życia społecznego mają w swoim tytule słowo „kodeks” (**np.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964. – Kodeks cywilny, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny). **Kodeksy** nie są ważniejsze od innych ustaw, jednak ich znaczenie wynika z rangi spraw, które są w nich uregulowane. W art. 234 Konstytucji przewidziano także szczególną sytuację, gdy w czasie stanu wojennego Sejm nie może zebrać się na posiedzenie. Wówczas Prezydent na wniosek Rady Ministrów może wydawać rozporządzenia z mocą ustawy.

Umowy międzynarodowe mogą być zawierane przez państwa i niektóre organizacje międzynarodowe w celu ustalenia zasad współistnienia i współpracy. Mogą mieć różne nazwy, które nie wpływają na ich rangę, **np.** umowa, traktat, pakt, układ, konwencja, porozumienie. Z punktu widzenia liczby stron wyróżnia się umowy dwustronne (bilateralne) i wielostronne (multilateralne, zawierane przez co najmniej 3 podmioty). Pierwszym warunkiem wejścia w życie umowy międzynarodowej w danym państwie jest jej **ratyfikacja**, czyli ostateczne zobowiązanie się państwa do przestrzegania umowy. W polskim systemie prawnym ratyfikacji dokonuje Prezydent przez

złożenie podpisu na egzemplarzu umowy. Konstytucja RP przewiduje dwa tryby ratyfikacji umów międzynarodowych.

Tryby ratyfikacji umów międzynarodowych	
Tryb „za zgodą wyrażoną w ustawie” • Wymagany dla umów dotyczących spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji RP	Tryb „zwykły” • Wymagany dla pozostałych umów (innych niż dotyczące spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji RP)

W przypadku **trybu „za zgodą wyrażoną w ustawie”** konieczne jest uchwalenie przez Sejm i Senat ustawy, w której znajduje się upoważnienie dla Prezydenta do ratyfikowania umowy. Specjalna wersja tego trybu, określona w art. 90 Konstytucji RP, dotyczy umów związanych z Unią Europejską lub w przyszłości z inną organizacją międzynarodową, która mogłaby przejmować kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach. Z kolei w **trybie „zwykłym”** umowy mogą być ratyfikowane przez Prezydenta na wniosek Prezesa Rady Ministrów, który wcześniej zawiadamia Sejm o zamiarze przedłożenia Prezydentowi umowy wynegocjowanej przez Rząd. Z punktu widzenia polskiej hierarchii aktów prawnych istotne jest, że umowa międzynarodowa ratyfikowana za zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo w razie sprzeczności z inną ustawą, zaś umowa międzynarodowa ratyfikowana w trybie „zwykłym” ustępuje ustawie.

Na tym samym poziomie, co umowy międzynarodowe ratyfikowane za zgodą wyrażoną w ustawie, znajdują się **akty prawa Unii Europejskiej** (rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, opinie i zalecenia). Nazywane są aktami **prawa wtórnego**, ponieważ mogą być wydawane przez instytucje Unii Europejskiej na podstawie umowy międzynarodowej powołującej tę organizację międzynarodową (zob. art. 288 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej).

Rozporządzenia i akty prawa miejscowego są aktami wykonawczymi do ustaw (szerzej w pkt 1.4). Rozporządzenia obowiązują na całym terytorium państwa. Mogą być wydawane na podstawie przepisu ustawy przez Prezydenta, Radę Ministrów, Prezesa Rady Ministrów, ministrów i Krajową Radę Radiofonii i Telewizji. Z kolei akty prawa miejscowego obowiązują na obszarze gminy, powiatu lub województwa. Mogą być wydawane przez terenowe organy administracji rządowej (**np.** rozporządzenie wojewody) lub organy jednostek samorządu terytorialnego (**np.** uchwała rady gminy, rady powiatu lub sejmiku województwa).

1.4. Akty wykonawcze do ustaw

Akt wykonawczy do ustawy jest to akt prawny, który może być wydany wyłącznie na podstawie przepisu ustawy, wyłącznie przez organ wskazany w ustawie i wyłącznie w sprawach, które ustawa nakazała w nim uregulować.

Przepis ustawy, na podstawie którego wydawany jest akt wykonawczy, jest **delegacją ustawową**. Ustawodawca może nakazać wydanie rozporządzenia lub aktu prawa miejscowego wskazanemu organowi państwowemu lub samorządowemu, jeżeli jakaś sprawa powinna zostać prawnie uregulowana, ale jest zbyt szczegółowa, obszerna lub zmienna, by wpisywać ją do ustawy.

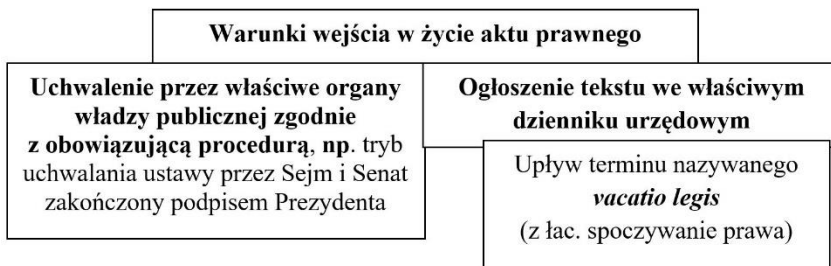
Ustawodawca przekazując jakąś sprawę do uregulowania w akcie wykonawczym musi określić rodzaj aktu wykonawczego (rozporządzenie albo akt prawa miejscowego) oraz organ, który ma dany akt wydać. Jeżeli jakaś sprawa wymaga uregulowania w sposób jednolity dla całego państwa, odpowiednie będzie rozporządzenie przekazane organowi właściwemu dla danej dziedziny, **np.** art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o policji powierza wydanie rozporządzenia w sprawie umundurowania policjantów ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych. Jeżeli natomiast sprawa wymaga uwzględnienia warunków lokalnych, odpowiednie będzie powierzenie jej terenowemu organowi administracji rządowej lub organowi jednostki samorządu terytorialnego, **np.** art. 39 ust. 7 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe powierza radom powiatów i radom miast na prawach powiatów ustalenie planu sieci publicznych szkół ponadpodstawowych. Oczywiście rozporządzenie wydaje się jedno na cały kraj, natomiast aktów prawa miejscowego może być tyle, ile jest organów danego rodzaju.

Aktami wykonawczymi do ustaw są również **akty wewnętrzne** organów państwa adresowane do konkretnych osób lub instytucji, **np.** zarządzenie Prezydenta, uchwała Sejmu oraz **prawo zakładowe** obowiązujące w jakiejś organizacji, instytucji lub zakładzie pracy, **np.** statut spółki akcyjnej, regulamin studiów w szkole wyższej. Muszą być wprowadzone na podstawie ustawy, a przynajmniej nie mogą być sprzeczne z ustawą, **np.** art. 9 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach zobowiązuje osoby zamierzające założyć stowarzyszenie do uchwalenia statutu stowarzyszenia.

Akty wewnętrzne i prawo zakładowe również zawierają normy prawne, ale nie mają charakteru powszechnie obowiązującego, nie są bowiem adresowane do wszystkich osób podlegających władzy państwa polskiego.

1.5. Warunki obowiązywania aktu prawnego

Najprościej mówiąc akt prawny obowiązuje, jeżeli wszedł w życie i nie został uchylony przez uprawniony organ. Wyróżniamy trzy warunki wejścia w życie aktu prawnego.

Obowiązek **ogłoszenia aktu prawnego** wynika z zasady jawności prawa, które nie może być skuteczne, jeżeli adresaci nie poznają z odpowiednim wyprzedzeniem jego treści. Od roku 2012 akty prawne obowiązujące w Polsce są ogłaszane wyłącznie w formie elektronicznej. Do **dzienników urzędowych** należą:

- 1) **Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej**², wydawany przez Prezesa Rady Ministrów, publikowane w nim są przede wszystkim akty powszechnie obowiązujące, w tym konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia i wyroki Trybunału Konstytucyjnego odnoszące się do tych aktów,
- 2) **Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”**³, wydawany przez Prezesa Rady Ministrów, publikuje się w nim akty wewnętrzne centralnych organów władzy państwowej, w tym uchwały Sejmu i Senatu, uchwały Rady Ministrów, zarządzenia i postanowienia Prezydenta,
- 3) **Dzienniki urzędowe wydawane przez ministrów i kierowników państwowych urzędów centralnych**⁴, w których publikowane są akty wewnętrzne tych podmiotów;
- 4) **Wojewódzkie dzienniki urzędowe**⁵ wydawane przez wojewodów, publikowane w nich są akty prawa miejscowego i niektóre inne akty prawne wydawane przez wojewodę, podległe mu organy rządowej terenowej administracji zespolonej w województwie i organy jednostek samorządu terytorialnego (gminy, powiatu i województwa) z terenu województwa,

² [<https://dziennikustaw.gov.pl/>]

³ [<https://monitorpolski.gov.pl/>]

⁴ [<https://www.dziennikiurzedowe.gov.pl/dzienniki-ministerstw.html>] [<https://www.dziennikiurzedowe.gov.pl/dzienniki-urzedow.html>]

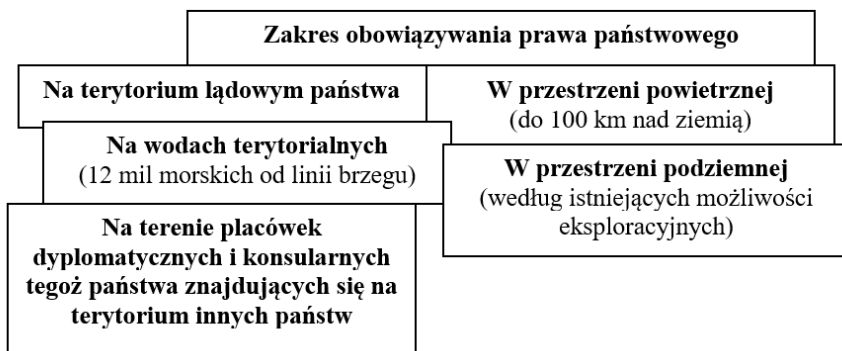
⁵ [<https://www.dziennikiurzedowe.gov.pl/dzienniki-wojewodztw.html>]

- 5) **Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej**⁶ wydawany przez Komisję Europejską we wszystkich językach urzędowych państw członkowskich, publikowane są w nim akty prawa Unii Europejskiej obejmujące traktaty zawarte pomiędzy państwami członkowskimi (prawo pierwotne) oraz wydawane na ich podstawie akty ustawodawcze Rady Unii Europejskiej i Parlamentu Europejskiego (prawo wtórne obejmujące rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, opinie i zalecenia).

Wymóg, aby pomiędzy oficjalną publikacją aktu prawnego a jego wejściem w życie upłynął okres *vacatio legis* wynika z potrzeby zapewnienia adresatom możliwości zapoznania się z nowym prawem, ale również z konieczności dostosowania działań organów władzy publicznej do nowych przepisów. Termin *vacatio legis* wynosi czternaście dni, chyba że w akcie prawnym zostanie skrócony lub wydłużony. Skrócenie terminu jest dopuszczalne tylko w uzasadnionych przypadkach, natomiast wydłużenie terminu może być uzasadnione w przypadku dużych zmian w ważnych ustawach, **np.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny weszła w życie ponad rok po ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP.

Zasady ogłaszania aktów prawnych reguluje ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych.

Akt prawny, który wszedł w życie, **obowiązuje na całym terytorium państwa**, chyba że jego przepisy same zawężają obszar obowiązywania, **np.** ograniczając go do województwa. Ponadto z założenia akty prawa miejscowego obowiązują wyłącznie na obszarze działania organów, które je ustanowiły (art. 94 Konstytucji RP).

Akt prawny przestaje obowiązywać w przypadku jego **uchylenia**. W tym celu organ, który wydał dany akt prawny, musi uchwalić kolejny akt tego samego rodzaju zawierający przepis o uchyleniu wcześniejszego aktu

⁶ [<https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=pl>]

prawnego, **np.** przepis ustawy uchylający poprzednio obowiązującą ustawę. Inne przyczyny **wygaśnięcia** aktu prawnego dotyczą m.in. upływu terminu, na jaki akt prawny został uchwalony, **np.** ustawa budżetowa jest uchwalana na rok, stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności aktu prawnego z Konstytucją RP czy uchylecia przepisu ustawy, na podstawie której został wydany akt wykonawczy (wówczas akt wykonawczy wygasa z powodu odpadnięcia podstawy prawnej).

Nie skutkuje wygaśnięciem aktu prawnego jego **nowelizacja**, która prowadzi jedynie do zmiany treści aktu prawnego. Nowelizacja polega na wprowadzeniu zmian w przepisach za pomocą innego aktu prawnego tego samego rodzaju, **np.** ustawa o zmianie ustawy, rozporządzenie o zmianie rozporządzenia. Akt nowelizujący służy przede wszystkim do zmiany treści obowiązującego aktu prawnego i rzadko bywa przywoływany jako samostanna podstawa prawna rozstrzygnięcia lub działania organu władzy publicznej.

Aktualny tekst aktu prawnego ogłoszony oficjalnie we właściwym dzienniku urzędowym, który uwzględnia wszystkie dokonane w nim nowelizacje, nazywany jest **tekstem jednolitym**. Teksty jednolite ustaw ogłasza Marszałek Sejmu, natomiast teksty jednolite rozporządzeń ogłasza organ, który wydał dane rozporządzenie. Z kolei aktualny tekst aktu prawnego, który uwzględnia dotychczasowe nowelizacje, przygotowany przez podmiot prywatny, **np.** wydawnictwo prawnicze, redakcję portalu internetowego, dział prawny przedsiębiorstwa czy jakąkolwiek osobę prywatną, nazywany jest **tekstem ujednoliconym**. Tekst jednolity stanowi oficjalne źródło prawa. Teksty jednolite natomiast bywają przydatne, ale nie mają autoryzacji państwa i oficjalne powoływanie się na nie jest obarczone ryzykiem błędów w treści aktu.

Pamiętajmy! Ustawy i rozporządzenia są publikowane w Dzienniku Ustaw RP.

Pamiętajmy! Jeżeli akt prawny był z dużym stopniem zmieniony, zwykle we właściwym dzienniku urzędowym ogłaszany jest jego tekst jednolity.

1.6. Prawo materialne i prawo formalne

Ze względu na funkcję, jaką przepis prawny pełni w systemie prawnym, wyróżnia się przepisy prawa materialnego i prawa formalnego (procesowego).

Prawo materialne

- Obejmuje przepisy dotyczące zachowań samych adresatów, czyli ich praw i obowiązków.
- Obejmuje zdecydowaną większość norm prawnych zawartych w systemie prawnym.
- **Np.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, która określa m.in. obowiązki dotyczące powstrzymania się od popełnienia czynów zabronionych (przestępstw) i sankcje karne grożące za popełnienie takich czynów.

Prawo formalne

- Obejmuje przepisy prawne dotyczące trybu rozstrzygnięcia przez sądy i organy administracji publicznej indywidualnych spraw na podstawie przepisów prawa materialnego.
- Przepisy prawa formalnego najczęściej są zawarte w oddzielnych aktach prawnych, **np.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, ale zdarzają się również akty prawne zawierające zarówno normy prawa materialnego, jak i prawa formalnego, **np.** ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy.

Sądy rozstrzygają indywidualne sprawy na podstawie przepisów ustaw, wydając **orzeczenia**, które w większości rodzajów spraw noszą nazwę **wyroków**. W polskim systemie prawnym obowiązują trzy podstawowe **procedury sądowe**: karna, cywilna i sądownoadministracyjna. Z kolei organy administracji publicznej rozstrzygają indywidualne sprawy, wydając **decyzje administracyjne**. W Polsce postępowanie przed organami administracji publicznej przybiera postać postępowania administracyjnego lub postępowania podatkowego. Rozstrzygnięcie indywidualnych spraw przez sądy i organy administracji publicznej nazywa się **stosowaniem prawa**, o czym szerzej mowa w pkt 1.7.

Każda sprawa jest rozstrzygana przez sąd lub organ administracji publicznej na podstawie co najmniej dwóch ustaw, z których jedna zawiera przepisy prawa materialnego określające możliwe rozwiązania danej sprawy, a druga zawiera przepisy prawa formalnego określające tryb rozpatrywania spraw danego rodzaju, **m.in.** rodzaj organu, terminy na dokonanie poszczególnych czynności, rodzaje pism i dowodów, nazwę rozstrzygnięcia oraz tryb odwoławczy. O tym, czy dany rodzaj sprawy podlega rozstrzygnięciu przez sądy bądź organy administracji publicznej, decyduje ustawodawca określając w ustawach właściwość tych organów. Co do zasady sądy rozpatrują sprawy, które wymagają pełnej niezależności przy orzekaniu i bieżącej wiedzy prawniczej, **np.** odpowiedzialność karna za popełnienie przestępstwa, spór o własność majątku. Z kolei organom administracji publicznej powierzane są sprawy wymagające szybkiego działania i znajomości jakiejś specjalistycznej dziedziny wiedzy, **np.** pozwolenia na budowę, zgoda na wycięcie drzew. Pomiędzy poszczególnymi państwami istnieją jednak różnice w podziale zadań pomiędzy sądami i organami administracji publicznej.

Wyróżnienie sfery materialnej i formalnej występuje w wielu dziedzinach nauki, wielokrotnie pojawia się na gruncie nauk prawnych. Wywodzi się z koncepcji hilemorfizmu Arystotelesa, zgodnie z którą każdy byt posiada materię i formę. Materia jest bezkształtnym tworzywem, natomiast forma nadaje jej kształt i właściwości. W odniesieniu do prawa należy rozumieć to w ten sposób, że prawo materialne jest kluczowe, ponieważ to z jego norm adresaci mogą dowiedzieć się, jakich zachowań oczekuje od nich prawodawca, czyli organy władzy publicznej. Bez prawa materialnego nie można mówić o systemie prawnym. Samo prawo materialne byłoby jednak niewystarczające i nieskuteczne z powodu braku najważniejszej właściwości prawa, jaką jest przymusowe podporządkowanie się jego normom. Dlatego skuteczny system prawny potrzebuje również norm prawa formalnego określających, w jaki sposób organy władzy publicznej mogą wprowadzać prawo w życie w odniesieniu do indywidualnych osób, a w razie potrzeby także przymusić te osoby do podporządkowania się rozstrzygnięciu i tym samym również normie prawnej, na podstawie której zostało wydane rozstrzygnięcie.

1.7. Stanowienie, stosowanie i przestrzeganie prawa

Prawo jest złożonym zjawiskiem społecznym i poszczególni członkowie społeczeństwa na różne sposoby uczestniczą w funkcjonowaniu systemu prawnego. W tym kontekście można wyróżnić pojęcia stanowienia, stosowania i przestrzegania prawa.

Stanowienie prawa oznacza proces formalnego tworzenia prawa przez uprawnione do tego organy władzy publicznej działające zgodnie z obowiązującą procedurą (jak wspomniano, tryb uchwalania ustawy nazywa się procesem legislacyjnym).

Stanowienie prawa jest kompetencją organów władzy ustawodawczej i po części wykonawczej, w zakresie aktów wykonawczych do ustaw.

Stosowanie prawa polega na wydawaniu indywidualnych rozstrzygnięć na podstawie przepisów ustaw przez sądy i organy administracji publicznej.

Jak wspomniano w pkt 1.6. właściwość danego sądu do wydania orzeczenia w sprawie, jak również właściwość organu administracji publicznej do wydania decyzji administracyjnej, wynika z przepisów ustaw. Stosowanie prawa przez sądy w Polsce odbywa się w trzech podstawowych procedurach: karnej, cywilnej i sądowniczo-administracyjnej. W procesie stosowania

prawa sądy i organy administracji publicznej często dokonują interpretacji przepisów prawnych, która nazywa się **wykładnią prawa**.

Zasadą w rozstrzyganiu spraw sądowych i administracyjnych jest **dwuinstancyjność**, czyli możliwość zaskarżenia rozstrzygnięcia wydanego w pierwszej instancji. Zaskarżenie wyroku sądu pierwszej instancji do sądu drugiej instancji w postępowaniu karnym i cywilnym nosi nazwę **apelacji, np.** apelacja od wyroku sądu rejonowego do sądu okręgowego. Wyrok sądu drugiej instancji może być zaskarżony do Sądu Najwyższego w trybie kasacji, w postępowaniu karnym lub skargi kasacyjnej, w postępowaniu cywilnym, z powodu zarzutu niezgodności z prawem.

W postępowaniu sędowoadministracyjnym wyrok wojewódzkiego sądu administracyjnego do Naczelnego Sądu Administracyjnego może zostać zaskarżony w drodze **skargi kasacyjnej**. Wyrok wydany w drugiej instancji oraz niezaskarżony w terminie wyrok wydany w pierwszej instancji jest **wyrokiem prawomocnym** i podlega wykonaniu. Z kolei zaskarżenie decyzji administracyjnej wydanej przez organ pierwszej instancji do organu drugiej instancji (inaczej: wyższego stopnia) nosi nazwę **odwołania, np.** odwołanie od decyzji wójta gminy do samorządowego kolegium odwoławczego. Decyzja administracyjna wydana przez organ drugiej instancji lub niezaskarżona w terminie decyzja organu drugiej instancji jest **decyzją ostateczną**. Ostateczna decyzja administracyjna może zostać zaskarżona do wojewódzkiego sądu administracyjnego z powodu zarzutu niezgodności z prawem.

Należy dodać, że dwuinstancyjność charakteryzuje się możliwością podtrzymania, uchylenia lub zmiany wyroku przez sąd drugiej instancji w wyniku rozpatrzenia apelacji lub decyzji administracyjnej przez organ drugiej instancji w wyniku rozpatrzenia odwołania. Natomiast kontrola zgodności z prawem wyroków sądowych (kasacja i skarga kasacyjna) oraz decyzji administracyjnych (skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego) nie stanowi kolejnej instancji, ponieważ może skutkować wyłącznie podtrzymaniem rozstrzygnięcia (w przypadku stwierdzenia zgodności z prawem) lub jego uchyleniem i przekazaniem do ponownego rozpatrzenia (w przypadku stwierdzenia naruszenia prawa przez organy rozpoznające sprawę).

Przestrzeganie prawa, odnosi się do zachowań adresatów, które są zgodne z treścią norm prawnych.

Wyróżnia się **cztery modelowe postawy sprzyjające przestrzeganiu prawa**:

- 1) **Legalizm** – polega na przestrzeganiu prawa wyłącznie z tego powodu, że ono obowiązuje, nie wykazuje natomiast refleksji nad treścią, celowością i skutkami normy prawnej,

- 2) **Konformizm** – polega na powielaniu zachowań innych osób, w zależności od zachowań przyjętych w danej społeczności, może zatem prowadzić zarówno do przestrzegania, jak i do ignorowania norm prawnych,
- 3) **Oportunizm** – polega na przestrzeganiu prawa ze względu na oczekiwane korzyści, ewentualnie obawę przed sankcją z powodu naruszenia prawa, może zatem skutkować naruszeniem norm prawnych, jeżeli adresat uzna to za bardziej opłacalne,
- 4) **Legalizm krytyczny** – jest najbardziej dojrzałą postawą, w ramach której adresat szanuje prawo i chce je przestrzegać, jednocześnie dokonuje krytycznej oceny norm prawnych i jest gotowy odmówić podporządkowania się prawu zbrodniczemu, niesprawiedliwemu czy też skrajnie nieracjonalnemu. Jako kryterium oceny norm prawnych przez adresata kierującego się tą postawą zwykle wskazuje się normy moralne i przewidywane skutki obowiązywania prawa.

Wymienione postawy wobec prawa u zdecydowanej większości osób występują jednocześnie i na różne sposoby się przenikają. Natomiast postaw sprzyjających naruszeniu prawa jest znacznie więcej i są znacznie trudniejsze do precyzyjnego opisanie. Po części jest to przedmiotem badań kryminologii, która jako nauka pomocnicza prawa zajmuje się badaniem skłonności ludzi do popełniania przestępstw.

Pamiętajmy! Od wyroku sądowego, który nie jest prawomocny, można wnieść apelację.

Pamiętajmy! Od decyzji administracyjnej, która nie jest ostateczna, można wnieść odwołanie.

1.8. Pojęcie gałęzi prawa i metody regulacji

Ze względu na dużą liczbę aktów prawnych (w Polsce liczoną w tysiącach) prawnicy w swoich opisach systemu prawnego starają się grupować akty prawne według przyjętych kryteriów. Najbardziej popularnym i zarazem praktycznym podziałem, sięgającym jeszcze czasów starożytnego prawa rzymskiego, jest podział obowiązującego prawa na publiczne i prywatne.

Prawo publiczne

Reguluje sprawy związane ze sprawowaniem władzy publicznej (czyli władzy nad mieszkańcami państwa), a co za tym idzie ze stanowieniem i egzekwowaniem prawa oraz stosowaniem przymusu fizycznego wobec ludzi

Prawo prywatne

Reguluje sprawy pomiędzy osobami prywatnymi, które nie sprawują władzy publicznej, a co za tym idzie równymi wobec siebie w prawach i obowiązkach

W ramach prawa publicznego można wyróżnić **cztery gałęzie prawa**: prawo konstytucyjne, prawo administracyjne, prawo karne i prawo międzynarodowe. **W ramach prawa prywatnego** można wyróżnić **trzy gałęzie prawa**: prawo cywilne, prawo rodzinne i prawo pracy. Dodajmy, że wyróżnianie gałęzi prawa w systemie prawnym jest umowne, stąd poszczególni autorzy mogą modyfikować liczbę i nazwy gałęzi. W ramach niektórych gałęzi prawa wyróżniamy jeszcze węższe grupy aktów prawnych, jakimi są działy prawa.

Wyróżnienie prawa publicznego i prawa prywatnego opiera się na treści poszczególnych aktów prawnych (czy dotyczą sprawowania władzy publicznej, czy nie) oraz zastosowanej w nich metodzie regulacji. Przez metodę regulacji należy rozumieć sposób redagowania przepisów prawnych. Wyróżnia się dwie podstawowe metody regulacji: publicznoprawną (administratywistyczną, od łac. *administratio* – zarządzanie, od *ministrare* – służyć) i prywatnoprawną (cywilistyczną, od łac. *ius civilis* – prawo obywatelskie, tzn. dotyczące spraw pomiędzy równymi sobie obywatelami). W poszczególnych aktach prawnych metody te mogą się przenikać lub ulegać modyfikacji, dzięki czemu można wyodrębnić po kilka gałęzi prawa w obrębie prawa publicznego i prawa prywatnego.

Metoda administratywistyczna

- Jest charakterystyczna przede wszystkim dla aktów prawa publicznego.
- Polega na formułowaniu przepisów prawnych w sposób szczegółowy, często nie pozostawiający adresatom możliwości wyboru, **np.** *kto podrabia pieniądze, podlega karze...*

Metoda cywilistyczna

- Charakteryzuje się ogólnym brzmieniem przepisów prawnych wskazujących różne możliwości, z których adresaci mogą skorzystać zależnie od własnych decyzji, **np.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny określa wiele rodzajów umów, ale skorzystanie z tych przepisów i zawarcie konkretnej umowy w jakiejś sprawie zależy od decyzji zainteresowanych osób.

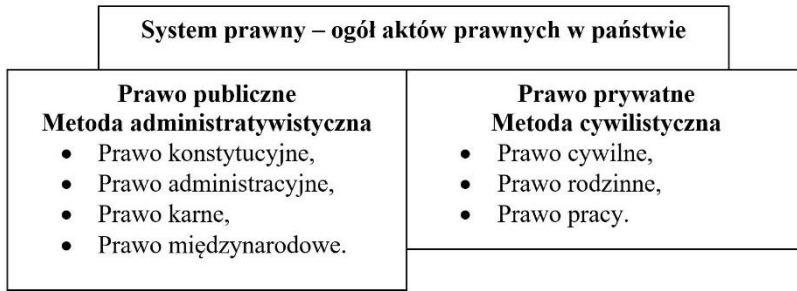
Metoda administratywistyczna często odznacza się przyznaniem organowi władzy uprawnień do jednostronnego określania praw i obowiązków innych osób lub organów, **np.** poprzez wydawanie aktów prawnych lub de-

czyni administracyjnych. Uprawnienie organu nazywane jest władztwem publicznym. Metoda ta wyklucza równość stron i dobrowolność ich działań, gdyż adresaci muszą podporządkować się rozstrzygnięciom organu władzy.

Metoda cywilistyczna znajduje zastosowanie głównie w aktach prawa prywatnego, choć bywa używana do normowania zagadnień prawa publicznego. Strony stosunku prawnego, **np.** strony umowy, same określają swoje prawa i obowiązki w drodze oświadczeń i porozumień, gdyż żadna z nich nie sprawuje władzy nad drugą i nie może jej niczego narzucić bez jej zgody. Strony są zatem sobie równe i działają w sposób dobrowolny. Z kolei organy władzy wydają rozstrzygnięcia jedynie na wniosek samych stron, jeżeli te nie mogą same dojść do porozumienia, **np.** rozstrzyganie powództwa przez sąd w procesie cywilnym.

Wybór określonej metody redagowania tekstu zawartego w akcie prawnym należy do organu, który ten akt ustanawia. Niewątpliwie niektóre sprawy nadają się do uregulowania wyłącznie metodą cywilistyczną albo administratywną, z kolei w innych sprawach prawodawca ma możliwość wyboru jednej z tych metod lub dokonania ich modyfikacji. Dla przykładu, sposób zawierania umów musi być uregulowany metodą cywilistyczną, gdyż treść umowy nie może być określona inaczej niż tylko przez dobrowolne porozumienie między stronami. Prawo może określać jedynie ogólne zasady zawierania umów, jak formy umów, ich podstawowe rodzaje, konsekwencje niewywiązania się z umowy przez jedną ze stron itp. Z kolei obowiązki podatkowe muszą być uregulowane metodą administratywną, trudno bowiem pozostawić uznaniu samych podatników, jaka powinna być wysokość i tryb płacenia podatków oraz czy podatki mają w ogóle obowiązywać. Wreszcie, sposób ustalania cen produktów reglamentowanych, **np.** leków może być uregulowany zarówno metodą cywilistyczną (wówczas ceny byłyby uzależnione od zainteresowania lekarzy i pacjentów ofertą producentów i aptek oraz podaży leków na rynku), jak i administratywną, **np.** w formie cen urzędowych określanych w akcie prawnym, dzięki czemu ceny nie wzrosną powyżej określonego poziomu. Wybór określonej metody regulacji zależy zatem od założeń i priorytetów przyjętych przez organ prawodawczy.

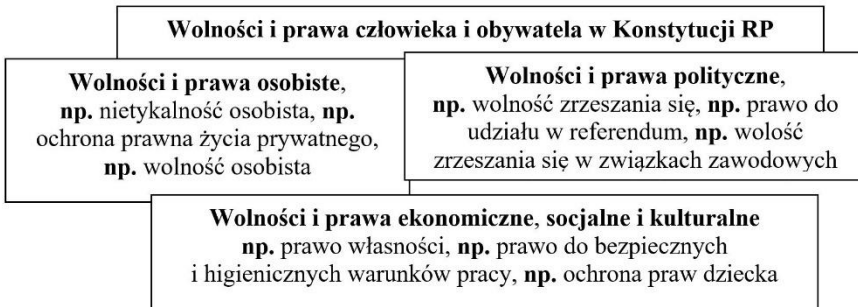
W polskim systemie prawnym wyróżniamy następujące gałęzie prawa: **prawo konstytucyjne, prawo cywilne** (zob. rozdział 2), **prawo administracyjne** (zob. rozdział 3), **prawo karne** (zobacz rozdział 6), **prawo międzynarodowe, prawo rodzinne i opiekuńcze oraz prawo pracy.**

Pamiętajmy! Prawo może wprost nakazywać określone zachowania albo wskazywać sposoby osiągnięcia zakładanych przez nas celów.

1.8.1. Zarys gałęzi prawa konstytucyjnego

Prawo konstytucyjne, nazywane również prawem ustrojowym, jest podobne do prawa administracyjnego, dlatego niektórzy prawnicy uważają je po prostu za dział prawa administracyjnego. Ze względu na istotne różnice i szczególne znaczenie dla funkcjonowania państwa można jednak uznać je za osobną gałąź prawa. Prawo konstytucyjne należy do grupy prawa publicznego i opiera się na metodzie administratywistycznej. Najważniejszym aktem prawnym w tej gałęzi prawa jest **Konstytucja RP**, tym niemniej do gałęzi tej należą również ustawy dotyczące funkcjonowania poszczególnych instytucji państwowych, **np.** ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, **np.** ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, **np.** ustawa z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora. Ważną sprawą regulowaną przez prawo konstytucyjne jest status osoby ludzkiej, w szczególności przysługujące jej wolności, prawa i obowiązki. Konstytucja RP w rozdziale II uznaje znaczenie godności człowieka i zobowiązuje organy władzy publicznej do poszanowania wynikających z niej wolności, praw i obowiązków przy stanowieniu i stosowaniu prawa.

Należy podkreślić, że dla prawidłowego rozwoju człowieka i społeczeństwa prawa i obowiązki są jednakowo ważne. Do obowiązków o charakterze konstytucyjnym polski ustawodawca zaliczył: obowiązek wierności Rzeczypospolitej Polskiej oraz troskę o dobro wspólne, obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązek ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków określonych w ustawie, obowiązek obrony Ojczyzny oraz obowiązek dbałości o stan środowiska.

W konstytucji RP uregulowano także zasady ustrojowe, takie jak **np.** zasada unitarnej formy państwa czy zasada demokratycznego państwa prawnego. Inną ważną zasadą zawartą w art. 7 Konstytucji RP jest zasada praworządności, zgodnie z którą organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Oznacza to, że organ władzy publicznej podejmując jakiegokolwiek działania musi wskazać ich podstawę w przepisie prawa i nie może przekroczyć wynikających z tego przepisu uprawnień.

Przepisy prawa konstytucyjnego wyznaczają także strukturę władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Schemat władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej

(stan na 31 sierpnia 2023 r.)

Władza ustawodawcza (legislacyjna)	Władza wykonawcza (egzekutywa i administracja)	Władza sądownicza (judykatura)	Organy kontroli państwowej i kontroli prawa
Sejm Senat	Prezydent RP Rada Ministrów i administracja rządowa: 1) organy naczelne administracji rządowej: • Rada Ministrów • Prezes Rady Ministrów • ministrowie 2) organy centralne administracji rządowej	Trybunał Konstytucyjny Trybunał Stanu Organy wymiaru sprawiedliwości: 1) Sąd Najwyższy 2) sądy powszechne*: • sądy apelacyjne • sądy okręgowe • sądy rejonowe 3) sądy wojskowe*: • wojskowe sądy okręgowe • wojskowe sądy garnizonowe 4) sądy administracyjne:	1. Najwyższa Izba Kontroli 2. Państwowa Inspekcja Pracy 3. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji 4. Rzecznik Praw Obywatelskich 5. Rzecznik Praw Dziecka 6. Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej 7. Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych

	3) organu terenowe administracji rządowej zespolonej i niezespolonej* Organy samorządu terytorialnego: • samorząd województwa* • samorząd powiatowy* • samorząd gminny* Organy samorządów zawodowych utworzonych na podstawie ustawy, np. Naczelna Izba Lekarska, Naczelna Rada Adwokacka	• Naczelny Sąd Administracyjny • wojewódzkie sądy administracyjne*	

* organy działające w terenie, tzn. na części terytorium państwa, w granicach zasadniczego podziału terytorialnego państwa (województwa, powiatu, gminy) lub specjalnych podziałów terytorialnych (np. struktura sądów powszechnych)

** schemat nie uwzględnia organów *sui generis*, które nie dają się zaliczyć do żadnej z czterech grup, np. Krajowa Rada Sądownictwa, Narodowy Bank Polski

1.8.2. Zarys gałęzi prawa międzynarodowego

Prawo międzynarodowe różni się od innych gałęzi prawa tym, że nie jest dziełem jednego państwa, lecz na ogół tworzone jest w drodze umów pomiędzy co najmniej dwoma państwami.

Należy do grupy prawa publicznego, ponieważ reguluje sprawy związane ze sprawowaniem władzy przez współpracujące ze sobą państwa, jednak w odróżnieniu od innych gałęzi prawa publicznego opiera się na metodzie cywilistycznej, ponieważ powstaje w drodze dobrowolnie zawieranych umów oraz powszechnie uznawanych zasad i zwyczajów.

W stosunkach międzynarodowych nie ma centralnego ośrodka władzy, który mógłby narzucać prawo niepodległym państwom i egzekwować jego wykonywanie, jak ma to miejsce w państwach. Cechą charakterystyczną prawa międzynarodowego jest brak hierarchii umów międzynarodowych, co oznacza, że wszystkie umowy międzynarodowe mają równą rangę. Nie ma zatem znaczenia, jaką nazwę państwa-strony nadały umowie międzynarodowej, **np.** umowa, traktat, konwencja, układ, pakt, karta.

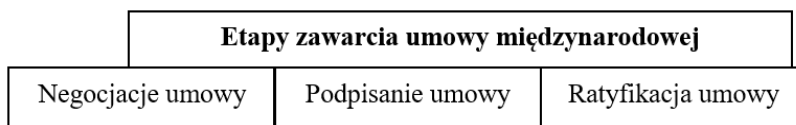
Podmiotem prawa międzynarodowego jest każdy, czyje prawa i obowiązki wynikają z norm prawa międzynarodowego. Wyróżniamy dwa rodzaje podmiotów prawa międzynarodowego:

Podmioty pierwotne prawa międzynarodowego • Suwerenne państwa, • Stolica Apostolska, • Suwerenny Zakon Kawalerów Maltańskich.	Podmioty wtórne prawa międzynarodowego Mogą uczestniczyć w stosunkach międzynarodowych z upoważnienia podmiotów pierwotnych • np. organizacje międzynarodowe, • np. narody nie posiadające własnego państwa, • np. strony walczące niebędące państwami (np. powstańcy).

Podmioty prawa międzynarodowego są sobie równe. Oznacza to m.in., że każde państwo dobrowolnie i bez przymusu zawiera i wypowiedza umowy międzynarodowe.

Oprócz umów międzynarodowych źródłem prawa międzynarodowego są również zwyczaje i ogólne zasady przyjęte przez państwa. W XX w. za źródła prawa międzynarodowego uznano też najważniejsze uchwały organizacji międzynarodowych.

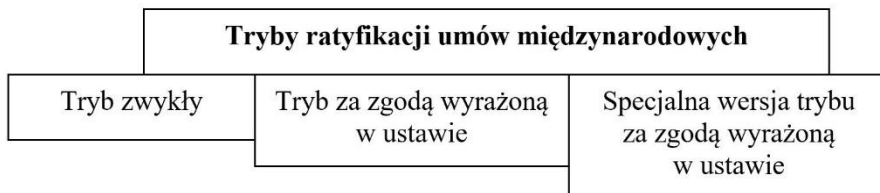
Zgodnie z art. 91 ust. 1 Konstytucji RP, **Polska przestrzega zawartych umów międzynarodowych i stosuje je bezpośrednio**, czyli bez konieczności wpisywania ich treści do ustaw.

Przed zawarciem umowy mają miejsce **negocjacje**, w czasie których przedstawiciele państw ustalają treść umowy. W imieniu państwa polskiego negocjacje prowadzi osoby upoważnione przez Radę Ministrów. Po zakończeniu negocjacji następuje **podpisanie umowy**, czyli ustalenie ostatecznego tekstu umowy. Po podpisaniu umowy potrzebna jest jej **ratyfikacja**, czyli związanie się państwa postanowieniami umowy.

Ratyfikacja to właściwe zawarcie umowy. Ratyfikacji umowy w imieniu Polski dokonuje Prezydent poprzez złożenie podpisu pod jej treścią. Konstytucja RP określa 3 tryby ratyfikacji umów międzynarodowych.

Tryb zwykły polega na tym, że Prezes Rady Ministrów po zakończeniu negocjacji dotyczących treści umowy przedkłada Prezydentowi umowę do ratyfikacji, wcześniej zawiadamiając o tym Sejm. W tym trybie ratyfikuje się umowy, których ratyfikacja nie wymaga wyrażenia zgody w ustawie.

Tryb ratyfikacji za zgodą wyrażoną w ustawie dotyczy umów, które regulują co najmniej jedną z pięciu spraw określonych w art. 89 ust. 1 Konstytucji RP, **np.** umowa międzynarodowa dotycząca pokoju, układu politycznego lub sojuszu. Prezydent może ratyfikować taką umowę dopiero po wejściu w życie ustawy, w której Sejm i Senat wyrażają zgodę na dokonanie ratyfikacji. **Specjalna wersja trybu ratyfikacji za zgodą wyrażoną w ustawie**, przewidziana w art. 90 Konstytucji RP, dotyczy umów, na mocy których Rzeczpospolita Polska przekazuje część uprawnień organów państwa organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu. Zgoda na ratyfikację takiej umowy może zostać wyrażona na dwa sposoby: w drodze ustawy uchwalonej przez Sejm i Senat większością 2/3 głosów albo w drodze referendum ogólnokrajowego. Sejm określa bezwzględną większością głosów, w który sposób ma zostać wyrażona zgoda na ratyfikację umowy przez Prezydenta. W tym trybie ratyfikowano **np.** Traktat o przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, traktaty regulujące funkcjonowanie UE oraz traktaty dotyczące przystąpienia nowych państw członkowskich.

O ile w prawie międzynarodowym wszystkie umowy są równe rangą, **w polskim systemie prawnym o pierwszeństwie umowy w razie jej sprzeczności z krajową ustawą decyduje tryb ratyfikacji.** Umowy międzynarodowe ratyfikowane za zgodą wyrażoną w ustawie mają pierwszeństwo w razie sprzeczności z ustawami. Podobnie akty prawa wtórnego UE, **np.** rozporządzenia, dyrektywy i decyzje wydane przez instytucje unijne na podstawie prawa pierwotnego mają pierwszeństwo w razie niezgodności z ustawami. Natomiast umowy ratyfikowane w trybie zwykłym, w razie sprzeczności z ustawami, nie mają zastosowania w danej sprawie. Absolutne pierwszeństwo w stosowaniu ma natomiast Konstytucja RP, która jest naj-

wyższym aktem prawnym w Polsce i znajduje zastosowanie w razie sprzeczności z każdą ustawą, umową międzynarodową i aktem prawa wtórnego UE, zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego RP z dnia 11 maja 2005 r.

1.8.3. Zarys gałęzi prawa rodzinnego i opiekuńczego

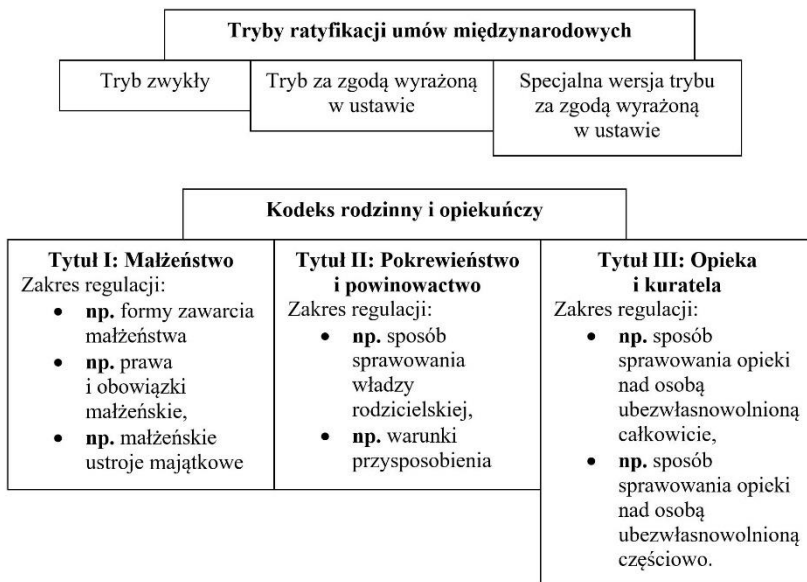
Prawo rodzinne i opiekuńcze jest gałęzią prawa prywatnego, która w dużym stopniu wywodzi się z prawa cywilnego i opiera się na metodzie cywilistycznej.

Prawo rodzinne i opiekuńcze reguluje sprawy pomiędzy małżonkami, pomiędzy rodzicami i dziećmi oraz pomiędzy osobą ubezwłasnowolnioną a jej kuratorem lub opiekunem.

Przepisy prawne dotyczą przede wszystkim spraw majątkowych. Większość kluczowych spraw dotyczących rodziny, jak miłość, odpowiedzialność, wierność, uczciwość i wzajemny szacunek, nie daje się bowiem skutecznie uregulować w akcie prawnym. Rodzina jest wszakże wpisana w prawo naturalne (zob. pkt 1.1), jest pierwotna i znacznie trwalsza od władzy państwowej.

Podobnie, jak w innych gałęziach prawa prywatnego, **przepisy prawa rodzinnego opierają się na równości osób i dobrowolności ich działania**. Natura człowieka wymaga jednak modyfikacji zasady równości, **np.** rodzice sprawują władzę rodzicielską nad dziećmi, **np.** opiekun lub kurator osoby ubezwłasnowolnionej decyduje m.in. o zawieraniu przez nią umów. Również dobrowolność działania dotyczy przede wszystkim zawarcia małżeństwa, ale konsekwencje tego faktu niejednokrotnie przybierają formę obowiązków moralnych i prawnych, **np.** wierność lub przyczynianie się do zaspokajania potrzeb rodziny. Z tego względu prawo rodzinne nie powinno być traktowane jako jeden z działów prawa cywilnego, lecz jako osobna gałąź prawa. Prawo rodzinne spełnia bowiem odmienne funkcje od prawa cywilnego, w szczególności ma zapewniać trwałość i autonomię rodziny oraz warunki do wychowania dzieci.

Podstawowym aktem prawa materialnego w gałęzi prawa rodzinnego jest ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – **Kodeks rodzinny i opiekuńczy**. Składa się on z trzech części nazwanych tytułami.

Sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego rozstrzygane są przez sądy w trybie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, która jest aktem prawa formalnego dla wszystkich gałęzi prawa prywatnego (zob. pkt 1.7.3).

W kontekście prawa rodzinnego należy wspomnieć o małżeńskich ustrojach majątkowych, które mogą okazać się ważne dla osób prowadzących działalność gospodarczą. Z chwilą zawarcia małżeństwa między małżonkami powstaje **wspólność majątkowa**, co oznacza, że cały majątek zgromadzony w trakcie trwania małżeństwa należy jednakowo do obojga małżonków. Zwykle jest to bardzo praktyczne i wygodne w codziennym życiu. Majątek pieniężny i rzeczowy pozyskany przez jednego z małżonków przed zawarciem małżeństwa albo przekazany mu w formie darowizny pozostaje jego własnością prywatną. Jednocześnie wierzyciel jednego z małżonków, np. komornik reprezentujący bank, urząd skarbowy w przypadku zaległości podatkowych, może prowadzić egzekucję z majątku wspólnego. Aby się przed tym uchronić małżonkowie mogą ustanowić **rozdzielność majątkową** poprzez zawarcie specjalnej umowy w formie aktu notarialnego (tzw. **intercyza**) albo w drodze wyroku sądu, z powództwa jednego z nich. Po ustanowieniu rozdzielności majątkowej każdy z małżonków posiada swój majątek odrębny, który nie może podlegać egzekucji na poczet długów drugiego z małżonków. Należy podkreślić, że zobowiązania powstałe przed

ustanowieniem rozdzielności majątkowej mogą być egzekwowane z majątku należącego do któregoś z małżonków.

1.8.4. Zarys gałęzi prawa pracy

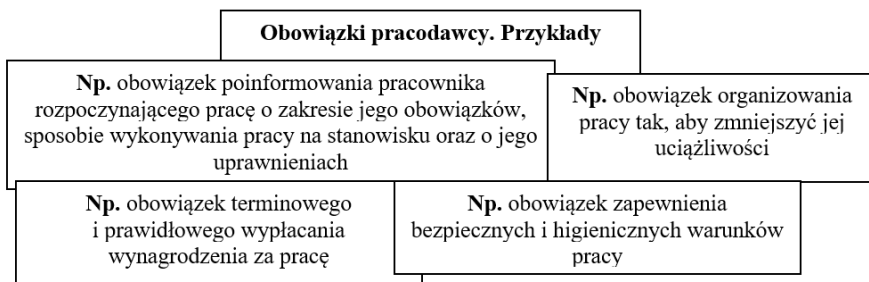
Prawo pracy jest gałęzią prawa prywatnego opartą na metodzie cywilistycznej.

Prawo pracy to gałąź prawa obejmująca regulacje dotyczące stosunku pracy, normujące prawa i obowiązki stron stosunku pracy:

Ze względu na istniejące odrębności prawo pracy należy uznać za osobną gałąź prawa prywatnego, odrębną od prawa cywilnego. Podstawowym aktem prawa materialnego w gałęzi prawa pracy jest ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – **Kodeks pracy**.

Przedmiotem prawa pracy są stosunki pracy oraz inne stosunki prawne ściśle, życiowo i nierozzerwalnie związane ze stosunkami pracy⁷. Zgodnie z ugruntowanymi poglądami doktryny do prawa pracy zaliczamy przepisy prawne, które regulują stosunki pracy oraz inne stosunki prawne, których istnienie jest uzasadnione istnieniem stosunku pracy, tzw. stosunki akcesoryjne, służebne względem stosunku pracy.

Najważniejszym komponentem treściowym prawa pracy jest **prawny stosunek pracy**. To społeczny stosunek pracy: dobrowolnej, podporządkowanej, odpłatnej, wykonywanej osobiście na rzecz podmiotu zatrudniającego⁸. Pomiędzy zatrudniającym i zatrudnianym istnieje **stosunek podległości**, a o faktycznej równości i dobrowolności często można mówić jedynie w odniesieniu do możliwości zawarcia i wypowiedzenia umowy o pracę. Z tego powodu **celem prawa pracy** jest przede wszystkim zagwarantowanie poszanowania praw pracowników przez pracodawców, ale również dostarczenie pracodawcom narzędzi kierowania personelem. W związku z tym pracodawca ma szereg obowiązków nałożonych przez państwo.

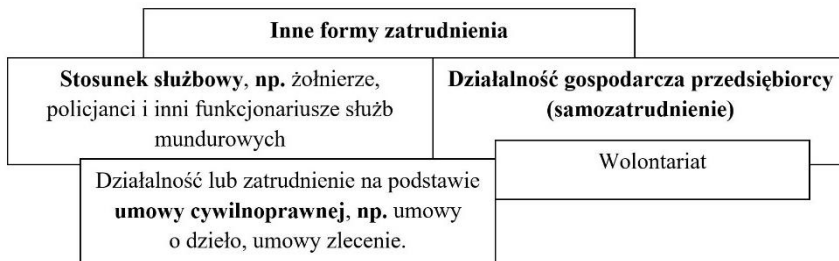
⁷ J. Stelina [w:] *Prawo pracy*, red. J. Stelina, Warszawa 2020, s. 6.

⁸ J. Stelina, op. cit., s. 8.

Zgodnie z art. 22 §1 Kodeksu pracy „przez nawiązanie **stosunku pracy** pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem”.

Sprawy z zakresu prawa pracy rozstrzygane są przez sądy w trybie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, która jest aktem prawa formalnego dla wszystkich gałęzi prawa prywatnego (zob. pkt 1.7.3).

Stosunek pracy jest najbardziej popularną formą zatrudnienia. Zwykle zostaje nawiązany przez zawarcie umowy o pracę, **np.** na czas próbny, określony lub nieokreślony. W pewnych przypadkach podstawą stosunku pracy może być powołanie, **np.** minister, wybór, **np.** poseł lub mianowanie, **np.** niektórzy urzędnicy i nauczyciele. Oprócz stosunku pracy podstawą zatrudnienia mogą być również inne formy.

Kodeks pracy reguluje takie sprawy, jak:

1. Podstawowe zasady prawa pracy.
2. Stosunek pracy, **np.** zasady jego nawiązywania i rozwiązywania, **np.** zasady zawierania umowy o pracę, **np.** wygaśnięcie umowy o pracę.
3. Wynagrodzenie za pracę i inne świadczenia.
4. Obowiązki pracodawcy i pracownika.
5. Odpowiedzialność materialną pracowników.
6. Czas pracy.
7. Urlopy pracownicze.
8. Uprawnienia pracowników związane z rodzicielstwem.
9. Zatrudnianie młodocianych.
10. Bezpieczeństwo i higiena pracy.
11. Układy zbiorowe pracy.
12. Rozpatrywanie sporów o roszczenia ze stosunku pracy.
13. Odpowiedzialność za wykroczenia przeciwko prawom pracownika.
14. Przedawnienie roszczeń.

Rozdział 2. Prawo cywilne

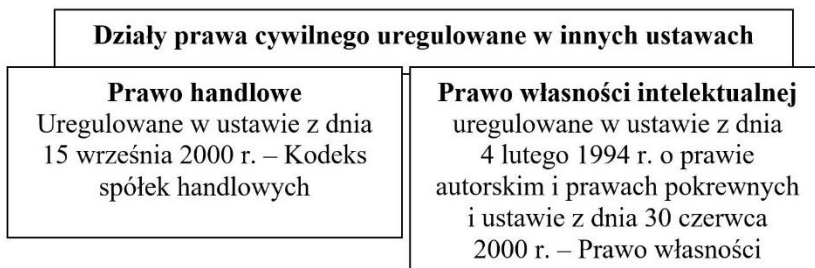
2.1. Prawo cywilne. Ujęcie definicyjne

Prawo cywilne jest najstarszą i najważniejszą gałęzią prawa prywatnego. Opiera się na metodzie cywilistycznej, która od niego bierze swoją nazwę. Podstawowe instytucje prawa cywilnego, jak umowy, ochrona własności, dziedziczenie itp., wynikają z prawa naturalnego a obecnie obowiązujące normy prawne w tym zakresie ukształtowały się już w starożytnym Rzymie. Wówczas powstała nazwa *ius civilis* – prawo obywatelskie, tzn. dotyczące spraw pomiędzy równymi sobie obywatelami. **Współczesne prawo cywilne nazywane jest prawem prywatnym**, gdyż reguluje stosunki prawne (zwłaszcza majątkowe i umowne) pomiędzy równoprawnymi podmiotami, którymi mogą być osoby fizyczne i prawne. Cechą charakterystyczną prawa cywilnego jest równość podmiotów, które mogą swobodnie kształtować stosunek prawny pomiędzy nimi, **np.** mogą ułożyć dowolnie treść umowy pod warunkiem, że jest zgodna z przepisami prawa i zasadami życia w społeczeństwie. Dla porównania, nie można mówić o równości podmiotów w prawie administracyjnym, gdzie strona postępowania administracyjnego musi podporządkować się decyzji organu administracji publicznej, **np.** w kwestii pozwolenia na budowę domu. Podobnie, w prawie karnym sytuacja oskarżonego zależy od wyroku sądu, wygrana oskarżyciela w procesie istotnie wpływa na sytuację oskarżonego, który staje się skazanym, natomiast wygrana oskarżonego nie wpływa na sytuację oskarżyciela.

W polskim systemie prawnym najważniejszym aktem prawa materialnego w gałęzi prawa cywilnego jest ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – **Kodeks cywilny** (dalej k.c.), która składa się z czterech części nazwanych księgami. Obejmują one kolejno część ogólną, własność i inne prawa rzeczowe, zobowiązania i spadki. **Część ogólna** zawiera **m.in.** podstawowe definicje, **np.** definicję osoby fizycznej, osoby prawnej, zdolności prawnej czy zdolności do czynności prawnych oraz zasady wspólne dla pozostałych działów prawa cywilnego. Księga „**Własność i inne prawa rzeczowe**” reguluje sprawy związane z własnością i innymi prawami do nieruchomości, **np.** gruntów, budynków i lokali oraz rzeczy ruchomych. **Prawo zobowiązań** dotyczy obowiązku spełnienia świadczenia przez dłużnika na rzecz wierzyciela, w tym m.in. obowiązku wykonania zawartej umowy, naprawienia wyrządzonej szkody, **np.** poprzez zapłatę odszkodowania, a także określa warunki najczęściej zawieranych umów, **np.** umowy sprzedaży, najmu, zlecenie lub o dzieło. **Prawo spadkowe** dotyczy dziedziczenia majątku po osobie zmarłej w przypadku, gdy osoba nie zostawiła testamentu (dziedziczenie

ustawowe) oraz w sytuacji, gdy osoba pozostawiła testament (dziedziczenie testamentowe).

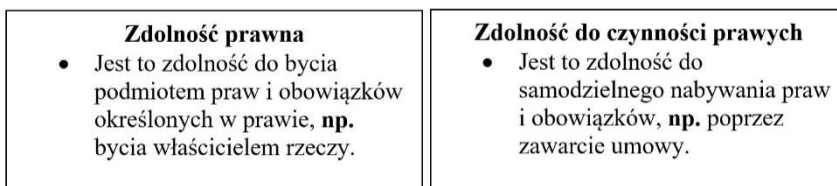
Wyróżniamy także działy prawa cywilnego uregulowane w innych ustawach, które obejmują w szczególności dwa rodzaje prawa.

2.2. Podmioty prawa cywilnego

2.2.1. Podstawowe pojęcia

Podmiotami prawa cywilnego są osoby fizyczne (ludzie) i osoby prawne (organizacje). Te dwie grupy podmiotów mogą posiadać prawa i obowiązki uregulowane prawem cywilnym, **np.** mogą być właścicielami majątku, dłużnikami, wierzycielami lub spadkobiercami. W związku z tym ważnymi pojęciami w prawie cywilnym są zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych.

2.2.2. Osoby fizyczne

Osoby fizyczne posiadają zdolność prawną od urodzenia, a w przypadku dziedziczenia i odszkodowania za błędy medyczne – od momentu poczęcia. Oznacza to, że dziecko może być właścicielem rzeczy, którą od kogoś otrzymało, ale nie może jej samodzielnie nabyć.

Od 13. roku życia osoba posiada **ograniczoną zdolność prawną**, to znaczy może zawierać umowy, ale konieczne jest potwierdzenie przez rodziców lub opiekunów prawnych. W wieku lat 18. osoba staje się pełnoletnia i nabywa pełną zdolność do czynności prawnych, dzięki czemu może **np.** samodzielnie zawierać umowy, sporządzić testament, wyrażać zgody lub udzielać pełnomocnictw.

poczęcie	Narodziny	13 lat	18 lat	śmierć
ograniczona zdolność prawna	zdolność prawna			
		ograniczona zdolność do czynności prawnych	zdolność do czynności prawnych	

W przypadku osób, które ze względu na chorobę psychiczną, niedorozwój umysłowy lub inny rodzaj zaburzeń psychicznych, w szczególności alkoholizm lub narkomanię, sąd na wniosek rodziny lub zakładu opiekuńczego może zastosować **ubezwłasnowolnienie całkowite** lub **częściowe**. Osoba ubezwłasnowolniona nie posiada zdolności do czynności prawnych, gdyż nie jest w stanie właściwie oceniać swoich czynów. W związku z tym umowy w jej imieniu zawiera lub zatwierdza przedstawiciel ustanowiony przez sąd. Jest to opiekun w przypadku ubezwłasnowolnienia całkowitego lub kurator w przypadku ubezwłasnowolnienia częściowego. Niezależnie od wieku i ewentualnego ubezwłasnowolnienia przez sąd każdy może zawierać umowy w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, **np.** kupić coś do jedzenia.

Pamiętajmy! Rodzic, opiekun prawny, kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo lub opiekun osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie w prawie cywilnym nazywany jest **przedstawicielem ustawowym** tej osoby.

2.2.3. Osoby prawne

Drugą, po osobach fizycznych, kategorią podmiotów prawa cywilnego są osoby prawne **np.** stowarzyszenia, fundacje, partie polityczne, spółki.

Osoby prawne posiadają **osobowość prawną**, na którą składa się zarówno zdolność prawna, jak i zdolność do czynności prawnych. Dla grupy osób prowadzących wspólną działalność gospodarczą, polityczną, społeczną, zawodową, możliwość bycia traktowanym w świetle prawa jak jedna osoba (stąd określenie osoby prawnej) jest bardzo wygodne i korzystne. Organizacja posiadająca osobowość prawną może być **np.** właścicielem majątku, wierzycielem, dłużnikiem lub spadkobiercą, a zarazem może w swoim imieniu zawierać umowy, udzielać zgód i składać inne oświadczenia, dzięki którym zarządza swoim majątkiem i działalnością. O ile osoba fizyczna musi dorastać i dojrzewać do odpowiedzialnych decyzji, osoba prawna od momentu założenia jest zarządzana przez ludzi pełnoletnich posiadających zdolność do czynności prawnych, dlatego nie potrzebuje okresów przejściowych związanych z wiekiem.

W prawie polskim organizacja może uzyskać osobowość prawną tylko na podstawie przepisu ustawy, który albo bezpośrednio tworzy konkretną

osobę prawną (przykład 1), albo przyznaje osobowość prawną wszystkim organizacjom danego rodzaju (przykład 2).

Przykład 1:

Zakład jest państwową jednostką organizacyjną i posiada osobowość prawną.
(art. 66 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych).

Przykład 2:

Stowarzyszenie uzyskuje osobowość prawną i może rozpocząć działalność po wpisie do Krajowego Rejestru Sądowego.
(art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach).

Osoba prawna prowadzi działalność **na podstawie ustawy i statutu**. W niektórych organizacjach najważniejszy dokument wewnętrzny może mieć inną nazwę, **np.** w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością jest to umowa. Decyzje dotyczące działalności, zawierania umów i zatrudniania pracowników podejmują organy osoby prawnej określone w ustawie i statucie. Kluczową rolę dla funkcjonowania każdej osoby prawnej pełni jej **organ zarządzający**, który w większości przypadków nosi nazwę zarządu. Osoba prawna odpowiada za zobowiązania (czyli długi) całym swoim majątkiem, natomiast ludzie zaangażowani w działalność takiej organizacji nie są odpowiedzialni za jej długi. **Dla przykładu**, jeżeli spółka akcyjna ma dług w wysokości 300 tys. złotych a jej majątek ma wartość 200 tys. złotych, to organ prowadzący egzekucję (komornik sądowy w przypadku długów wynikających z umów zasądzonych prawomocnym wyrokiem sądu albo urząd skarbowy w przypadku długów wynikających z zaległości podatkowych) może uzyskać tylko 200 tys. złotych. Pozostałe 100 tys. złotych pozostanie niespłacone, gdyż długi spółki nie obciążają akcjonariuszy i członków zarządu.

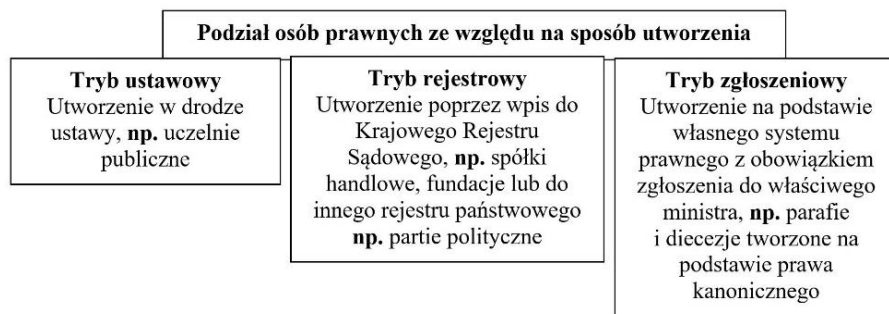
Specyficznym rodzajem organizacji są **jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej**, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Dla ułatwienia nazywa się je **niezupelnymi lub ułomnymi osobami prawnymi**. Należą do nich **np.** stowarzyszenia zwykłe, spółki osobowe prawa handlowego (spółki: jawna, partnerska, komandytowa i komandytowo-akcyjna) oraz wspólnoty mieszkaniowe zarządzające budynkami wielorodzinnymi. Są stosunkowo proste w założeniu i prowadzeniu, a w porównaniu do osób prawnych cechują się dwiema odmiennymi.

Niepełna osoba prawna co do zasady **nie posiada organów**, dlatego w jej imieniu decyzje podejmują i umowy zawierają jej członkowie lub wspólnicy (nazewnictwo jest zależnie od rodzaju organizacji)

Członkowie i wspólnicy niepełnych osób prawnych ponoszą **subsidiarną**, inaczej pomocniczą, odpowiedzialność za zobowiązania takiej organizacji

Subsidiarna odpowiedzialność za zobowiązania organizacji polega na tym, że w sytuacji wyczerpania majątku niepełnej osoby prawnej lub niemożności jego przejęcia pozostała kwota długu może być dochodzona od tychże osób. Gdyby zatem spółka jawna miała dług w wysokości 300 tys. złotych a jej majątek miałby wartość 200 tys. złotych, to organ prowadzący egzekucję mógłby uzyskać 200 tys. złotych od organizacji a pozostałe 100 tys. złotych z majątku prywatnego wspólników. Wspólnicy lub członkowie niepełnej osoby prawnej, których majątek prywatny został przejęty w postępowaniu egzekucyjnym na cele spłaty zadłużenia, mogą żądać spłacenia ich części przez pozostałych wspólników lub członków. Jest to tzw. **roszczenie regresowe**.

Osoby prawne, w tym także niepełne osoby prawne, możemy podzielić w oparciu o różne kryteria.

Z kolei, ze względu na strukturę wewnętrzną osoby prawnej wyróżnia się typy:

- korporacyjny** – do utworzenia i funkcjonowania organizacji potrzebne są osoby będące jej członkami, **np.** stowarzyszenia, związki zawodowe,
- kapitałowy** – do utworzenia i funkcjonowania organizacji potrzebny jest kapitał wyrażony w postaci kwoty pieniężnej, **np.** fundacje, spółki kapitałowe,
- mieszany** – do utworzenia i funkcjonowania organizacji potrzebne są zarówno osoby, jak i kapitał, **np.** w spółkach osobowych konieczny jest udział wspólników oraz wniesienie przez nich wkładów do spółki.

W kontekście różnych rodzajów spółek wyjaśnijmy dla porządku, że spółkami handlowymi, tworzonymi i działającymi na podstawie ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, są cztery wspomniane **spółki osobowe** będące tzw. niepełnymi osobami prawnymi (jawna, partnerska, komandytowa, komandytowo-akcyjna) i trzy **spółki kapitałowe** posiadające osobowość prawną (z ograniczoną odpowiedzialnością, akcyjna, prosta spółka akcyjna).

Pamiętajmy! Osobnym rodzajem jest **spółka cywilna**, która nie jest podmiotem prawa, lecz umową między współnikami prowadzącymi działalność gospodarczą. Umowa spółki została uregulowana w art. 860–875 k.c.

2.2.4. Praktyczne przykłady

- 1) Jacek ma 26 lat i posiada pełną zdolność do czynności prawnych. Może samodzielnie zawierać umowy i składać oświadczenia nie pytając nikogo o zgodę. Jedynie w ważnych sprawach dotyczących majątku małżeńskiego potrzebna jest zgoda jego żony.
- 2) Ewa ma 8 lat. Nie posiada zdolności do czynności prawnych, dlatego umowy w jej imieniu zawierają rodzice. Może natomiast zawierać drobne umowy w życiu codziennym, np. sama kupuje soki w szkolnym sklepiku za kieszonkowe otrzymane od rodziców.
- 3) Kamil ma 15 lat. Posiada ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Może zawierać nie tylko drobne umowy w życiu codziennym, ale również poważne umowy dotyczące znacznych kwot. Niedawno kupił sobie rower sportowy, jednak do zawarcia umowy potrzebna była zgoda jednego z rodziców.
- 4) Wanda ma 85 lat i cierpi na chorobę Alzheimera, w wyniku której straciła pamięć. Rodzina złożyła wniosek do sądu o jej ubezwłasnowolnienie, żeby zarządzać jej emeryturą i wyrażać zgodę na procedury medyczne. Sąd zdecydował o ubezwłasnowolnieniu całkowitym i ustanowił opiekunem jej córkę Katarzynę, która jako przedstawiciel ustawowy kieruje sprawami matki.
- 5) Spółka akcyjna Sigma S.A. zajmuje się produkcją odzieży i posiada osobowość prawną. O zawarciu umowy decyduje jej zarząd w drodze głosowania, natomiast pod umowami i oświadczeniami podpis (zwykle elektroniczny) składa prezes zarządu. Stroną umów nie jest jednak prezes zarządu, lecz sama spółka.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest najczęściej występującym rodzajem osób prawnych w Polsce. Na koniec 2022 r. istniało prawie 527 tys. takich organizacji, czyli 67% wszystkich podmiotów wpisanych do Krajowego Rejestru Sądowego. Nazwa tej spółki wskazuje, że odpowiedzialność za zobowiązania jest ograniczona do wartości posiadanego majątku. Nazwa ta pasowałaby zresztą do każdego innego rodzaju osób prawnych. Fakt, że minimalna wartość kapitału zakładowego wymagana dla utworzenia takiej spółki wynosi 5 tys. zł, stanowi wyjaśnienie popularności spółek z ograniczoną odpowiedzialnością.

2.3. Czynności prawne

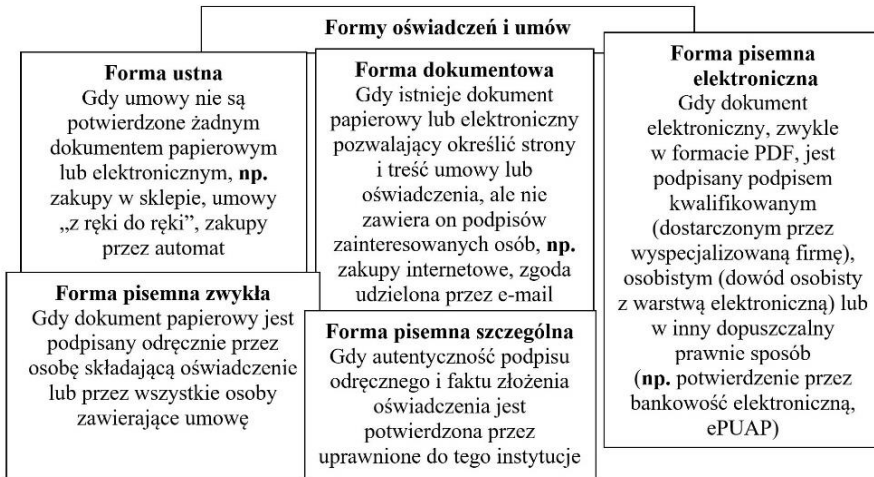
2.3.1. Podstawowe pojęcia

Czynności prawne obejmują oświadczenia **jednostronne, np.** zgody, testamenty, pełnomocnictwa i inne oraz **dwustronne i wielostronne, np.** umowy. Mogą być dokonywane przez wszystkie podmioty prawa cywilnego (osoby fizyczne, osoby prawne, tzw. niepełne osoby prawne), choć w przypadku osób fizycznych pełna zdolność do czynności prawnych wymaga osiągnięcia **pełnoletniości** (szerzej w pkt 2.2.2). Dzięki dokonywaniu czynności prawnych możliwe są zmiany w stanie własności majątku oraz w prawach i obowiązkach związanych z działalnością lub majątkiem różnych osób, **np.** zawarcie umowy o pracę, zawarcie umowy sprzedaży, sporządzenie testamentu, odstąpienie od zawartej umowy lub wyrażenie zgody na leczenie. Czynność prawna polega na oświadczeniu swojej woli innym osobom, które nie mają wpływu na jej treść (wtedy jest to czynność jednostronna, **np.** spadkobierca nie ma formalnego wpływu na treść testamentu), bądź – chcąc nadać oświadczeniu woli ważność – muszą złożyć własne, zgodne z nim oświadczenie woli (wtedy jest to **umowa**). Jeżeli oświadczenie woli jest zgodne z prawem, wywołuje skutki respektowane przez władze większości państw.

Przykład. Handel ludźmi nie może być przedmiotem ważnie zawartej umowy sprzedaży, ponieważ jest sprzeczny z art. 189a § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (a przede wszystkim z zasadami moralnymi). Natomiast sprzedaż własnego samochodu innej osobie jest zgodna z prawem, tym samym poprzedni właściciel nie może domagać się oddania samochodu. Z kolei w przypadku zniszczenia lub kradzieży samochodu nowy właściciel powinien otrzymać pomoc ze strony Policji, prokuratury, sądów i innych instytucji państwowych w każdym miejscu na świecie.

2.3.2. Formy czynności prawnych

Czynności prawne wymagają składania oświadczeń woli, które są zgodą na przyjęcie praw i obowiązków. Oświadczenie woli może być złożone w różnych formach, które różnią się kanałem przekazania informacji innym osobom i poziomem pewności co do osoby autora i treści oświadczenia.

Pamiętajmy! Forma pisemna elektroniczna jest równoważna formie pisemnej zwykłej i bardzo przydatna przy kontaktach handlowych na odległość. Wyróżnia się następujące **formy pisemne szczególne (kwalifikowane)**:

1. **z datą pewną** – potwierdzenie daty istnienia oświadczenia lub umowy przez organ państwowy lub organ jednostki samorządu terytorialnego, **np.** poprzez przybicie pieczętki z datą przy opłacaniu podatku,
2. **z podpisem notarialnie poświadczonym** – potwierdzenie autentyczności podpisu składanego w obecności notariusza (jest to zarazem data pewna złożenia podpisu),
3. **akt notarialny** – oświadczenie lub umowa zostają sporządzone przez notariusza, odczytane stronom, podpisane przez strony a następnie notariusz potwierdza fakt złożenia podpisów; jest to najbardziej bezpieczna forma złożenia oświadczenia woli, które nie może zostać uchylone nawet przez sąd, zawiera w sobie również datę pewną sporządzenia aktu notarialnego i notarialne poświadczenie podpisów.

Wybór jednej z form złożenia oświadczenia woli lub zawarcia umowy nie jest sprawą dowolną, ponieważ formy te mają różną rangę (kolejno od formy ustnej jako najniższej kwalifikowanej do formy aktu notarialnego jako formy najwyższej kwalifikowanej).

Dla niektórych czynności prawnych przepisy ustaw wymagają zachowania określonej formy, **np.** umowa sprzedaży, darowizny lub zamiany nieruchomości musi mieć formę aktu notarialnego pod rygorem nieważności umowy. W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że im ważniejsza sprawa, tym wyższej, a tym samym bardziej wiarygodnej, formy wymaga ustawodawca. Forma wyżej kwalifikowana może zawsze zastąpić formę niższej kwalifikowaną, choć oczywiście trudno wyobrazić sobie zakupy spożywcze z podpisem notarialnie poświadczonym, natomiast forma niższej kwalifikowana nie może zastąpić formy wyżej kwalifikowanej.

Dodajmy, że w księdze IV k.c. przewidziano formy sporządzenia testamentu odmienne, niż dla pozostałych rodzajów czynności prawnych.

2.3.3. Sposoby dokonywania czynności prawnych

Czynności prawne mogą być dokonywane na dwa sposoby: osobiście lub przez przedstawiciela. Ustne oznajmienie woli zawarcia umowy lub złożenie podpisu dokonane **osobiście** przez osobę fizyczną nie wymaga komentarza. W przypadku osób prawnych czynność prawną dokonuje upoważniona osoba lub wspólnie grupa upoważnionych osób, **np.** dwóch członków zarządu, jeżeli taki wymóg wynika ze statutu.

Dokonanie czynności prawnej **przez przedstawiciela** polega na tym, że oświadczenie woli składa jedna osoba (przedstawiciel), ale jego skutki dotyczą innej osoby, która jest rzeczywistą stroną czynności prawnej. Wyróżnia się przedstawicielstwo ustawowe i pełnomocnictwo. **Przedstawicielami ustawowymi**, upoważnionymi w przepisie ustawy do reprezentowania innej osoby są: rodzic lub opiekun prawny w stosunku do osoby małoletniej, kurator w stosunku do osoby ubezwłasnowolnionej częściowo i opiekun w stosunku do osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie. Z kolei **pełnomocnik** jest upoważniony do składania oświadczeń woli przez mocodawcę. **Mocodawca** udziela pełnomocnictwa w drodze jednostronnej czynności prawnej (najczęściej na piśmie). Pełnomocnictwo powinno być udzielone w takiej formie, w jakiej ma być dokonana czynność prawna albo w formie wyższej. Specjalnym rodzajem pełnomocnictwa jest **prokura**, która upoważnia **prokurenta** do reprezentowania przedsiębiorcy w sprawach związanych z wykonywaniem przez niego działalności gospodarczej.

2.4. Umowy

2.4.1. Podstawowe pojęcia

Zawieranie umów należy do najważniejszych i najczęściej dokonywanych czynności, ponieważ dzięki umowom osoby fizyczne i prawne mogą przyjmować nowe prawa, **np.** prawo własności, nowe obowiązki, **np.** obowiązek zapłaty oraz wymieniać się prawami i obowiązkami. Ustawa – Ko-

deks cywilny oraz inne ustawy przewidują możliwości zawierania wielu rodzajów umów, jak umowa sprzedaży, umowa o dzieło, umowa zlecenie, umowa najmu, umowa darowizny, umowa rachunku bankowego, umowa kredytu, umowy spółek cywilnych i handlowych, czy umowa o pracę.

Umowy, których podstawowe warunki zostały opisane w ustawie, określane są jako **umowy nazwane**. Art. 353¹ k.c. pozwala jednak zawierać inne umowy pod warunkiem, że nie naruszają przepisów prawa i zasad współżycia społecznego – określa się je **umowami nienazwanymi**.

Przykład. Umowa leasingu, łącząca w sobie elementy umowy sprzedaży i umowy najmu, stała się popularna w latach dziewięćdziesiątych XX w. i była zawierana jako umowa nienazwana. Ze względu na dużą liczbę takich umów i co za tym idzie dużą liczbę wynikających stąd problemów i pozwów sądowych, ustawodawca w 2000 r. zdecydował się na wprowadzenie do ustawy – Kodeks cywilny przepisów dotyczących umowy leasingu (art. 709¹ – 709¹⁸). W ten sposób umowa leasingu stała się umową nazwaną.

Gdyby strony celowo lub nieświadomie błędnie nazwały zawartą pomiędzy nimi umowę, **np.** treść umowy odpowiada warunkom umowy zamiany, a strony nazwały ją umową darowizny, sąd w przypadku procesu ustala rodzaj umowy na podstawie jej treści, a nie samej tylko nazwy (art. 65 § 2 k.c.).

Większość umów ma charakter **dwustronny**, choć w niektórych umowach po którejś ze stron może być więcej osób (np. w umowie sprzedaży może być kilka osób po stronie kupującej, które staną się współwłaścicielami rzeczy). Umowy **wielostronne** są możliwe w przypadku umów spółek (każdy wspólnik jest stroną umowy, a tych może być dwóch, trzech i więcej).

Jakkolwiek każda umowa ma co najmniej dwie strony, z treści umowy mogą wynikać dla nich różne prawa i obowiązki. W związku z tym wyróżnia się **umowy dwustronnie zobowiązujące** i **jednostronnie zobowiązujące**.

Umowy dwustronnie zobowiązujące (inaczej wzajemne lub odpłatne) Charakteryzują się tym, że obie strony mają wobec siebie prawa i obowiązki o zbliżonej wartości, np. w umowie sprzedaży sprzedawca ma obowiązek wydania rzeczy i prawo do otrzymania ceny, z kolei kupujący ma prawo do otrzymania rzeczy i obowiązek zapłacenia ceny. Obie strony są wobec siebie jednocześnie dłużnikiem i wierzycielem, co za tym idzie uprawnienie jednej strony jest	Umowy jednostronnie zobowiązujące (inaczej niewzajemne lub nieodpłatne) Powodują, że jedna ze stron ma wyłącznie obowiązek, a druga wyłącznie uprawnienie, np. w umowie darowizny darczyńca bierze na siebie obowiązek przekazania majątku obdarowanemu, który jednak nie jest zobowiązany do świadczeń na rzecz darczyńcy. Darczyńca jest zatem wyłącznie dłużnikiem obdarowanego a obdarowany jest wierzycielem darczyńcy

Pamiętajmy! Samo zawieranie umów między ludźmi wynika z potrzeby uzupełnienia różnych braków, dlatego zdecydowana większość umów ma jednak charakter odpłatny.

Warto zauważyć, że umowy mają podstawowe znaczenie dla działalności gospodarczej. Przedsiębiorca zawiera umowy z zatrudnionymi osobami, zwykle umowy o pracę, rzadziej umowy zlecenie lub o dzieło; umowy z kontrahentami, **np.** umowa sprzedaży dotycząca zakupu surowców i mediów, umowa spedycji lub umowa ubezpieczenia towaru oraz kluczowe z punktu widzenia zarobkowego celu działalności gospodarczej umowy z klientami. Do najczęściej zawieranych przez przedsiębiorców umów z klientami należą: umowa sprzedaży (przy działalności handlowej), umowa zlecenie (przy działalności usługowej), umowa o dzieło (przy działalności usługowej lub wytwórczej) oraz umowa najmu (działalność wypożyczalni).

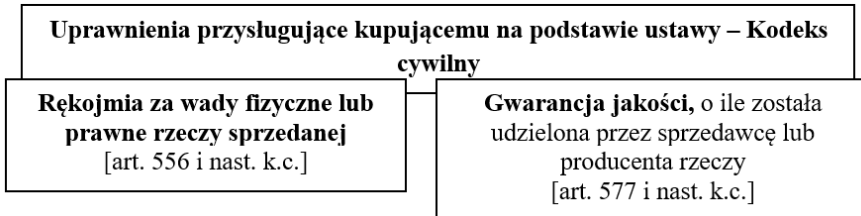
2.4.2. Umowa sprzedaży

Jest najczęściej zawieraną umową od czasu upowszechnienia się gospodarki towarowo-pieniężnej w odległej starożytności. W prawie polskim została uregulowana w art. 535 i kolejnych ustawy – Kodeks cywilny. Jest umową wzajemną, której stronami umowa są sprzedawca i kupujący.

Przez umowę sprzedaży sprzedawca zobowiązuje się przenieść na kupującego własność rzeczy i wydać mu rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę [art. 535 k.c.].

Świadczeniem sprzedawcy jest rzecz (rzecz ruchoma lub nieruchomość), a świadczeniem kupującego jest cena płacona w pieniądzu (zamienniku wartości emitowanym przez państwo). Cena może być zapłacona jednorazowo, co zwykle ma miejsce albo być płacona w ratach.

2.4.3. Umowa najmu i umowa dzierżawy

Umowy najmu i dzierżawy są podobne w treści, mają jednak nieco inny cel gospodarczy. **Stronami umowy najmu** są wynajmujący, który najczęściej jest właścicielem rzeczy (nieruchomości lub rzeczy ruchomej), oraz najemca, który otrzymuje tą rzecz do używania. Jest to umowa odpłatna a świadczeniem najemcy należnym w zamian za prawo do korzystania z rzeczy jest czynsz, który może mieć charakter pieniężny, rzeczowy lub usługowy. Czynsz może być uiszczany jednorazowo lub w świadczeniach okresowych.

Przez umowę najmu wynajmujący zobowiązuje się oddać najemcy rzecz do używania przez czas oznaczony lub nieoznaczony, a najemca zobowiązuje się płacić wynajmującemu umówiony czynsz.
§ 2. Czynsz może być oznaczony w pieniądzach lub w świadczeniach innego rodzaju.
[art. 659. § 1 k.c.].

Specyficzne przepisy prawne dotyczą najmu lokali mieszkalnych.

Specyficzne przepisy prawne dotyczą najmu lokali mieszkalnych. Zawarto w nich gwarancje ochrony właścicieli i najemców lokali. Obejmują one art. 680–692 ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawę z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego.

Umowa dzierżawy jest podobna do umowy najmu, jej stronami są wydzierżawiający (najczęściej właściciel rzeczy) i dzierżawca, który otrzymuje rzecz do używania i – w tym tkwi zasadnicza różnica – pobierania pożytków. Pożytkami są dochody, które rzecz przynosi sama nie tracąc na wartości. Wyróżnia się pożytki naturalne, charakterystyczne dla rolnictwa, **np.** rośliny wyrosłe na polu lub w sadzie, młode zwierzęta, mleko, jaja lub wełna i pożytki prawne wynikające z przepisów prawnych lub zawartej umowy, **np.** dywidenda z tytułu posiadania akcji, odsetki z rachunku bankowego.

Przez umowę dzierżawy wydierżawiający zobowiązuje się oddać dzierżawcy rzecz do używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony lub nieoznaczony, a dzierżawca zobowiązuje się płacić wydierżawiającemu umówiony czynsz.

§ 2. Czynsz może być zastrzeżony w pieniądzech lub świadczeniach innego rodzaju. Może być również oznaczony w ułamkowej części pożytków.
[art. 693 § 1 k.c.].

2.4.4. Umowa zlecenie i umowa o dzieło

Umowa zlecenie i umowa o dzieło służą do zatrudnienia i zamawiania usług o charakterze jednorazowym lub krótkoterminowym. Dla stałego zatrudnienia przewidziano umowę o pracę (art. 25 § 1 Kodeksu pracy) albo prowadzenie działalności gospodarczej, w ramach której osoba samozatrudniona zawiera umowy cywilnoprawne z klientami (art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców).

Stronami umowy zlecenie są dający zlecenie (popularnie nazywany **zleceniodawcą**) i przyjmujący zlecenie (popularnie nazywany **zleceniobiorcą**). Z art. 735 k.c. wynika, że umowa zlecenie nie musi być odpłatna, jednak w praktyce obie strony zwykle są zobowiązane do świadczeń.

Umowa zlecenie jest umową należytego działania, co oznacza, że przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do wykonywania umowy w sposób poprawny, profesjonalny, terminowy, ale nie gwarantuje osiągnięcia oczekiwanego rezultatu, którego albo nie ma, **np.** umowa dotycząca opieki nad dziećmi albo jest niemożliwy do zagwarantowania, **np.** nauczanie kogoś w przypadku umowy o usługi edukacyjne. Pierwotnie była to umowa przeznaczona dla zawodowych prawników, z czasem została rozszerzona na inne rodzaje usług.

Przez umowę zlecenia przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla dającego zlecenie.

§ 2. W braku odmiennej umowy zlecenie obejmuje umocowanie do wykonania czynności w imieniu dającego zlecenie. Przepis ten nie uchybia przepisom o formie pełnomocnictwa [art. 734 § 1 k.c.].

Pamiętajmy! Zgodnie z art. 750 k.c. do umów o świadczenie usług, które nie są uregulowane innymi przepisami, stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu.

Stronami umowy o dzieło są **zamawiający i przyjmujący zamówienie**. Umowa o dzieło ma charakter odpłatny i jest umową rezultatu, ponieważ przyjmujący zamówienie zobowiązuje się do osiągnięcia określonego skutku. Dziełem mogą być **np.** prace budowlane, usługi fryzjerskie lub kosmetyczne, napisanie programu komputerowego oraz usługi fotograficzne.

W każdym z tych przypadków kluczowe znaczenie dla prawidłowego wykonania umowy ma ustalony wcześniej rezultat. Umowa o dzieło występuje również w szczegółowych wariantach, **np.** unormowana w art. 647-658 k.c. umowa o roboty budowlane.

Przez umowę o dzieło przyjmujący zamówienie zobowiązuje się do wykonania oznaczonego dzieła, a zamawiający do zapłaty wynagrodzenia [art. 627 k.c.].

2.4.5. Umowa darowizny i umowa użyczenia

Umowa darowizny i umowa użyczenia nie mają większego znaczenia gospodarczego, ponieważ są nieodpłatne, odgrywają jednak istotną rolę w życiu społecznym.

Stronami umowy darowizny są darczyńca i obdarowany, przy czym z tytułu umowy powstaje obowiązek świadczenia majątkowego pieniężnego lub rzeczowego. W ten sposób darczyńca do czasu wykonania umowy staje się wierzycielem obdarowanego, obdarowany zaś jego dłużnikiem. Wprawdzie przepisy ustawy – Kodeks cywilny przyznają darczyńcy pewne uprawnienia, **np.** prawo odwołania darowizny w przypadku rażącej niewdzięczności obdarowanego, możliwość nałożenia polecenia na obdarowanego lub prawo do pomocy obdarowanego w przypadku popadnięcia w niedostatek, nie są to jednak świadczenia wzajemne, a raczej konsekwencje darowizny uzasadnione etycznie. Do dokonania darowizny potrzebna jest zgoda obdarowanego.

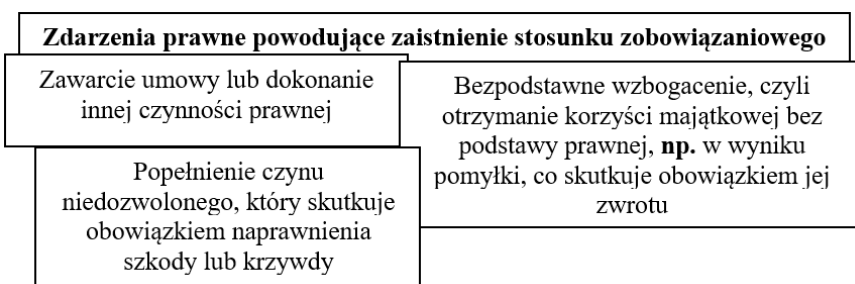
Przez umowę darowizny darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem swego majątku [art. 888 § 1 k.c.].

O ile umowa darowizny mogłaby być nazywana „nieodpłatną sprzedażą”, to umowę użyczenia można nazwać „nieodpłatnym najmem”. **Stronami tej umowy użyczenia są użyczający**, zwykle będący właścicielem rzeczy (nieruchomości lub rzeczy ruchomej) i **biorący**, który ma prawo do nieodpłatnego korzystania z rzeczy.

Przez umowę użyczenia użyczający zobowiązuje się zezwolić biorącemu, przez czas oznaczony lub nieoznaczony, na bezpłatne używanie oddanej mu w tym celu rzeczy. [art. 710 k.c.].

2.5. Czyny niedozwolone i odpowiedzialność cywilna

Przepisy prawa pozwalają na wyróżnienie trzech podstawowych zdarzeń prawnych powodujących powstanie zobowiązania, rozumianego jako obowiązki dłużnika wobec wierzyciela.

Stosunek zobowiązaniowy jest stosunkiem cywilnoprawnym o charakterze względnym, czyli skutecznym między jego stronami (*inter partes*), który polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien to świadczenie spełnić⁹.

Czyn niedozwolony w prawie cywilnym oznacza wyrządzenie innej osobie szkody lub krzywdy, będące pozbawieniem jej należnych dóbr.

Szkoda ma charakter majątkowy, tzn. daje się obliczyć w pieniądzu. Wartość szkody nazywana jest **stratą** a naprawienie szkody ma na celu zlikwidowanie straty. Szkoda może dotyczyć niewykonania lub nieprawidłowego wykonania umowy, **np.** niezapłacenie za usługę, sprzedaż wadliwej rzeczy; rzeczy, **np.** zniszczenie lub uszkodzenie oraz osoby, **np.** uszkodzenie ciała lub pogorszenie stanu zdrowia. Wartość straty oblicza się jako sumę kosztów przywrócenia stanu poprzedniego, **np.** naprawy lub wymiany rzeczy, leczenia, rehabilitacji i utraconych korzyści spowodowanych brakiem możliwości zarobkowania, **np.** z powodu zniszczenia warsztatu pracy lub pogorszenia stanu zdrowia. **Naprawienie szkody** może polegać na przywróceniu stanu poprzedniego, co w praktyce często okazuje się trudne z powodu zaawansowania technologicznego lub wręcz niemożliwe, **np.** przywrócenie zdrowia. Dlatego bardziej popularnym sposobem naprawienia szkody jest **odszkodowanie** płacone poszkodowanemu w pieniądzu przez sprawcę szkody (ang. *reparation*). Kwota odszkodowania powinna być równa wysokości poniesionej straty.

Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia [art. 415 k.c.].

Krzywda z kolei wiąże się z wywołaniem cierpienia fizycznego, **np.** ból, niepełnosprawność lub cierpienia psychicznego, **np.** przykrość, rozstrój nerwowy. Nie ma charakteru majątkowego i nie można jej w prosty sposób przeliczyć na pieniądze. Krzywda zawsze stanowi naruszenie dóbr osobistych osoby fizycznej lub prawnej. Naprawienie krzywdy najczęściej polega na złożeniu publicznego oświadczenia, (**np.** przeprosiny za wypowiedź)

⁹ A. Kawałko, H. Witczak, *Zobowiązania*, C. H. Beck, Warszawa 2021, s. 4.

i wypłaceniu **zadośćuczynienia** pieniężnego (ang. *satisfaction*). W odróżnieniu od szkody, krzywdy nie da się w prosty sposób przeliczyć na pieniądze, dlatego kwoty zadośćuczynienia zwykle wynikają z porozumienia między stronami lub z rozstrzygnięcia sądu. Zdarza się, że ten sam czyn skutkuje jednocześnie szkodą i krzywdą, **np.** spowodowanie złamania ręki powoduje stratę (koszty leczenia, utracone zarobki) i krzywdę (cierpienie fizyczne).

W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia [art. 448 k.c.].

Odpowiedzialność za naprawienie szkody lub krzywdy wyrządzonej czynem niedozwolonym nazywamy **odpowiedzialnością cywilną**. Sprawca może dobrowolnie spełnić świadczenie na rzecz poszkodowanego lub zostać zobowiązany do naprawienia szkody przez sąd w wyniku pozwu wniesionego przez poszkodowanego. Często zawierane są ugody pomiędzy stronami, w których poszkodowany zrzeka się części roszczeń a sprawca zobowiązuje się zapłacić pozostałą część odszkodowania.

Na rynku ubezpieczeń funkcjonują **ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej** (polisy OC), które w niektórych przypadkach są obowiązkowe, **np.** ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych lub ubezpieczenia OC osób wykonujących określone zawody. Istnieją też dobrowolne ubezpieczenia OC, **np.** od zalania sąsiada w budynku wielorodzinnym.

Jeżeli sprawca jest ubezpieczony od odpowiedzialności cywilnej, zakład ubezpieczeń wypłaca poszkodowanemu w jego imieniu odszkodowanie lub zadośćuczynienie.

	Odpowiedzialność cywilna z tytułu czynu niedozwolonego			
	wyrządzenie szkody		wyrządzenie krzywdy	
cecha:	strata (wyrażona w pieniądzu)		cierpienie fizyczne lub psychiczne	
rodzaje:	na mieniu	na osobie	-	
naprawienie:	w naturze przywrócenie stanu sprzed szkody	odszkodowanie kwota równa poniesionej stracie	zadośćuczynienie kwota ustalona przez strony lub sąd	złożenie oświadczenia np. przeprosiny

Pojęcie czynu niedozwolonego należy odróżnić od czynu zabronionego (przestępstwa lub wykroczenia), którego popełnienie skutkuje odpowiedzialnością karną, czyli wymierzeniem przez sąd kary określonej w ustawie. W praktyce ten sam czyn może być jednocześnie czynem zabronionym zagrożonym karą i czynem niedozwolonym, powodującym stratę lub cierpienie. Tytułem przykładu wskazać można pobicie, które zgodnie z art. 158

ustawy Kodeks karny jest przestępstwem, ale może ono również powodować szkodę, **np.** koszty leczenia i niezdolność do pracy oraz krzywdę w postaci **np.** bólu fizycznego albo poczucia zagrożenia. Taki czyn może być przedmiotem dwóch procesów sądowych (karnego i cywilnego), ale możliwe jest również orzeczenie przez sąd w procesie karnym, na podstawie art. 415 ustawy – Kodeks postępowania karnego, nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, obowiązku naprawienia, szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

2.6. Procedura cywilna

Procedura cywilna jest właściwa do rozpatrywania spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, prawa gospodarczego, wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego lub do innych rejestrów oraz wpisu nieruchomości do księgi wieczystej. Aktem prawa formalnego regulującym procedurę cywilną jest ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – **Kodeks postępowania cywilnego**.

Tryby postępowania cywilnego	
Postępowanie procesowe Sporne, rozpatrywanie sporu pomiędzy powodem i pozwanym, np. o ustalenie własności, przyznanie odszkodowania	Postępowanie nieprocesowe Niesporne, rozpatrywanie wniosku wnioskodawcy, np. o wpis nieruchomości do księgi wieczystej

Sprawy cywilne są rozpoznawane przez **sądy powszechne** (w pierwszej i drugiej instancji) oraz przez Sąd Najwyższy (w zakresie kontroli zgodności z prawem orzeczeń). Większość spraw sądowych jest rozpatrywana w procesie cywilnym. **Proces cywilny** rozpoczyna się wniesieniem **pozwu** przez **powoda**, który ma jakieś roszczenie wobec **pozwanego** i chce, by zostało ono stwierdzone wyrokiem sądu. Dzięki temu możliwa będzie **np.** egzekucja długu przez komornika sądowego. W pozwie należy m.in. określić roszczenie i wskazać dowody, które potwierdzają jego zasadność, **np.** umowę, potwierdzenie zapłaty albo świadków wypadku. Pozew wnosi się do sądu pierwszej instancji, który co do zasady jest sąd rejonowy. W niektórych sprawach, **np.** gdy wartość roszczenia przekracza kwotę 75 tys. zł, sądem pierwszej instancji jest sąd okręgowy. Jeżeli sądem pierwszej instancji jest sąd rejonowy, w drugiej instancji apelację rozpatruje sąd okręgowy, jeżeli zaś w pierwszej instancji orzeka sąd okręgowy, w drugiej instancji apelację rozpatruje sąd apelacyjny. Termin na wniesienie **apelacji** wynosi czternaście dni od doręczenia stronie wyroku sądu pierwszej instancji. **Skargę kasacyjną**, która może dotyczyć naruszenia prawa przy wydawaniu wyroku, strony wnoszą do Sądu Najwyższego w terminie 2 miesięcy od doręczenia wyroku.

Wyrok sądu drugiej instancji oraz wyrok sądu pierwszej instancji, który nie został zaskarżony w terminie, jest **prawomocny** (tzn. może być wykonany, o ile uwzględniał powództwo w całości lub w części). Wykonanie wyroku polega na dobrowolnym spełnieniu świadczenia przez pozwanego, **np.** na zapłaceniu kwoty pieniężnej, **np.** na wydaniu rzeczy albo na przymusowej **egzekucji sądowej**, którą prowadzi **komornik sądowy** pod nadzorem sądu rejonowego. Do wszczęcia egzekucji sądowej konieczny jest **tytuł wykonawczy**, w skład którego wchodzi tytuł egzekucyjny (prawomocny wyrok, ugoda zawarta przez strony itd.) oraz klauzula wykonalności nadana przez sąd rejonowy na wniosek powoda.

Strony sporu mogą ustalić, że sprawa zostanie rozstrzygnięta przez prywatny sąd **polubowny (arbitrażowy)** zamiast sądu państwowego. Na podstawie art. 1154 i nast. ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, strony mogą same wybrać jeden z działających sądów polubownych, a nawet samodzielnie powołać skład orzekający. Wyrok sądu polubownego ma taką samą moc prawną, jak wyrok sądu państwowego.

Spory majątkowe mogą być rozstrzygane nie tylko w drodze wyroku sądowego, ale również w drodze ugody pomiędzy stronami. **Ugoda** jest umową, w której wierzyciel rezygnuje z części roszczenia a dłużnik zgadza się na spłacenie pozostałej części. Może zostać zawarta w wyniku dwustronnych **negocjacji**, w wyniku **mediacji** pomiędzy stronami prowadzonej przez niezależnego mediatora oraz przed sądem państwowym lub sądem polubownym.

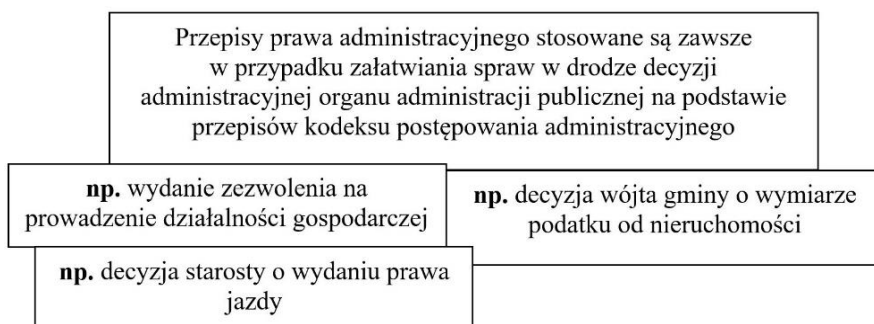
Pamiętajmy! Sprawy cywilne są rozpoznawane przez sądy powszechne i Sąd Najwyższy (w zakresie kontroli zgodności z prawem orzeczeń).

Rozdział 3. Prawo administracyjne

3.1. Prawo administracyjne. Ujęcie definicyjne

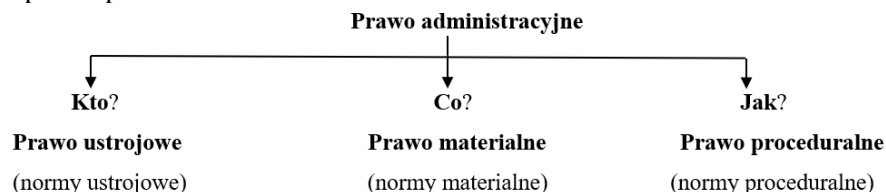
Prawo administracyjne to zespół norm regulujących działalność organów administracji publicznej oraz prawa i obowiązki obywateli w relacjach z tymi organami. To „ogół norm prawnych, które odnoszą się do administracji w znaczeniu formalnym. Reguluje działalność organów administracyjnych, a ponieważ dotyczy też obywateli – normuje również zachowanie podmiotów administrowanych. W systematyce prawnej prawo administracyjne należy do prawa publicznego¹⁰.

Pamiętajmy! Przepisy prawa administracyjnego stosowane są w sprawach administracyjnych, które załatwiamy w życiu codziennym w urzędach administracji publicznej.

3.2. Rodzaje prawa administracyjnego

Prawo administracyjne dzieli się na prawo ustrojowe, prawo materialne i prawo proceduralne.

¹⁰J. Blicharz, *Pojęcie prawa administracyjnego* [w:] T. Kocowski, P. Lisowski, M. Paplicki (red.), *Tadeusz Bigo o administracji i prawie administracyjnym – refleksje wrocławskiej szkoły administratywistycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2020, s. 59.

Prawo administracyjne ustrojowe dotyczy organizacji aparatu administracyjnego. Reguluje strukturę i zasady funkcjonowania administracji publicznej.

Przykład przepisu: art. 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy:

Art. 3. 1. *Jednostkami organizacyjnymi Państwowej Inspekcji Pracy są: Główny Inspektorat Pracy, okręgowe inspektoraty pracy oraz Ośrodek Szkolenia Państwowej Inspekcji Pracy im. Profesora Jana Rosnera we Wrocławiu, zwany dalej „Ośrodkiem”.*

2. *Państwową Inspekcją Pracy kieruje Główny Inspektor Pracy przy pomocy zastępców.*

Prawo administracyjne materialne dotyczy konkretnych działów funkcjonowania administracji publicznej. Tworzy **tzw. część szczegółową prawa administracyjnego**. Reguluje prawa i obowiązki organów administracji publicznej i obywateli w zakresie załatwianych spraw administracyjnych. Realizacja norm tego prawa następuje poprzez wydanie decyzji administracyjnej przez organ administracji publicznej. Rozległość obszarów objętych materialnym prawem administracyjnym skłania do refleksji o potrzebie typologii tego prawa¹¹.

Przykład: art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska określający przesłanki zmiany imienia lub nazwiska.

Art. 4. 1. *Zmiany imienia lub nazwiska można dokonać wyłącznie z ważnych powodów, w szczególności gdy dotyczą zmiany:*

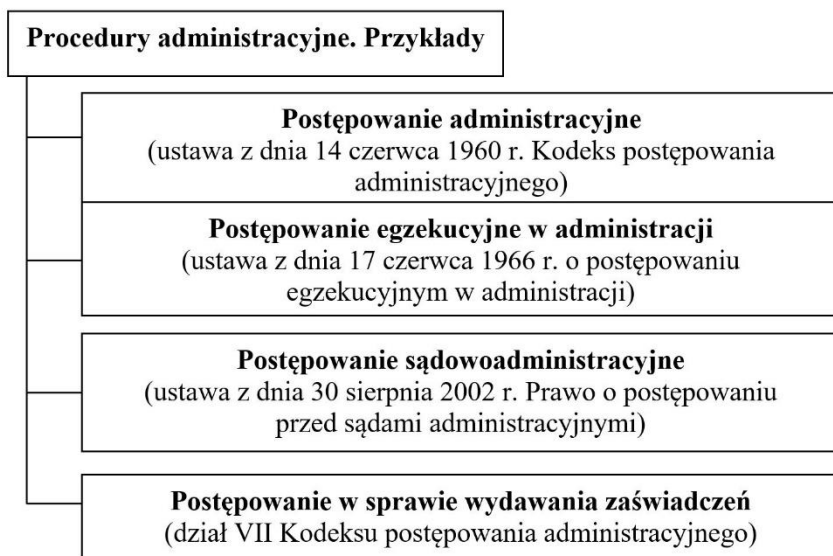
1) *imienia lub nazwiska ośmieszającego albo nieelicującego z godnością człowieka;*

¹¹ Z. Leoński, *Materialne prawo administracyjne*, Warszawa 2009, s.16.

- 2) *na imię lub nazwisko używane;*
- 3) *na imię lub nazwisko, które zostało bezprawnie zmienione;*
- 4) *na imię lub nazwisko noszone zgodnie z przepisami prawa państwa, którego obywatelstwo również się posiada.*

Prawo administracyjne proceduralne dotyczy toku działania organów administracji publicznej. Określa zasady i sposób działania organów administracji publicznej w celu wykonania norm prawa administracyjnego ustrojowego i materialnego, **np.** w kodeksie postępowania administracyjnego określono zasady wydawania decyzji administracyjnej. To przepisy określające tryb dochodzenia praw i urzeczywistniania obowiązków wynikających z norm materialno-prawnych wymagających konkretyzacji¹².

Przykład: art. 5a ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane. Art. 5a. 1. *W przypadku budowy obiektu liniowego, którego przebieg został ustalony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, a także wykonywania innych robót budowlanych dotyczących obiektu liniowego, gdy liczba stron w postępowaniu przekracza 20, stosuje się przepis art. 49 Kodeksu postępowania administracyjnego.*

Postępowanie administracyjne to postępowanie prowadzone przez organ administracji publicznej w celu wydania decyzji administracyjnej, uregulowane w dziale I, II, IV, IX i X k.p.a. Przepisy te stosowane są przez organ administracji publicznej przy załatwianiu spraw administracyjnych,

¹² W. Federczyk, *Postępowanie administracyjne*, Warszawa 2018, s. 4–6.

np. po złożeniu przez obywatela wniosku o wydanie dowodu osobistego lub wniosku o przyznanie dodatku mieszkaniowego. W postępowaniu administracyjnym biorą udział organ administracji publicznej i strona, przy czym zadaniem organu jest władcze rozstrzygnięcie o prawach i obowiązkach strony na podstawie właściwej ustawy prawa materialnego. Organ pierwszej instancji wszczyna postępowanie na żądanie strony lub z urzędu, **np.** decyzję o pozwoleniu na budowę wydaje się na żądanie strony a decyzję o nakazie rozbiórki obiektu budowlanego z reguły z urzędu (art. 28 ust. 1 i art. 67 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Właściwość organów pierwszej i drugiej instancji określają ustawy, **np.** w sprawach dotyczących podatku od nieruchomości w pierwszej instancji właściwy jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta (art. 1c ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych). Gdy decyzję administracyjną w pierwszej instancji wydaje organ samorządu terytorialnego, w drugiej instancji właściwe do rozpoznania odwołania wniesionego przez stronę jest samorządowe kolegium odwoławcze (art. 17 pkt 1 ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego).

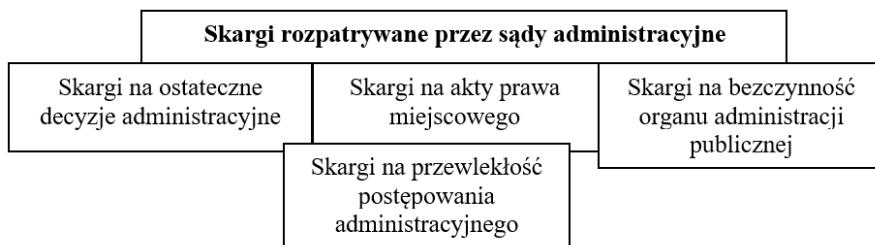
Postępowanie egzekucyjne w administracji to postępowanie mające na celu doprowadzenie do wykonania, przez zastosowanie środków przymusu państwowego, obowiązków wynikających z aktów podlegających egzekucji administracyjnej, w szczególności z aktów administracyjnych wydanych w postępowaniu administracyjnym. Przedmiotem postępowania może być obowiązek o charakterze pieniężnym, **np.** niezapłacony mandat/podatek lub obowiązek o charakterze niepieniężnym, **np.** postępowanie egzekucyjne w zakresie obowiązku szkolnego lub postępowanie egzekucyjne w zakresie usunięcia nielegalnie zgromadzonych odpadów. Co do zasady, postępowanie to prowadzone jest na wniosek wierzyciela, **np.** organu podatkowego w przypadku dochodzenia należności Skarbu Państwa z tytułu mandatów karnych.

Postępowanie sadowoadministracyjne to postępowanie sądowe w sprawach z zakresu kontroli działalności administracji publicznej oraz w innych sprawach, do których jego przepisy stosuje się z mocy ustaw szczególnych. Sądy administracyjne orzekają przede wszystkim w sprawie decyzji administracyjnych wydanych przez organ administracji publicznej. Jeżeli obywatel nie zgadza się z decyzją administracyjną, **np.** odmówiono mu wydania zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej, przysługuje mu prawo złożenia skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego. Skargę może złożyć dopiero po wyczerpaniu środków zaskarżenia, czyli po zakończeniu postępowania we wszystkich instancjach, **np.** przed organem pierwszej instancji, który odmówił wydania zezwolenia oraz przed organem odwoławczym, który rozpatrywał odwołanie od decyzji wydanej przez organ pierwszej instancji. Sądy administracyjne orzekają wyłącznie o zgodności

z prawem wymienionych działań, nie mogą natomiast ingerować w treść decyzji administracyjnych i aktów prawa miejscowego.

W pierwszej instancji orzeka zawsze **wojewódzki sąd administracyjny**. Od wyroku wojewódzkiego sądu administracyjnego przysługuje **skarga kasacyjna do Naczelnego Sądu Administracyjnego**. Prawomocny wyrok sądu administracyjnego skutkuje podtrzymaniem ostatecznej decyzji administracyjnej lub aktu prawa miejscowego (w przypadku stwierdzenia ich zgodności z prawem) albo ich uchyleniem (w przypadku stwierdzenia niezgodności z prawem). W razie uchylenia ostatecznej decyzji administracyjnej zostaje ona przekazana organowi administracji publicznej drugiej instancji **do ponownego rozpatrzenia**.

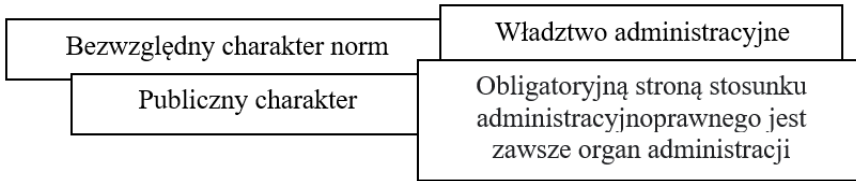
Procedura sądownoadministracyjna służy do kontroli zgodności z prawem działań organów administracji publicznej. Polega na rozpatrywaniu przez sądy administracyjne **skarg**.

Postępowanie w sprawie wydawania zaświadczeń to postępowanie mające na celu potwierdzenie określonych faktów lub stanu prawnego w drodze dokumentu urzędowego wystawionego na żądanie uprawnionej osoby przez organ administracji publicznej, **np.** zaświadczenie o nadanym numerze identyfikacyjnym w rejestrze REGON, **np.** zaświadczenie o zatrudnieniu. Wydawane jest na wniosek osoby zainteresowanej.

Pamiętajmy! W odróżnieniu od procedury karnej, cywilnej i sądownoadministracyjnej, procedury administracyjne nie są realizowane przez sądy, lecz przez organy administracji publicznej. Należą do nich organy administracji rządowej i samorządowej.

3.3. Cechy prawa administracyjnego

Bezwzględny charakter norm prawa administracyjnego oznacza, że wszystkie jego normy to tzw. normy bezwzględnie obowiązujące (*ius cogens*). Ich adresaci, działający w zakresie stosunków administracyjnych, muszą postępować dokładnie w sposób określony w normie prawnej i nie mają możliwości modyfikacji ani rezygnacji z ustalonych konkretnymi przepisami obowiązków¹³.

W ramach stosunku administracyjnoprawnego, organ sprawuje tzw. **władztwo administracyjne**. Organ administracji publicznej w sposób jednostronny kształtuje sytuację podmiotu administrowanego (obywatela) oraz dysponuje możliwością zastosowania tzw. przymusu państwowego. Celem zastosowania przymusu jest zapewnienie zgodności stanu rzeczywistego (faktycznego) z ustalonym stanem prawnym w wyniku korzystania z uprawnień władczych. Zastosowanie przymusu państwowego jest ostatecznością, **np.** w przypadku nieuiszczenia podatku we wskazanym terminie nastąpi pisemne wezwanie przez organ do jego zapłaty z zagrożeniem, iż w przypadku nieuiszczenia należności wszczęte zostanie postępowanie egzekucyjne.

Np. wydanie decyzji w sprawie wymiaru podatku od nieruchomości przez prezydenta miasta. Właściciel nieruchomości nie ma wpływu na wysokość tego podatku. W przypadku niezapłaconego podatku od nieruchomości nastąpi narastanie wysokości odsetek od należnej kwoty a następnie zastosowanie przymusu państwowego przez organ administracji publicznej w postaci wszczęcia postępowania egzekucyjnego.

Np. uchylanie się od obowiązku posiadania lub wymiany dowodu osobistego skutkuje możliwością orzeczenia kary grzywny lub kary ograniczenia wolności do jednego miesiąca.

Publiczny charakter prawa administracyjnego wiąże się z bezwzględnym charakterem jego norm oraz specyfiką stosunku administracyjnoprawnego, której istotę stanowi **obligatoryjny udział organu administracji publicznej jako jednej ze stron tego stosunku**. Odpowiedzialność za realiza-

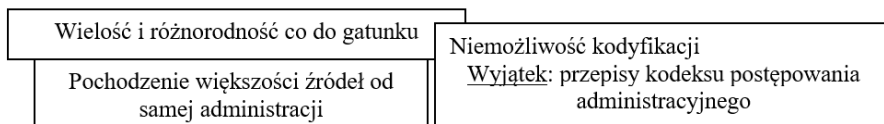
¹³ Repetytoria Becka. *Prawo administracyjne materialne. Pytania. Kazusy, Tablice. Testy*, C. H. Beck, Warszawa 2021, s. 2.

cję norm prawa administracyjnego ponosi zawsze podmiot publiczny – organ administracji publicznej. Prawo administracyjne stoi zawsze „na straży” interesu publicznego i dąży do realizacji celu publicznego.

3.4. Rodzaje źródeł prawa administracyjnego

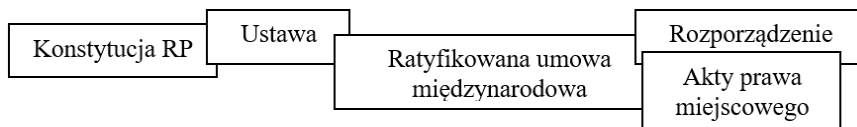
W najbardziej rozpowszechnionym znaczeniu termin „źródło prawa” rozumiany jest jako akt normatywny, zawierający obowiązujące normy prawa¹⁴. **Źródłem prawa administracyjnego** jest akt normatywny, zawierający obowiązujące normy prawne wydane przez organ upoważniony do wyrażenia woli państwa.

Źródła prawa administracyjnego wyróżniają się swoistymi cechami, co wynika z faktu, iż administracja publiczna może sama dla siebie formułować dyrektywy działania oraz stanowiąc odpowiednie regulacje prawne, na bieżąco reagować na zjawiska życia społecznego¹⁵. Do podstawowych cech źródeł prawa administracyjnego zaliczamy:

3.4.1. Konstytucyjny system źródeł prawa administracyjnego

To źródła prawa powszechnie obowiązującego **określone w art. 87 Konstytucji RP**. Należą do nich:

Znaczenie **Konstytucji RP** jako aktu prawnego dla systemu prawa administracyjnego przejawia się w tym, że unormowano w niej zagadnienia istotne dla stosowania przepisów prawa administracyjnego. Za najważniejsze należy uznać unormowanie w Konstytucji zagadnień dotyczących w szczególności:

1. Ogólnych zasad funkcjonowania RP, w szczególności zasad wyrażonych w **art. 2** (zasada demokratycznego państwa prawnego), **art. 7** (zasada legalności), **art. 15** (zasada decentralizacji) i **art. 16** (zasada pomocniczości).

¹⁴ K. Miaskowska-Daszkiwicz, S. Serafin, B. Szmulik, *Zarys prawa administracyjnego*, Warszawa 2017, s. 26.

¹⁵ E. Ura, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2021, s. 39.

2. Podstawowych wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela (**rozdział II**).
3. Źródeł prawa (**rozdział III**),
4. Zasad funkcjonowania organów administracji publicznej (**rozdział IV, V i VI**).
5. Samorządu terytorialnego (**rozdział VII**).
6. Organów kontroli państwowej i ochrony prawa (**rozdział IX**).

Ustawa, stanowiąc podstawę prawną bezpośredniej władczej ingerencji w sferze życia społecznego, zajmuje najważniejsze miejsce w systemie źródeł prawa administracyjnego¹⁶. Stanowi podstawowy akt stosowania prawa administracyjnego powszechnie obowiązującego.

Przykłady ustaw z zakresu prawa administracyjnego:

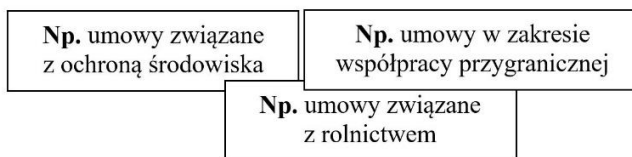
1. Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów,
2. Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie,
3. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
4. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej.

Ratyfikowana umowa międzynarodowa jako źródło prawa administracyjnego to umowa ogłaszana w Dzienniku Ustaw, stanowiąca część krajowego porządku prawnego, stosowana bezpośrednio, chyba że jej stosowanie uzależniono od wydania ustawy. Wyróżniamy dwa rodzaje ratyfikowanych umów międzynarodowych stanowiących źródła prawa administracyjnego:

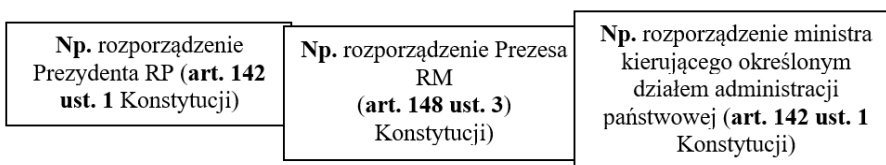
Umowy międzynarodowe ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie • Zawierane przez Radę Ministrów na podstawie zgody Parlamentu wyrażonej w formie ustawy. • Zawierane w zakresie spraw określonych w art. 89 ust. 1 Konstytucji RP, np. umowa dotycząca sojuszu wojskowego lub członkostwa RP w organizacji międzynarodowej. • Ratyfikowane przez Prezydenta RP.	Umowy międzynarodowe ratyfikowane bez uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie • Zawierane w zakresie pozostałych spraw, nie wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji RP. • Ratyfikowane przez Prezydenta RP.

Pamiętajmy! Zawierane są także **umowy międzynarodowe nie podlegające ratyfikacji**. Nie wchodzi one w skład konstytucyjnych źródeł prawa administracyjnego. Inaczej są to tzw. **umowy resortowe**. Mają one istotne znaczenie w prawie administracyjnym. Umowy te muszą być zatwierdzone przez Radę Ministrów.

¹⁶ E. Ura, op. cit., s. 50.

Rozporządzenie w prawie administracyjnym to inaczej tzw. **akt wykonawczy do ustawy** stanowiący na podstawie art. 92 Konstytucji RP. To podstawowy akt normatywny, wydawany przez organy władzy wykonawczej określone w Konstytucji RP, w celu wykonania ustaw z zakresu prawa administracyjnego. Rozporządzenie wydawane jest zawsze na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawach.

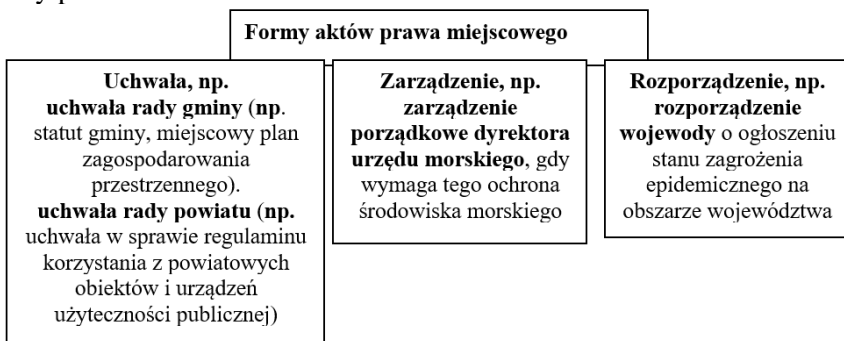

Przykłady rozporządzeń z zakresu prawa administracyjnego. Rozporządzenia wydane do ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej:

1. Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 17 stycznia 2022 r. w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży (wydane na podstawie art. 47 ust. 5 ustawy o pomocy społecznej stanowiącym szczegółowe upoważnienie ustawowe do jego wydania: *Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia, standard obowiązujących podstawowych usług świadczonych przez domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz tryb kierowania i przyjmowania do takich domów, uwzględniając możliwości odizolowania ubiegających się o pomoc osób od sprawcy przemocy i przewyciężenia sytuacji kryzysowej).*
2. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 lipca 2021 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej (wydane na podstawie art. 9 ust. 8 ustawy o pomocy społecznej stanowiącym szczegółowe upoważnienie ustawowe do jego wydania: *W przypadku gdy Rada Dialogu Społecznego nie uzgodni w przewidzianym terminie kryteriów dochodowych, Rada Ministrów ustala nie niższe niż w przedstawionej propozycji kryteria dochodowe oraz kwoty, o których mowa w ust. 5 i 6, w drodze rozporządzenia, w terminie do dnia 15 lipca danego roku).*

Zgodnie z art. 94 Konstytucji RP, organy samorządu terytorialnego, **np.** rada gminy/starosta powiatu oraz terenowe organy administracji rządowej, **np.** wojewoda/ administracja niezespolona w województwie, na podstawie i w granicach upoważnień zawartych w ustawie, ustanawiają **akty prawa miejscowego** obowiązujące na obszarze działania tych organów. Są to przepisy prawne o ograniczonym zasięgu obowiązywania, **np.** na terenie gminy/powiatu.

Akty prawa miejscowego publikowane są w prowadzonych w formie elektronicznej **wojewódzkich dziennikach urzędowych**.

3.4.2. Akty stanowienia prawa o charakterze wewnętrznym

Akty stanowienia prawa o charakterze wewnętrznym to akty stanowione przez organy administracji publicznej i inne podmioty administracji, których adresatami są jednostki organizacyjne oraz pracownicy podporządkowani organowi wydającemu przepis prawa wewnętrznego, **np.** uchwała Sejmu, statut urzędu wojewódzkiego, regulamin pracy, regulamin wynagradzania pracowników. To przepisy obowiązujące pomiędzy organami oraz między organami a ich pracownikami.

Akty stanowienia prawa o charakterze wewnętrznym charakteryzują się trzema cechami:

Wydawane są w stosunkach podporządkowania służbowego	Brak obowiązku publikacji	Muszą być zgodne z prawem powszechnie obowiązującym, np. ustawami/rozporządzeniami

3.4.3. Niezorganizowane źródła prawa administracyjnego

Dla prawa administracyjnego charakterystyczne są tzw. **niezorganizowane źródła prawa**. Należą do nich:

Akty planowania, np. • Plany zagospodarowania przestrzennego, • Ustawa budżetowa	Normy techniczne, np. Polskie Normy ustalające zasady dotyczące różnych rodzajów działalności	Zwyczaj, np. ogłaszanie aktów prawa miejscowego w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie (np. na tablicy ogłoszeń w urzędzie gminy)
Orzecznictwo, np. orzecznictwo sądów administracyjnych		

3.5. Stosunek administracyjnoprawny

Stosunek administracyjnoprawny to relacja prawna podmiotów uregulowana prawem administracyjnym materialnym lub proceduralnym, w której podmioty te wchodzi w określone stosunki prawne z administracją publiczną¹⁷. Załatwiając sprawy w organach administracji publicznej stajemy się podmiotem stosunku administracyjnoprawnego. Wyróżniamy dwa podstawowe źródła powstania stosunku administracyjnoprawnego: przepis prawa i działanie organu administracji publicznej lub podmiotu administrowanego.

3.5.1. Źródła powstania stosunku administracyjnoprawnego

W doktrynie wyróżniono dwa źródła powstania stosunku administracyjnoprawnego: przepis prawa oraz działanie organu administracji publicznej lub podmiotu administrowanego. W wariantcie pierwszym, w systemie prawa istnieje **przepis prawny** przewidujący powstanie obowiązku lub uprawnienia dla podmiotu administrowanego – obywatela.

Przykład. Powstanie obowiązku.

Np. art. 35 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe:
Obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat, oraz trwa do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18. roku życia.

Przykład. Powstanie uprawnienia.

¹⁷ K. Miaskowska-Daszkiwicz, S. Serafin, B. Szmulik, op. cit., s. 65.

Np. art. 15b ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych:

1. *Z tytułu urodzenia się żywego dziecka przyznaje się jednorazową zapomogę w wysokości 1000 zł na jedno dziecko.*

2. *Jednorazowa zapomoga przysługuje matce lub ojcu dziecka, opiekunowi prawnemu albo opiekunowi faktycznemu dziecka, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 1922,00 zł (...).*

Stosunek administracyjnoprawny powstaje także w drodze **działania organu administracji publicznej** poprzez wydanie aktu administracyjnego, **np.** decyzji administracyjnej. Może to być decyzja, w której organ administracji publicznej w sposób jednostronny nakłada na obywatela określony obowiązek, **np.** ustalenie wysokości zobowiązania publicznoprawnego lub ustala jego uprawnienia, **np.** wydanie zezwolenia na prowadzenie apteki przez wojewódzkiego inspektora farmaceutycznego.

Inicjatorem powstania stosunku administracyjnoprawnego może być także **podmiot administrowany** (obywatel), **np.** złożenie wniosku o wydanie pozwolenia na budowę w przypadku planowanej realizacji inwestycji budowlanej wymagającej takiego zezwolenia lub złożenie wniosku o wydanie paszportu.

3.5.2. Sposoby nawiązania stosunku administracyjnoprawnego

Wyróżniamy **cztery sposoby nawiązania stosunku administracyjnoprawnego**:

Wydanie decyzji administracyjnej, np. decyzja o przydziale mieszkania komunalnego	Z mocy prawa, np. obowiązek meldunkowy w miejscu pobytu stałego
Podjęcie działań faktycznych, np. zatrzymanie przez policję pojazdu do kontroli drogowej	Przez określone przepisami prawa zachowanie się obywatela, np. złożenie przez obywatela skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego

3.5.3. Elementy stosunku administracyjnoprawnego

W stosunku administracyjnoprawnym wyróżniamy **trzy elementy**:

1. **Podmiot**: organ administracji publicznej lub jednostka wykonująca funkcje administracji (tzw. zakład administracyjny, **np.** uczelnia wyższa lub biblioteka),
2. **Przedmiot**: sprawa o charakterze administracyjnym z zakresu kompetencji organu administracji publicznej,
3. **Treść**: wzajemne obowiązki i uprawnienia stron.

3.6. Organ administracji publicznej

Organ administracji publicznej to podstawowy podmiot działający w ramach struktury administracji publicznej. W doktrynie wyróżniono cztery elementy składowe pojęcia organu administracji publicznej:

1. Człowiek (lub grupa ludzi w przypadku organu kolegialnego),
2. Znajdujący się w strukturze organizacyjnej państwa lub samorządu terytorialnego,
3. Powołany w celu realizacji norm prawa administracyjnego, w sposób i ze skutkami właściwymi temu prawu,
4. W granicach przyznanych mu przez prawo kompetencji”¹⁸.

Organy administracji publicznej są bardzo różnie klasyfikowane. Możemy wyróżnić:

Organy centralne, np. Prezydent RP, Rada Ministrów	Organy terenowe, np. rada gminy, organy Policji
Organy wieloosobowe, np. Rada Ministrów, rada powiatu)	Organy jednoosobowe, np. starosta, marszałek województwa

W Polsce organami administracji publicznej są **organy administracji rządowej i samorządowej**. **Administracja rządowa** podlega Radzie Ministrów (Rządowi). Radę Ministrów, Prezesa Rady Ministrów (premiera) i ministrów klasyfikuje się jako **naczelne organy administracji rządowej**, ponieważ stoją na czele poszczególnych działów administracji rządowej (resortów). Organom naczelnym administracji rządowej podlegają **centralne organy administracji rządowej** (obejmujące obszar całego kraju) i pośrednio terenowe organy administracji rządowej (obejmujące część terytorium państwa). Centralnymi organami administracji rządowej są **np.** Komendant Główny Policji, Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej, Szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Komendant Główny Straży Granicznej, Prezes Urzędu Patentowego RP. Z kolei **rządowa administracja terenowa** dzieli się na:

- 1) **administrację zespoloną**, obejmującą organy, urzędy, służby i inspekcje działające w każdym województwie i podlegające wojewodzie jako przedstawicielowi Rady Ministrów w województwie, **np.** kurator oświaty, komendant wojewódzki Policji,
- 2) **administrację niezespoloną**, obejmującą organy, urzędy i służby podlegające właściwym ministrom lub organom centralnym, **np.** komendanci oddziałów straży granicznej, dyrektorzy urzędów statystycznych,

¹⁸ J. Boć [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2010, s. 73–74.

dyrektorzy izb administracji skarbowej i naczelnicy urzędów skarbowych, prezesi urzędów górniczych, szefowie wojskowych centrów rekrutacji.

Drugim członem administracji publicznej w Polsce, obok administracji rządowej, jest **administracja samorządowa**. Obejmuje ona **organy stanowiące i wykonawcze jednostek samorządu terytorialnego**, czyli gmin, powiatów i województw, oraz podległe im jednostki organizacyjne. **Dla przykładu**, urząd gminy, urząd stanu cywilnego i domy kultury podlegają wójtowi, burmistrzowi lub prezydentowi miasta, starostwo powiatowe i szkoły ponadpodstawowe podlegają staroście powiatu, urząd marszałkowski podlega marszałkowi województwa. Należy zauważyć, że na szczeblu krajowym i wojewódzkim działają organy administracji rządowej, natomiast organy administracji samorządowej mają charakter wyłącznie terenowy i są związane z zasadniczym podziałem terytorialnym państwa na gminy (wiejskie, wiejsko-miejskie i miejskie), powiaty (powiaty i miasta na prawach powiatu) oraz województwa.

Pamiętajmy!

Organ administracji publicznej   ≠   **Urząd** administracji publicznej

Urząd administracji publicznej to zbiór składników majątkowych i osobowych przypisany do organu administracji publicznej i wspomagający go w realizacji zadań, **np.** urząd gminy, który wspomaga działalność wójta/ burmistrza/prezydenta miasta)

W ramach organów administracji samorządowej wyróżniamy organy stanowiąco-kontrolne i organy wykonawcze.

Jednostka samorządu terytorialnego	Organ stanowiąco-kontrolny	Organ wykonawczy	Urząd obsługujący	Wybrane jednostki podległe
samorząd województwa	sejmik województwa	zarząd województwa (przewodniczy marszałek województwa)	urząd marszałkowski	np. wojewódzki zarząd dróg, szpital wojewódzki, teatr, regionalny ośrodek polityki społecznej, wojewódzki urząd pracy.
samorząd powiatowy: powiat miasto na prawach powiatu	rada powiatu rada miasta*	zarząd powiatu (przewodniczy starosta powiatu) prezydent miasta*	starostwo powiatowe urząd miasta*	np. powiatowy (miejski) zarząd dróg, szkoły ponadpodstawowe, powiatowy urząd pracy.
samorząd gminny: gmina miejska gmina miejsko-wiejska gmina wiejska	rada miejska* rada miejska rada gminy	burmistrz lub prezydent miasta* burmistrz wójt	urząd miejski* urząd miejski urząd gminy	np. żłobki, przedszkola, szkoły podstawowe, gminny zarząd dróg, dom kultury, biblioteka publiczna.

* organy gminy miejskiej są jednocześnie organami miasta na prawach powiatu, przy czym w mieście na prawa powiatu nazwa „miejski” zmienia się na „miasta”

** jednostkami pomocniczymi tworzonymi przez gminę na swoim terenie mogą być sołectwa, dzielnice, osiedla i miasto

3.7. Formy działania administracji publicznej

Formy działania administracji publicznej to wszelkie czynności prawne i pozaprawne (tzw. faktyczne) podejmowane przez organy administracji publicznej.

3.7.1. Czynności prawne

Zaliczane są do prawnych form działania administracji publicznej. Stanowią podstawowy rodzaj czynności podejmowanych przez organy administracji publicznej.

Prawne formy działania administracji publicznej obejmują:

Czynności władcze • To czynności, przy realizacji których organ jednostronnie rozstrzyga o naszych prawach lub obowiązkach i ma możliwość zastosowania przymusu państwowego, np. wydanie decyzji w sprawie ustalenia prawa do świadczenia emerytalnego i jego wysokości.	Czynności pozbawione władczego charakteru • To czynności o charakterze dwustronnym w ramach których organ dokonuje ustaleń co do zachowania konkretnego podmiotu wspólnie z tym podmiotem, np. zawarcie umowy administracyjnoprawnej lub porozumienia administracyjnego.

Czynności prawne to czynności organu administracji publicznej wyrażające wolę tego organu, podejmowane w celu wywołania określonych skutków prawnych. Podstawowe znaczenie przypisuje się tzw. czynnościom administracyjnoprawnym.

Czynności administracyjnoprawne to:

- Czynności normowane przepisami prawa administracyjnego.
- Czynności, w ramach których organy administracji publicznej działają w sposób władczy.
- **Np.** wydanie przez organ decyzji administracyjnej o wymiarze podatku gruntowego, **np.** wydanie przez Rektora zarządzenia w sprawie planu rzeczowo-finansowego uczelni wyższej.

Decyzja administracyjna to akt administracyjny rozstrzygający, w całości lub części, sprawę co do istoty skierowany do indywidualnie oznaczonego adresata (wskazanego z imienia i nazwiska), **np.** decyzja wydziałowej komisji rekrutacyjnej uczelni o przyjęciu kandydata na studia, **np.** decyzja starosty powiatu o umieszczeniu osoby w domu pomocy społecznej, **np.** decyzja wójta gminy o odmowie udostępnienia informacji publicznej, **np.** wydanie pozwolenia na budowę przez starostę.

Pamiętajmy! Jeżeli jesteśmy niezadowoleni z wydanej decyzji administracyjnej, to zgodnie z art. 129 § 1 k.p.a. przysługuje nam prawo do wniesienia odwołania od tej decyzji. Odwołanie wnosimy do właściwego organu odwoławczego, tzw. organu wyższego stopnia, za pośrednictwem organu, który wydał decyzję, **np.** w przypadku pozwolenia na budowę wydanego przez starostę, organem wyższego stopnia jest wojewoda.

Odwołanie wnosi się w terminie czternastu dni od dnia doręczenia decyzji stronie, a gdy decyzja została ogłoszona ustnie od dnia jej ogłoszenia stronie.

3.7.2. Czynności pozaprawne

Czynności pozaprawne to inaczej tzw. czynności faktyczne obejmujące organizatorską działalność organów administracji publicznej pozbawioną cech władczości i podejmowaną wyłącznie w zakresie zadań i kompetencji organu¹⁹. To działania, które nie są skierowane bezpośrednio na wywołanie określonych skutków prawnych²⁰.

Wyróżniamy dwa rodzaje czynności pozaprawnych: czynności materialno-techniczne oraz czynności społeczno-organizacyjne.

Czynności materialno-techniczne to czynności wywołujące określone skutki prawne poprzez fakty, a nie poprzez bezpośrednie tworzenie nowej indywidualnej normy porządku prawnego, **np.** doręczenie zawiadomienia o wszczęciu egzekucji, **np.** sporządzenie protokołu z dokonanych czynności

Czynności społeczno-organizacyjne to społeczne formy administrowania nieoparte przymusem państwowym, **np.** zbiórka społeczna, **np.** zwołanie zebrania mieszkańców

Jedną z cech czynności materialno-technicznych, istotną z punktu widzenia ochrony praw jednostki, jest to, że przepisy prawa administracyjnego nie regulują procedury, choćby uproszczonej, ich podejmowania²¹. W literaturze akcentuje się, że czynności takie mają charakter niesformalizowany, gdyż akty prawa powszechnego nie regulują procedury ich dokonywania, a obywatel ma prawo do tego, aby jego oparte na prawie materialnym rozszczenia i wnioski były rozpatrywane w ramach przewidzianej prawem procedury i w określonych przez prawo formach²².

3.7.3. Umowy w działalności administracji publicznej

Organy administracji publicznej zawierają dwa rodzaje umów: **umowy administracyjne** oraz **umowy cywilnoprawne**. Oba rodzaje umów zaliczane są do tzw. niewładczych form działania administracji publicznej.

W ujęciu doktrynalnym, pod **pojęciem umowy administracyjnej** rozumie się dwustronną czynność prawną na podstawie której organ administracji i niepodporządkowany mu podmiot prawa ustalają treść wzajemnych

¹⁹ Z. Niewiadomski, *Prawne formy działania administracji i ich sądowa ochrona*, [w:] Z. Niewiadomski (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2011, s. 222.

²⁰ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2020, s. 466.

²¹ J. Szremski, *Podjęcie czynności materialno-technicznych przez organy administracji publicznej a prawo jednostki do bycia wysłuchanym*, „Przegląd Prawa Administracyjnego 2020”, nr 3, s. 190.

²² J. Szremski, op. cit., s. 190.

uprawnień i obowiązków. Umowa ta charakteryzuje się trzema cechami: zawierana jest przez podmiot administracji publicznej na podstawie posiadanej kompetencji; przedmiot umowy jest uregulowany prawem publicznym i dotyczy wyłącznie realizacji zadań z zakresu administracji publicznej oraz spory powstałe na tle umowy administracyjnej powinny zostać poddane kognicji sądów administracyjnych²³. Umowa administracyjna to forma działania charakterystyczna wyłącznie dla administracji publicznej.

Umowa cywilnoprawna to dwustronna czynność prawna o charakterze konsensualnym, czyli dochodząca do skutku w wyniku złożenia wzajemnych oświadczeń woli co najmniej dwóch stron zawierana na podstawie zasady swobody umów, np. zawarcie umowy sprzedaży na cele publiczne, umowa najmu lub dzierżawy nieruchomości. Umowa cywilnoprawna to umowa, która występuje wyłącznie w sferze zewnętrznej administracji, a jej zawarcie poprzedzone jest najczęściej wydaniem aktu administracyjnego.

Pamiętajmy! Poprzez zawarcie umowy cywilnoprawnej organ administracji publicznej realizuje określone ustawowo zadania o charakterze publicznym.

---

²³ P. Sancewicz, *Umowa jako prawna forma działania administracji publicznej w polskiej i niemieckiej doktrynie prawa publicznego*, „Studia Prawa Publicznego 2019”, nr 1 (25), s. 75.

Rozdział 4. Prawo działalności gospodarczej

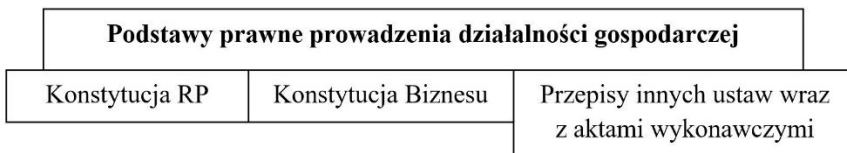
4.1. Prawo działalności gospodarczej. Ujęcie definicyjne

Prawo działalności gospodarczej to zbiór przepisów prawnych normujących status prawny przedsiębiorców oraz stosunki prawne powstałe w związku z prowadzoną przez nich działalnością gospodarczą. Stanowi jedną z dziedzin prawa gospodarczego. Przedmiot prawa działalności gospodarczej stanowią zagadnienia związane z podejmowaniem działalności gospodarczej, jej bieżącym wykonywaniem oraz jej zakończeniem.

Prawo gospodarcze publiczne jest działem prawa administracyjnego, ponieważ reguluje zadania administracji publicznej związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, natomiast **prawo gospodarcze prywatne** jest działem prawa cywilnego, gdyż dotyczy zawierania i realizacji umów handlowych.

4.2. Podstawy prawne podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej

Prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce cechuje rozbudowana regulacja prawna. System prawny działalności gospodarczej w stanowią: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., tzw. Konstytucja Biznesu oraz przepisy innych ustaw wraz z aktami wykonawczymi, dotyczące konkretnych obszarów działalności gospodarczej.

Konstytucja, jako najważniejszy akt prawny w państwie statuuje ogólne zasady prowadzenia działalności gospodarczej, zawarte w art. 20–21 i art. 64. Odnosząc się do regulacji przywołanych przepisów wskazać należy, że:

1. Podstawę ustroju gospodarczego RP stanowi zasada społecznej gospodarki rynkowej, opartej na trzech filarach: na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych (**art. 20 Konstytucji**).
2. Ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny (**art. 21 Konstytucji**).
3. Ustawodawca przyznał każdemu prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Prawa te podlegają dla wszystkich równej ochronie prawnej. Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności (**art. 64 Konstytucji**).

Konstytucja Biznesu to pakiet pięciu ustaw, obowiązujących od 30 kwietnia 2018 r., mających na celu zreformowanie i uproszczenie przepisów dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej. Najważniejszą ustawą w ramach Konstytucji Biznesu jest ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – **Prawo przedsiębiorców**, w której unormowano zasady podejmowania, wykonywania i zakończenia działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w tym prawa i obowiązki przedsiębiorców oraz zadania organów władzy publicznej. Konstytucja Biznesu obejmuje również:

1. Ustawę z dnia 6 marca 2018 r. **o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców** stojącym na straży praw mikro, małych i średnich przedsiębiorców, w szczególności poszanowania zasady wolności działalności gospodarczej, pogłębiania zaufania przedsiębiorców do władzy publicznej, bezstronności i równego traktowania, zrównoważonego rozwoju oraz zasady uczciwej konkurencji i poszanowania dobrych obyczajów oraz słuszych interesów przedsiębiorców,
2. Ustawę z dnia 6 marca 2018 r. **o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy** określającą zasady funkcjonowania Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej oraz Punktu Informacji dla Przedsiębiorcy,
3. Ustawę z dnia 6 marca 2018 r. **o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej** normującą podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej przez osoby zagraniczne na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; czasowe oferowanie lub świadczenie usług na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez osoby zagraniczne będące przedsiębiorcami; zasady tworzenia przez osoby zagraniczne będące przedsiębior-

cami oddziałów i przedstawicielstw w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasady współpracy międzynarodowej właściwych organów w zakresie świadczenia usług,

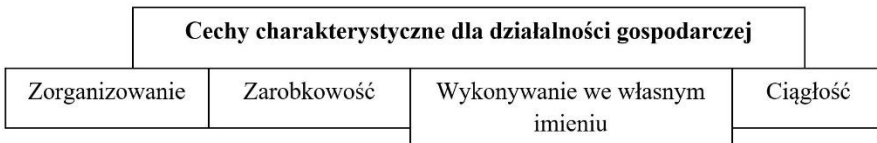
4. Ustawę z dnia 6 marca 2018 r.– **Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej**, w której określono daty wejścia w życie poszczególnych ustaw z Konstytucji Biznesu oraz zmiany w przepisach obowiązujących.

Przepisy innych ustaw wraz z aktami wykonawczymi, dotyczące konkretnych obszarów działalności gospodarczej to przepisy stanowiące podstawy prawne dla poszczególnych rodzajów działalności gospodarczej i form ich prowadzenia. To „najliczniejsza” grupa aktów normatywnych stanowiących podstawy prawne działalności gospodarczej. Obejmuje akty prawne o charakterze ogólnym znajdujące zastosowanie do większości rodzajów prowadzonych działalności gospodarczych, **np.** ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym lub ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych jak i akty prawne o charakterze szczegółowym, odnoszące się do wybranych, ze względu na ich specyfikę, rodzajów działalności, **np.** ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane lub ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej.

Pamiętajmy! Planując podjęcie działalności gospodarczej zastanówmy się, przepisy, których ustaw znajdują do niej zastosowanie.

4.3. Działalność gospodarcza. Ujęcie definicyjne

W polskim porządku prawnym definicja pojęcia działalności gospodarczej pojawia się w wielu aktach normatywnych. Podstawowe znaczenie przypisać należy definicji zawartej w art. 3 ustawy Prawo przedsiębiorców, zgodnie z którą **działalność gospodarcza** to *zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły*. Do uznania konkretnej przedmiotowo działalności za działalność gospodarczą konieczne jest spełnienie łącznie czterech cech.

4.3.1. Zorganizowanie działalności gospodarczej

Zorganizowanie działalności gospodarczej oznacza prowadzenie działalności gospodarczej w określonej formie organizacyjno-prawnej, **np.** w formie jednoosobowej działalności gospodarczej, w formie spółki cywil-

nej lub w formie spółki prawa handlowego: spółki osobowej lub kapitałowej. Spółkami osobowymi są spółki: jawna, partnerska, komandytowa i komandytowo-akcyjna. Z kolei spółki kapitałowe to spółki: akcyjna, z ograniczoną odpowiedzialnością oraz prosta spółka akcyjna.

Wyróżniamy **zorganizowanie formalne** i **materialne** działalności gospodarczej.

Zorganizowanie formalne oznacza realizację ustawowo określonych obowiązków związanych z podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej.		
Np. rozliczenia z urzędem skarbowym	Np. odprowadzanie składek do ZUS	Np. obowiązki związane z zatrudnianiem pracowników, np. kierowanie na badania wstępne
Np. uzyskiwanie zezwoleń		

Zorganizowanie materialne to prowadzenie działalności gospodarczej z wykorzystaniem konkretnych składników materialnych np. ruchomości i nieruchomości lub osobowych np. zatrudnianie wykwalifikowanych pracowników.

4.3.2. Zarobkowość działalności gospodarczej

Zarobkowość działalności gospodarczej oznacza prowadzenie działalności gospodarczej w celu osiągnięcia zysku. W orzecznictwie prezentowane jest stanowisko, według którego konkretnej działalności gospodarczej przypisuje się zarobkowy charakter jeżeli jest ona prowadzona w celu osiągnięcia dochodu („zarobku”) rozumianego jako nadwyżka przychodów nad nakładami (kosztami) tej działalności. Sąd podkreślił także znaczenie kryterium subiektywnego w postaci dążenia podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą do osiągnięcia zarobku. Nie jest więc konieczne, zdaniem sądu *„faktyczne osiągnięcie dochodów z danej działalności. Przynoszenie strat przez daną działalność (zarówno przejściowo, jak i w dłuższych okresach) nie pozbawia jej statusu działalności gospodarczej. Należy bowiem liczyć się z możliwością nieuzyskania przychodu z prowadzonej działalności gospodarczej, czyli poniesienia straty. O zarobkowym charakterze działalności gospodarczej nie decyduje faktyczne osiągnięcie zysku, ale zamiar jego osiągnięcia”*²⁴.

4.3.3. Wykonywanie działalności gospodarczej we własnym imieniu

Wymóg wykonywania działalności gospodarczej we własnym imieniu to trzeci z wyznaczników działalności gospodarczej.

²⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 6.03.2018 r., III AUa 762/17, Portal Orzeczeń Sądu Apelacyjnego w Białymstoku.

Wykonywanie działalności gospodarczej we własnym imieniu – dwa znaczenia:	
Bezpośrednie kształtowanie własnej sytuacji prawnej przez przedsiębiorcę wskutek podejmowania określonych czynności prawnych, np. zawieranie umów handlowych	Niezależność prawną przedsiębiorcy

4.3.4. Ciągłość działalności gospodarczej

Ciągłość działalności gospodarczej utożsamiać należy z podejmowaniem przez przedsiębiorcę szeregu czynności w sposób powtarzalny i regularny. **Liczy się zamiar kontynuowania działalności gospodarczej i powtarzalność działań w przyszłości.** Jak wskazał sąd apelacyjny w Łodzi, przesłanki wykonywania działalności gospodarczej w sposób ciągły nie należy rozumieć jako konieczności jej wykonywania bez przerwy, ale jako *zamiar powtarzalności określonych czynności w odróżnieniu od ich przypadkowości, sporadyczności lub okazjonalności. Samo stwierdzenie „prowadzi działalność” zakłada określony ciąg działań, a nie tylko pojedyncze czynności. Przedsiębiorcą jest, więc tylko ten, kto wykonuje czynności powtarzalne i to w taki sposób, że tworzą one pewną całość, a nie stanowią oderwanego świadczenia, czy też świadczeń określonych rzeczy lub usług. Ciągłość działalności gospodarczej to powtarzające się, regularnie występujące i trwające czynności. Jest przeciwstawna okazjonalności, jednorazowości, incydentalności i sporadyczności*²⁵.

4.4. Przedsiębiorca. Ujęcie definicyjne

Na gruncie polskiego prawa publicznego obowiązuje definicja zawarta w art. 4 ust. 1 i 2 ustawy Prawo przedsiębiorców. **Przedsiębiorcą** w rozumieniu ustawy jest *osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca działalność gospodarczą. Przedsiębiorcami są także wspólnicy spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej.*

---

²⁵ Uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 7.08.2019 r., III AUa 1312/18, Portal Orzeczeń Sądu Apelacyjnego w Łodzi.

Zakres podmiotowy definicji ustawowej			
Osoba fizyczna: człowiek	Osoba prawna: np. spółka akcyjna, gmina	Jednostka organizacyjna nie będąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, np. spółki: jawna, komandytowa i partnerska	Wspólnicy spółki cywilnej w zakresie wykonywanej działalności gospodarczej

Definicją o charakterze uniwersalnym jest definicja legalna zawarta w Kodeksie cywilnym wobec której definicja z ustawy Prawo przedsiębiorców ma charakter subsydiarny²⁶. W artykule 43¹ KC postanowiono, że *przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 331 § 1 KC, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową*. Definicja ta różni się od definicji zawartej w ustawie Prawo przedsiębiorców bowiem wskazuje także działalność zawodową, czyli działalność prowadzoną w sposób fachowy i profesjonalny²⁷.

4.5. Mikro przedsiębiorca, mały przedsiębiorca i średni przedsiębiorca

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 1), 2) i 3) ustawy Prawo przedsiębiorców, określając status przedsiębiorcy uwzględnić należy dwa wskaźniki do łącznego spełnienia przez przedsiębiorcę: wskaźnik średniorocznego zatrudnienia oraz roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz z operacji finansowych lub roczną sumę aktywów wynikającą z bilansu sporządzonego na koniec roku obrotowego.

²⁶ H. Kruk, M. Oczkowski, M. Pyka (red.), *Prawo gospodarcze prywatne*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 4.

²⁷ A. Kosmał, *Pojęcie i wybrane kategorie przedsiębiorcy w ustawodawstwie polskim*, Wrocław 2019, s. 20.

Status przedsiębiorcy	Średnioroczne zatrudnienie*	Wysokość rocznego obrotu netto (w równowartości w złotych)**	Wysokość sumy aktywów (w równowartości w złotych)**
Mikro przedsiębiorca	do 10 pracowników	do 2 mln euro	do 2 mln euro
Mały przedsiębiorca	do 50 pracowników	do 10 mln euro	do 10 mln euro
Średni przedsiębiorca	do 250 pracowników	do 50 mln euro	do 43 mln euro

* Obliczane w przeliczeniu na pełne etaty, nie uwzględniając pracowników przebywających na urloпах macierzyńskich, urloпах na warunkach urloпу macierzyńskiego, urloпах ojcowskich, urloпах rodzicielskich i urloпах wychowawczych, a także zatrudnionych w celu przygotowania zawodowego.

** Jedno z możliwych dwóch kryteriów do wyboru.

Pamiętajmy! Wielkości wyrażone w euro przelicza się na złote według średniego kursu ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski w ostatnim dniu roku obrotowego wybranego do określenia statusu przedsiębiorcy. Wartości zaokrąglamy do pełnych tysięcy.

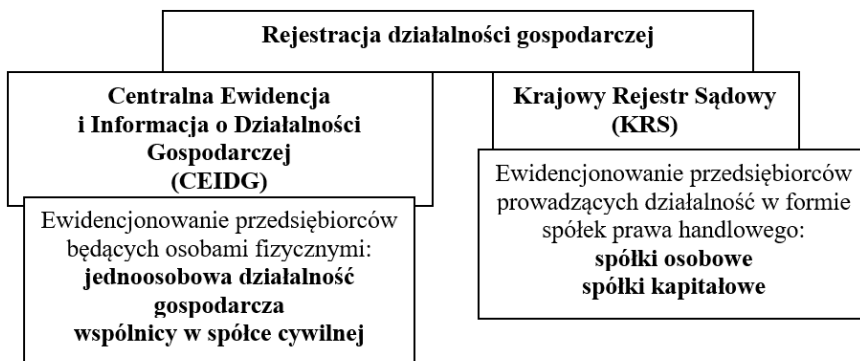
$$2\ 000\ 000 \times \text{wysokość kursu na ostatni dzień roku obrotowego} = \text{wartość euro na złoty}$$

W przypadku firmy działającej krócej niż rok przewidywany obrót netto ze sprzedaży jak i średnioroczne zatrudnienie oszacowuje się na podstawie danych za ostatni okres udokumentowany przez przedsiębiorcę.

4.6. Rejestracja działalności gospodarczej

Podstawowym warunkiem podjęcia i wykonywania działalności gospodarczej jest jej rejestracja. Na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy Prawo przedsiębiorców, przedsiębiorca może podjąć działalność gospodarczą od chwili wpisu do odpowiedniego rejestru: Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) lub Krajowego Rejestru Sądowego (KRS).

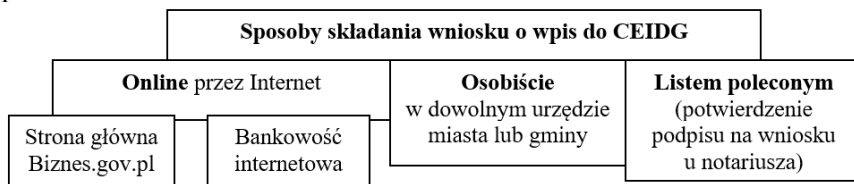

4.6.1. Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej

Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej to rejestr zawierający informacje o przedsiębiorcach prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą w Polsce. Rejestr prowadzony jest w systemie teleinformatycznym przez ministra właściwego do spraw gospodarki.

Wpis do CEIDG dokonywany jest na wniosek, chyba że przepis szczególny przewiduje wpis z urzędu. Wniosek można złożyć na jeden z trzech sposobów.

Pamiętajmy! Wniosku za pośrednictwem usługi online nie możemy złożyć poprzez pełnomocnika.

Wniosek o wpis do CEIDG jest jednocześnie:

1. Wnioskiem o wpis do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej (REGON),
2. Zgłoszeniem identyfikacyjnym do naczelnika urzędu skarbowego (NIP),
3. Oświadczeniem o wyborze formy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych,
4. Zgłoszeniem płatnika składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub oświadczeniem o kontynuowaniu ubezpieczenia społecznego rolników (art. 6 ust. 3 ustawy o CEIDG).

Wpis dokonywany jest z chwilą zamieszczenia danych w CEIDG, nie później niż w dniu roboczym następującym po dniu wpływu do CEIDG wniosku o wpis, z wyjątkiem sytuacji niepoprawnego złożenia wniosku

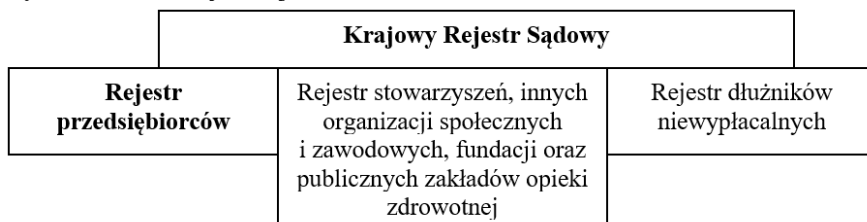
i wezwaniu do skorygowania lub uzupełnienia wniosku w terminie 7 dni roboczych pod rygorem pozostawienia wniosku bez rozpoznania.

CEIDG pełni również funkcję informacyjną polegającą m.in. na informowaniu wszystkich zainteresowanych o danych dotyczących przedsiębiorców i innych podmiotach w zakresie wskazanym w ustawie oraz ustanowionym pełnomocniku lub prokurencie, w tym o zakresie udzielonego pełnomocnictwa lub o rodzaju i sposobie wykonywania prokury.

Pamiętajmy! Wpis do CEIDG jest bezpłatny.

4.6.2. Krajowy Rejestr Sądowy

Krajowy Rejestr Sądowy to rejestr prowadzony w systemie teleinformatycznym przez sądy rejonowe (sądy gospodarcze) zwane „sądami rejestrowymi”. Stanowi scentralizowaną, informatyczną bazę danych składającą się z trzech osobnych rejestrów.

Wpis do rejestru przedsiębiorców dokonywany jest na wniosek, chyba że przepis szczególny przewiduje wpis z urzędu. Wniosek o wpis może być złożony wyłącznie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, na urzędowym formularzu, nie później niż w terminie 7 dni od dnia zdarzenia uzasadniającego dokonanie wpisu, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Wpis podlega opłacie sądowej.

Wniosek o wpis jest jednocześnie:

1. Wnioskiem o wpis do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej (REGON) prowadzonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego.
2. Zgłoszeniem identyfikacyjnym do naczelnika urzędu skarbowego (NIP),
3. Zgłoszeniem płatnika składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Wpis jest dokonywany z chwilą zamieszczenia danych w rejestrze.

Pamiętajmy! Wpis do KRS podlega opłacie stałej od wniosku o rejestrację w rejestrze przedsiębiorców w kwocie 500 zł. Opłatę stałą w kwocie 250 zł pobiera się od wniosku o zarejestrowanie w rejestrze przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym spółki jawnej, spółki komandytowej, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz prostej spółki akcyjnej, których umowy zostały zawarte przy wykorzystaniu wzorów umownych udostęp-

nionych w systemie teleinformatycznym (system S24 lub przez Portal Rejestrów Sądowych). Opłata za ogłoszenie rejestracji w Monitorze Sądowym i Gospodarczym wynosi 100 zł.

4.7. Działalność nierejestrowa

Działalność nierejestrowa (inaczej tzw. **działalność nieewidencjonowana**) to działalność określona w art. 5 ust. 1 ustawy Prawo przedsiębiorców, której ustawodawca odebrał status działalności gospodarczej. To działalność szczególnego rodzaju, która mimo, iż materialnie posiada cechy działalności gospodarczej, formalnie nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu art. 3 ustawy Prawo przedsiębiorców²⁸.

Działalność nierejestrowa to drobna działalność zarobkowa osób fizycznych

Np. udzielanie korepetycji

Np. drobna sprzedaż przez Internet

Z działalnością nierejestrową mamy do czynienia w przypadku **łąnego** spełnienia trzech przesłanek:

1. Działalność musi być prowadzona przez osobę fizyczną,
2. Przychód uzyskany w miesiącu nie może przekroczyć 50% kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę w kwocie brutto²⁹,
3. Osoba fizyczna wykonująca działalność nieewidencjonowaną nie może wykonywać działalności gospodarczej w ciągu ostatnich 60 miesięcy.

Obowiązki osoby fizycznej prowadzącej działalność nierejestrową

Prowadzenie uproszczonej ewidencji sprzedaży (wykaz kwot uzyskanych w poszczególnych dniach)

Wystawianie na żądanie drugiej strony rachunków i faktur

Rozliczanie przychodów według skali podatkowej (zeznanie roczne PIT-36).

Pamiętajmy! Z tytułu prowadzenia działalności nierejestrowanej nie ma obowiązku odprowadzania składek ZUS.

²⁸ R.R. Wasilewski, *Działalność nieewidencjonowana – działalność gospodarcza? Uwagi na tle prawa gospodarczego publicznego i prywatnego*, „Studia Prawnicze KUL” 2022, s. 14, <https://czasopisma.kul.pl/index.php/sp/article/view/12404>; A. Kanarek-Równicka, *Działalność nieewidencjonowana a działalność gospodarcza. Analiza nowej regulacji prawnej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2020, nr 116, s. 51.

²⁹ Od 1 lipca 2023 r. minimalne wynagrodzenie za pracę wynosi 3600 zł brutto (2783,86 zł netto). Od 1 stycznia 2024 r. planowany jest wzrost minimalnego wynagrodzenia za pracę brutto do wysokości 4242 zł, a od 1 lipca 4300 zł.

Pamiętajmy! Podmiot prowadzący działalność nierejestrowaną jest uznawany za podatnika prowadzącego działalność gospodarczą na gruncie podatku VAT.

4.8. Rozliczenia przedsiębiorców z urzędem skarbowym

Przedsiębiorcy posiadają do wyboru **cztery formy opodatkowania dochodów/przychodów** z działalności gospodarczej.

Formy opodatkowania dochodów/przychodów z działalności gospodarczej			
Na zasadach ogólnych (według skali podatkowej)	W formie podatku liniowego	W formie ryczałtu	W formie karty podatkowej

Każdy przedsiębiorca z początkiem roku musi dokonać wyboru formy opodatkowania. Deklarację należy zgłosić do urzędu skarbowego **do 20 dnia miesiąca przypadającego po miesiącu, w którym przedsiębiorca uzyskał pierwszy dochód.**

Pamiętajmy! Forma opodatkowania wpływa na sposób wyliczenia podatku dochodowego, a więc na jego wysokość.

4.8.1. Rozliczenie na zasadach ogólnych

To podatek dochodowy od osób fizycznych rozliczany na zasadach ogólnych, tj. według progresywnej skali podatkowej określonej w art. 27 ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. Skala podatkowa to procentowy wskaźnik opodatkowania progresywnym podatkiem dochodowym od osób fizycznych obowiązujący w danym roku podatkowym³⁰. **Wysokość podatku obliczana jest jako procent od dochodu: przychody pomniejszone o koszty.** Wysokość podatku jest tu ściśle uzależniona od rzeczywistości osiągniętego przez przedsiębiorcę dochodu³¹. Istnieją **dwie stawki podatku: 12%** (przy dochodach do 120000 zł) i **32%** (przy dochodach przekraczających 120000 zł). Obliczając wysokość podatku należy uwzględnić kwotę zmniejszającą podatek obowiązującą w danym roku. W roku 2023 wynosi ona 3600 zł.

Jak obliczyć dochód?

³⁰ M. Sosnowski, *Forma opodatkowania działalności gospodarczej jako instrument optymalizacji podatkowej*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia 2017”, nr 3, s. 145.

³¹ Dochód to różnica pomiędzy przychodami z prowadzonej działalności gospodarczej (kwoty należne i pobrane w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą) a wydatkami związanymi z jej prowadzeniem, czyli tzw. kosztami uzyskania przychodu (np. wyposażenie biura, koszty używania samochodu czy faktury za telefon).

Dochód = przychód – koszty uzyskania przychodu

Podstawa obliczenia podatku w złotych	Zasady obliczania wysokości podatku (od dnia 1 lipca 2022 r.)
Dochód do 120 000 tys. zł.	12% minus kwota zmniejszająca podatek (3600 zł).
Dochód ponad 120 000 tys. zł.	10800* zł + 32% nadwyżki ponad 120 000 tys. zł minus kwota zmniejszająca podatek (3600 zł).

* Wysokość podatku od dochodów w wysokości 120 000 tys. zł.

Pamiętajmy! W obowiązującym stanie prawnym nie ma obowiązku zgłaszania wyboru opodatkowania na zasadach ogólnych do urzędu skarbowego. Przewidziano automatyczne opodatkowanie dochodu z działalności gospodarczej na zasadach ogólnych, chyba że przedsiębiorca wybierze inną formę opodatkowania. Wszystkie pozostałe formy wymagają zgłoszenia do urzędu skarbowego.

Pamiętajmy! W przypadku rozliczenia na zasadach ogólnych zastosowanie znajduje **kwota wolna od podatku**.

Kwota wolna od podatku to ustawowo określona kwota, do której dochód nie jest objęty podatkiem dochodowym.
W 2023 r. kwota wolna od podatku wynosi 30 tys. zł.

4.8.2. Rozliczenie w formie podatku liniowego

Rozliczenie w formie podatku liniowego oznacza opodatkowanie dochodów przedsiębiorcy **19% stawką podatku** niezależnie od ich wysokości na podstawie art. 30c ustawy z dnia 26.07. 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. 19% stawka liczona jest od podstawy opodatkowania którą jest **dochód osiągnięty z pozarolniczej działalności gospodarczej**³². Aby wybrać tę formę opodatkowania należy złożyć pisemne oświadczenie naczelnikowi urzędu skarbowego drogą elektroniczną (Biznes.gov.pl), podczas wizyty w urzędzie skarbowym lub listem poleconym.

Jak obliczyć dochód?

Dochód = przychód - koszty uzyskania przychodu

Jednym z podstawowych warunków skorzystania z podatku liniowego jest nieświadczanie usług na rzecz byłego lub obecnego pracodawcy.

³² M. Sosnowski, op. cit., s. 145.

Warunek ten dotyczy usług o tym samym charakterze co praca, którą podatnik wykonywał bądź wykonuje dla pracodawcy na etacie. Przepis ten odnosi się do tego samego roku podatkowego.

Pamiętajmy! Stawka opodatkowania jest taka sama niezależnie od wysokości dochodu.

Pamiętajmy! Podatek liniowy charakteryzuje się brakiem kwoty wolnej od podatku.

4.8.3. Rozliczenie w formie ryczałtu

Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych stanowi uproszczoną formę opodatkowania. Podstawę obliczenia podatku stanowi stawka ryczałtu odpowiednia dla konkretnego rodzaju działalności gospodarczej ustalana na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne.

Wysokość stawek ryczałtu ewidencjonowanego			
14%, np. lekarze	15%, np. usługi fotograficzne lub reklamowe	14%, np. usługi opieki zdrowotnej lub specjalistycznego projektowania	12%, np. wydawanie pakietów gier komputerowych lub doradztwo dotyczące sprzętu komputerowego
10%, np. odpłatne zbycie praw majątkowych	8,5%, np. wynajem samochodów osobowych lub usługi gastronomiczne	5,5%, np. działalność wytwórcza lub roboty budowlane	3%, np. usługi w zakresie handlu lub działalność rybaków morskich
2%, np. sprzedaż przetworzonych produktów roślinnych w sposób inny niż przemysłowy			

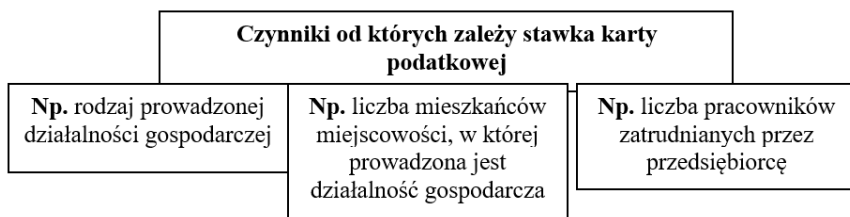
Aby wybrać tę formę opodatkowania należy złożyć pisemne oświadczenie naczelnikowi urzędu skarbowego drogą elektroniczną (biznes.gov.pl), podczas wizyty w urzędzie skarbowym lub listem poleconym. Ustawodawca określił **dwa warunki opłacania podatku w formie zryczałtowanej** dotyczące uzyskanych przez przedsiębiorcę przychodów w roku poprzednim. Pierwszy to warunek uzyskania przychodów z działalności gospodarczej prowadzonej wyłącznie samodzielnie w wysokości nieprzekraczającej 2 mln euro. Warunek drugi dotyczy działalności prowadzonej wyłącznie w formie spółki, gdzie suma przychodów wspólników spółki z tej działalności nie może przekroczyć kwoty 2 mln euro.

Pamiętajmy! Limity wyrażone w euro przeliczane są na złoty według średniego kursu euro ogłoszonego przez NBP, który obowiązuje pierwszego dnia roboczego października roku poprzedzającego rok podatkowy.

Pamiętajmy! Ryczałt charakteryzuje się brakiem kwoty wolnej od podatku.

4.8.4. Rozliczenie w formie karty podatkowej

Karta podatkowa to forma opodatkowania o stałej kwocie podatku ustalonej przez naczelnika urzędu skarbowego w drodze decyzji, usankcjonowana w art. 23 ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. Decyzja ustalająca wysokość podatku dochodowego w ramach karty podatkowej jest wydawana co roku w formie obwieszczenia Ministra Finansów.

Pamiętajmy! Karta podatkowa została zlikwidowana dla przedsiębiorców rozpoczynających działalność gospodarczą w ramach reformy Polskiego Ładu. Od 2022 roku z karty podatkowej mogą korzystać tylko ci podatnicy, którzy kontynuują opodatkowanie w tej formie po 31 grudnia 2021 r.

Pamiętajmy! Karta podatkowa charakteryzuje się brakiem kwoty wolnej od podatku.

4.8.5. Zmiana formy opodatkowania

Ustawodawca przewidział możliwość zmiany formy opodatkowania w trakcie roku podatkowego.

Zmiana formy opodatkowania jest możliwa **do 20 dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym przedsiębiorca osiągnął pierwszy przychód w danym roku, np.** przedsiębiorca założył firmę w marcu 2023 r., a pierwszy przychód osiągnął w czerwcu 2023 r. to zmiany formy opodatkowania może dokonać do 20 lipca 2023 r.

Przedsiębiorca może zmienić formę opodatkowania online za pośrednictwem strony internetowej biznes.gov.pl lub bezpośrednio w urzędzie skarbowym.

4.9. ZUS w działalności gospodarczej

Wysokość składek ZUS przedsiębiorcy jest zróżnicowana w zależności od wybranej formy opodatkowania działalności gospodarczej.

Od 1 stycznia 2022 r. obowiązują dwa terminy opłacania składek na ZUS:

Do 15 dnia kolejnego miesiąca Przedsiębiorcy wyposażeni w osobowość prawną, np. spółka z o.o. lub akcyjna.	Do 20 dnia kolejnego miesiąca Przedsiębiorcy opłacający składki wyłącznie za siebie oraz działający w formie spółek osobowych.

Pamiętajmy! Terminy te obowiązują także w odniesieniu do obowiązku comiesięcznego wysyłania do ZUS dokumentów rozliczeniowych (deklaracja ZUS DRA).

Deklarację ZUS DRA muszą także składać przedsiębiorcy korzystający z ulg (Ulga na Start, Mały ZUS Plus oraz preferencyjne składki ZUS). W przypadku rozliczania składek za 5 lub mniej osób, deklarację możemy złożyć drogą tradycyjną lub elektroniczną, w pozostałych przypadkach – wyłącznie elektronicznie.

4.9.1. Rodzaje składek, które przedsiębiorca opłaca za siebie

Jeżeli przedsiębiorca nie jest zwolniony z obowiązku rozliczania i opłacania składek za siebie do ZUS, **np.** z tytułu równoczesnego prowadzenia działalności gospodarczej i zatrudnienia na podstawie kodeksu pracy (wówczas z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej opłaca tylko składkę na ubezpieczenie zdrowotne), to zobowiązany jest do opłacania składek na **ubezpieczenia społeczne: emerytalne, rentowe i wypadkowe**; składki na ubezpieczenie zdrowotne oraz składek na Fundusz Pracy i Fundusz Solidarnościowy. Odprowadzanie składki na ubezpieczenie chorobowe ma charakter dobrowolny.

Pamiętajmy! Przedsiębiorca nie odprowadza składek na Fundusz Pracy i Fundusz Solidarnościowy jeżeli opłaca składki od preferencyjnej podstawy, czyli od 30% minimalnego wynagrodzenia i jest to dla niego jedyny tytuł do obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnego i rentowego.

4.9.2. Rodzaje składek, które przedsiębiorca opłaca za pracownika

W przypadku, gdy przedsiębiorca zatrudnia pracowników zobowiązany jest on do rozliczania i opłacania do ZUS następujących **składek na ubezpieczenia społeczne: emerytalne, rentowe, wypadkowe, chorobowe; składek na ubezpieczenia zdrowotne; składek na Fundusz Pracy i Fundusz Solidarnościowy** oraz gdy zatrudnia pracowników, którzy urodzili się po 31

grudnia 1948 r., pracują w szczególnych warunkach lub wykonują prace o szczególnym charakterze – **składek na Fundusz Emerytur Pomostowych.**

4.9.3. Ulga na start

Skorzystanie z **Ulgi na start** oznacza, że przedsiębiorca, w ciągu 6 miesięcy od rozpoczęcia działalności gospodarczej, jest zwolniony od płacenia składek na ubezpieczenia społeczne (emerytalne, wypadkowe i rentowe) oraz składek na Fundusz Solidarnościowy i Fundusz Pracy. **Przedsiębiorca opłaca wyłącznie składkę na ubezpieczenie zdrowotne**, wysokość której jest uzależniona od przyjętej formy opodatkowania (zasady ogólne: 9% podstawy wymiaru składki; ryczałt od przychodów ewidencjonowanych: 9% zryczałtowanej podstawy; podatek liniowy: 4,9% podstawy wymiaru składki, karta podatkowa: podstawa to minimalne wynagrodzenie z danego roku - w 2023 r. składka wynosi 314,10 zł). Aby skorzystać z Ulgi na Start przedsiębiorca musi spełnić łącznie trzy przesłanki:

Prowadzi działalność jednoosobową lub w formie spółki cywilnej	Podejmuje działalność gospodarczą pierwszy raz lub po jej zawieszeniu, po upływie co najmniej 60 miesięcy od dnia jej ostatniego zawieszenia lub zakończenia	Nie wykonuje działalności na rzecz byłego pracodawcy, u którego w bieżącym lub w poprzednim roku kalendarzowym pracował na etacie i wykonywał czynności wchodzące w zakres obecnie wykonywanej działalności

W celu skorzystania z ulgi należy wypełnić **formularz zgłoszeniowy**. Formularz może zostać zgłoszony podczas rejestracji firmy w CEIDG, za pośrednictwem bezpłatnego programu Płatnik umożliwiającego płatnikom składek tworzenie, weryfikację i wysyłanie do ZUS dokumentów ubezpieczeniowych, w aplikacji Płatnik na Platformie Usług Elektronicznych oraz w tradycyjnej papierowej formie (pod warunkiem rozliczania składek maksymalnie za pięć osób).

Pamiętajmy! Zgłoszenia należy dokonać w ciągu 7 dni od daty rozpoczęcia działalności gospodarczej.

4.9.4. Mały ZUS Plus

Mały ZUS Plus oznacza opłatę obniżonych, proporcjonalnych do dochodu, składek na ubezpieczenia społeczne. Aby skorzystać z ulgi przedsiębiorca musi spełnić łącznie dwie przesłanki:

Jego przychody z pozarolniczej działalności gospodarczej w poprzednim roku kalendarzowym nie mogą przekroczyć 120 000 zł	Obligatoryjne prowadzenie działalności gospodarczej w poprzednim roku kalendarzowym przez nie mniej niż 60 dni kalendarzowych

Ulga przysługuje w okresie 36 miesięcy w ciągu kolejnych 5 lat prowadzonej działalności gospodarczej.

Termin zgłoszenia skorzystania z ulgi uzależniony jest od terminu w jakim przedsiębiorca zaczął spełniać warunki do skorzystania z ulgi. Jeżeli przedsiębiorca zaczął spełniać warunki do 31 stycznia, to dokumenty do ZUS (wyrejestrowanie z ubezpieczeń ZUS ZWUA, zgłoszenie do ubezpieczeń społecznych ZUS ZUA) musi złożyć **do 31 stycznia danego roku**. Jeżeli przedsiębiorca zaczął spełniać warunki do ulgi po dniu 31 stycznia dokumenty należy przekazać w terminie **7 dni** liczonych **od pierwszego dnia, w którym przedsiębiorca spełnił warunki**.

W celu skorzystania z ulgi należy, za pośrednictwem strony [Biznes.gov.pl](https://www.biznes.gov.pl), zmodyfikować dane firmy w CEIDG.

Pamiętajmy! Z ulgi tej nie możemy skorzystać w pierwszym roku prowadzenia działalności gospodarczej.

4.9.5. Preferencyjne składki ZUS

Z ulgi może skorzystać przedsiębiorca rozpoczynający jednoosobową działalność gospodarczą lub działalność w formie spółki cywilnej. Przedsiębiorca, przez 24 miesiące kalendarzowe, płaci składki na ubezpieczenie społeczne liczone od obniżonej podstawy, która jednak nie może być niższa od 30% minimalnego wynagrodzenia. W 2023 r. obniżona podstawa wynosi od stycznia do czerwca 1047 zł, a od lipca do grudnia: 1080 zł. Aby skorzystać z ulgi przedsiębiorca **musi spełnić łącznie dwie przesłanki:**

Przedsiębiorca nie prowadzi lub w okresie ostatnich 60 miesięcy kalendarzowych przed dniem rozpoczęcia działalności gospodarczej nie prowadził innej pozarolniczej działalności	Przedsiębiorca nie wykonuje działalności gospodarczej na rzecz byłego pracodawcy , u którego w bieżącym lub w poprzednim roku kalendarzowym pracował na etacie i wykonywał czynności wchodzące w zakres obecnie wykonywanej działalności

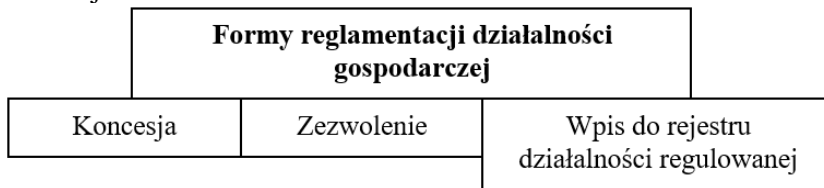
Pamiętajmy! Obniżenie składek na ZUS dotyczy wyłącznie składek płatnych przez przedsiębiorcę za siebie.

W celu skorzystania z ulgi należy złożyć formularz zgłoszeniowy podczas rejestracji w CEIDG. Formularz zgłoszeniowy można także złożyć za pośrednictwem bezpłatnego programu, w aplikacji Płatnik na Platformie Usług Elektronicznych oraz w tradycyjnej papierowej formie (pod warunkiem rozliczania składek maksymalnie za pięć osób).

Pamiętajmy! Od 1 stycznia 2023 roku przedsiębiorca zobowiązany jest do posiadania profilu informacyjnego na **Platformie Usług Elektronicznych PUE ZUS** i do przekazania ZUS adresu elektronicznego.

4.10. Reglamentacja działalności gospodarczej

Reglamentacja działalności gospodarczej to ograniczenia w podejmowaniu i prowadzeniu określonego rodzaju działalności gospodarczych. Stanowi ona wyjątek od zasady wolności gospodarczej, a istotą mieszczących się w niej działań władzy publicznej jest ograniczenie swobody wyboru przedsiębiorców³³. Wyróżniamy trzy formy reglamentacji działalności gospodarczej.

Pamiętajmy! Planując podjęcie działalności gospodarczej sprawdźmy czy jej prowadzenie wymaga wydania koncesji/zezwolenia lub wpisu do rejestru działalności regulowanej.

4.10.1. Koncesja

Zgodnie z art. 37 ust. 1 ustawy Prawo przedsiębiorców *wykonywanie działalności gospodarczej w dziedzinach mających szczególne znaczenie ze względu na bezpieczeństwo państwa lub obywateli albo inny ważny interes publiczny wymaga uzyskania koncesji wyłącznie, gdy działalność ta nie może być wykonywana jako wolna albo po uzyskaniu wpisu do rejestru działalności regulowanej albo zezwolenia*. **Koncesja** to decyzja administracyjna o konstytutywnym charakterze, uchylająca generalny zakaz wykonywania określonej działalności gospodarczej³⁴. Wydawana jest na wniosek przedsiębiorcy. **Nie ma charakteru powszechnego**. Z reguły, na daną działalność gospodarczą przewidziana jest ograniczona liczba koncesji. O jedną koncesję ubiega się kilku przedsiębiorców.

³³ D. Trzecińska, *Reglamentacja działalności gospodarczej*, [w:] A. Powałowski (red.) *Leksykon prawa gospodarczego publicznego* red. A. Powałowski, C. H. Beck, Warszawa 2019, s. 162.

³⁴ K. Marszał, *Koncesja jako administracyjnoprawna forma ograniczenia swobody działalności gospodarczej – procesowe aspekty postępowań związanych z jej udzielaniem*, [w:] A. Kisielewicz, J.P. Tarno (red.), *Sądowa kontrola administracji w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2013, s. 301.

Przykłady koncesjonowanej działalności gospodarczej		
Np. świadczenie usług w zakresie ochrony i mienia	Np. przewozy lotnicze	Np. rozpowszechnianie programów radiowych

Udzielenie, odmowa udzielenia, zmiana, zawieszenie i cofnięcie koncesji albo ograniczenie jej zakresu w stosunku do wniosku o udzielenie koncesji następuje w drodze decyzji ministra właściwego ze względu na przedmiot działalności gospodarczej wymagającej uzyskania koncesji.

Pamiętajmy! 15 kwietnia każdego roku upływa termin obliczenia i wniesienia opłaty koncesyjnej, którą przedsiębiorca musi obliczyć na podstawie przychodów z działalności koncesjonowanej w roku poprzednim na rachunek Urzędu Regulacji i Energetyki.

4.10.2. Zezwolenie

Zezwolenie to decyzja administracyjna dopuszczająca konkretnego przedsiębiorcę do podjęcia i wykonywania działalności gospodarczej określonej przepisami prawa, po uprzednim stwierdzeniu, że spełnia on wszystkie warunki wykonywania tej działalności. Zezwolenie ma **charakter powszechny** co oznacza, że każdy przedsiębiorca, który spełnia wymagania dotyczące uzyskania zezwolenia na podjęcie określonej działalności gospodarczej zezwolenie otrzyma.

Zgodnie z art. 41 ust. 1 ustawy Prawo przedsiębiorców *uzyskania zezwolenia wymaga wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie określonym w odrębnych przepisach*. Przepisy te wskazują i określają organy uprawnione do wydania zezwolenia oraz warunki wykonywania działalności objętej zezwoleniem, w szczególności zasady oraz tryb udzielania, odmowy udzielania, zmiany, zawieszenia cofnięcia albo ograniczenia zakresu zezwolenia³⁵.

Przykłady działalności gospodarczej objętej zezwoleniem		
Np. prowadzenie apteki (wojewódzki inspektor farmaceutyczny)	Np. odbieranie odpadów komunalnych (starosta lub prezydent miasta w miastach na prawach powiatu)	Np. prowadzenie działalności ubezpieczeniowej (Komisja Nadzoru Finansowego)

³⁵ A. Powałowski, *Zezwolenia* [w:] A. Dobaczewska, A. Powałowski, H. Wolska, *Nowe prawo przedsiębiorców*, C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 111.

4.10.3. Wpis do rejestru działalności regulowanej

Wpis do rejestru działalności regulowanej dotyczy rodzajów działalności gospodarczej, których wykonywanie wymaga spełnienia **szczególnych** warunków określonych w przepisach prawa, ze względu na specyfikę danej działalności. Zgodnie z art. 43 ust. 8 ustawy Prawo przedsiębiorców *odrębne przepisy określają w szczególności warunki wymagane prawem do wykonywania działalności regulowanej oraz tryb uzyskiwania wpisu do rejestru działalności regulowanej i wykreślenia z tego rejestru.*

Przykłady działalności gospodarczej wymagającej wpisu do rejestru działalności regulowanej		
Np. usługi detektywistyczne (minister właściwy ds. wewnętrznych)	Np. organizacja imprez turystycznych (marszałek województwa)	Np. prowadzenie indywidualnej praktyki lekarskiej (okręgowa rada lekarska)

Organ prowadzący rejestr działalności regulowanej dokonuje wpisu na wniosek przedsiębiorcy, po złożeniu przez przedsiębiorcę do organu prowadzącego rejestr działalności regulowanej oświadczenia o spełnieniu warunków wymaganych prawem do wykonywania tej działalności.

4.11. Zawieszenie działalności gospodarczej

Ustawodawca, w art. 23 ustawy Prawo przedsiębiorców przyznał przedsiębiorcom prawo do zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej, uzależniając okres zawieszenia od formy prowadzonej działalności gospodarczej. **Przedsiębiorca wpisany do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej może zawiesić wykonywanie działalności gospodarczej** na czas nieokreślony albo określony, nie krótszy jednak niż 30 dni. Z kolei **przedsiębiorca wpisany do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego** może zawiesić wykonywanie działalności gospodarczej na okres od 30 dni do 24 miesięcy. Zawieszenie wykonywania działalności gospodarczej oraz wznowienie wykonywania działalności gospodarczej następują na wniosek przedsiębiorcy, chyba że przepis odrębny stanowi inaczej. Chcąc zawiesić działalność gospodarczą zarejestrowaną w CEIDG należy złożyć wniosek CEIDG-1 o wpis informacji o zawieszeniu działalności gospodarczej. W przypadku działalności zarejestrowanej w rejestrze przedsiębiorców działalność zostaje zawieszona w KRS za pośrednictwem Portalu Rejestrów Sądowych, poprzez złożenie wniosku o zawieszenie działalności gospodarczej.

W przypadku zawieszenia działalności gospodarczej przedsiębiorcę obowiązuje **zakaz prowadzenia działalności gospodarczej**, a co za tym

idzie – **zakaz osiągnięcia bieżących przychodów**. W trakcie zawieszenia na przedsiębiorcy ciążyą pewne obowiązki.

Przykłady obowiązków przedsiębiorcy do realizacji w trakcie zawieszenia działalności gospodarczej		
Np. obowiązek prowadzenia księgowości	Np. obowiązek uczestnictwa w kontrolach działalności gospodarczej	Np. obowiązek opłacania podatku od nieruchomości
Np. obowiązek uczestnictwa w toczących się postępowaniach administracyjnych/sądowych		

W trakcie zawieszenia działalności gospodarczej przedsiębiorca może **np.** regulować zobowiązania powstałe przed zawieszeniem; osiągać przychody z czynności podjętych i zrealizowanych do czasu zawieszenia oraz zabezpieczać źródła przychodów.

Pamiętajmy! Zawieszenie działalności gospodarczej nie zwalnia przedsiębiorcy z obowiązku złożenia zeznania rocznego ujmującego wszystkie poniesione w roku podatkowym koszty oraz uzyskane przychody, także te uzyskane podczas zawieszenia działalności gospodarczej.

Rozdział 5. Prawo autorskie i prawa pokrewne

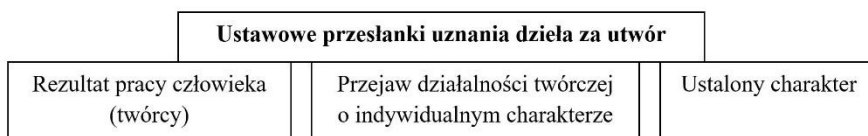
5.1. Prawo autorskie. Ujęcie definicyjne

Prawo autorskie to część prawa własności intelektualnej obejmująca przepisy prawne chroniące interesy twórców. Obejmuje stosunki prawne związane z tworzeniem i korzystaniem z utworów oraz ich ochroną prawną. Jest działem prawa cywilnego, ponieważ dotyczy ochrony własności myśli człowieka wyrażonej i utrwalonej za pomocą jakiegoś nośnika np. pisma, rysunku, rzeźby, nagrania, programu komputerowego, zapisu nutowego.

Pamiętajmy! Problematykę prawa autorskiego uregulowano w ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (dalej: PrAut).

5.2. Przedmiot prawa autorskiego

Przedmiotem prawa autorskiego jest utwór. Zgodnie z art. 1 ust. 1 PrAut jest to każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia.

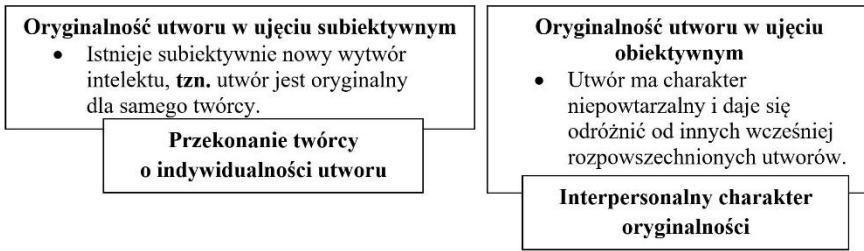
Pamiętajmy! Twory zwierząt lub natury nie stanowią utworów w rozumieniu PrAut.

Twórczy charakter utworu przejawia się w istnieniu dwóch cech utworu: oryginalności oraz indywidualności. W sytuacjach spornych, ciężar stwierdzenia cech utworu spoczywa na sądach. W doktrynie przesłanka oryginalności utworu występuje w dwóch ujęciach: subiektywnym i obiektywnym³⁶.

---

³⁶ A. Michalak, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa 2019, s. 3–4.

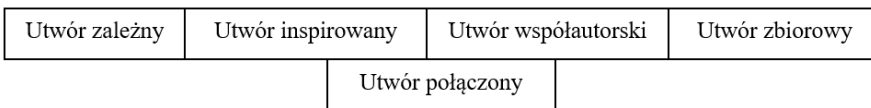

Indywidualność utworu oznacza, że w utworze odzwierciedla cechy charakterystyczne dla twórcy świadczące o jego unikalności i niepowtarzalności. Utwór powinien odzwierciedlać osobowość twórcy.

Ustalony charakter utworu oznacza, że utwór musi zostać uzewnętrzniony. Chodzi o taką formę uzewnętrznienia, dzięki której z utworem będą mogły zapoznać się inne, niż autor, osoby. Nie jest wymagane faktyczne upublicznienie utworu, chodzi jedynie o potencjalną możliwość zapoznania się z utworem. W polskim systemie prawnym utwór zostaje automatycznie objęty ochroną prawa autorskiego od chwili jego ustalenia, bez konieczności spełniania jakichkolwiek formalności³⁷.

5.3. Rodzaje utworów

5.3.1. Utwór zależny (tzw. opracowanie)

Zagadnieniu utworu zależnego dedykowano art. 2 PrAut. **Utworem zależnym** jest utwór niesamoistny stanowiący opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja, **np.** namalowanie obrazu na podstawie rysunku; **np.** streszczenie utworu literackiego, **np.** scenariusz filmowy napisany na podstawie powieści, **np.** tłumaczenie książki. Rozporządzanie i wykorzystywanie tymi utworami wymaga zgody twórcy utworu pierwotnego. Na egzemplarzach opracowania należy wymienić twórcę i tytuł utworu pierwotnego.

5.3.2. Utwór inspirowany

Pojęcie utworu inspirowanego nie posiada definicji ustawowej. Zgodnie z poglądami doktryny, **utwór inspirowany** to utwór samoistny, stworzony

³⁷ M. Brzozowska-Pasicka, A. Kruszevska, A. Sewerynik, J. Słupski, K. Wojciechowska, J. Woźniak, J. Zasacka, *Prawo autorskie. Podstawowe konstrukcje i pojęcia* [w:] *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, red. A. Sewerynik, C. H. Beck, Warszawa 2019.

pod wpływem inspiracji utworem innego twórcy. Widoczny w nim jest indywidualny i twórczy wkład autora. Twórcy przysługuje prawo do samodzielnego rozporządzania i wykorzystywania utworu inspirowanego.

Jak odróżnić utwór zależny od utworu inspirowanego? W praktyce może to być bardzo trudne. Odpowiedzi udziela orzecznictwo sądowe.

Z utworem inspirowanym mamy do czynienia wtedy, gdy dochodzi do twórczego przetworzenia elementów dzieła inspirowającego tak, że *„o charakterze dzieła inspirowanego decydują już jego własne, indywidualne elementy, a nie elementy przejęte”* (Wyrok SN z 23 czerwca 1972 r., sygn. akt I CR 104/72).

5.3.3. Utwór współautorski

Zagadnieniu utworu współautorskiego poświęcono art. 8 PrAut. **Utwór współautorski** to utwór będący wynikiem wspólnej działalności twórczej co najmniej dwóch twórców, **np.** napisanie tekstu i melodii do utworu muzycznego, **np.** napisanie skryptu z elementów prawa przez dwóch autorów.

Współtwórcom przysługuje prawo autorskie wspólnie. Domniemywa się, że wielkości udziałów są równe. Każdy ze współtwórców może żądać określenia wielkości udziałów przez sąd, na podstawie wkładów pracy twórczej. Każdy ze współtwórców może wykonywać prawo autorskie do swojej części utworu mającej samodzielne znaczenie, bez uszczerbku dla praw pozostałych współtwórców. Do wykonywania prawa autorskiego do całości utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współtwórców. W przypadku braku takiej zgody każdy ze współtwórców może żądać rozstrzygnięcia przez sąd, który orzeka uwzględniając interesy wszystkich współtwórców.

5.3.4. Utwór zbiorowy

Problematykę utworu zbiorowego normuje art. 11 PrAut. **Utworem zbiorowym** jest utwór, na który składa się kilka niezależnych utworów tworzących jedną całość, **np.** czasopismo naukowe, w którym publikowane są artykuły naukowe, **np.** encyklopedia. Autorskie prawa majątkowe do utworu zbiorowego przysługują producentowi lub wydawcy, a do poszczególnych części mających samodzielne znaczenie – ich twórcom. W art. 11 PrAut. wprowadzono domniemanie prawa do tytułu utworu zbiorowego. Domniemywa się, że prawo to przysługuje producentowi lub wydawcy.

5.3.5. Utwór połączony

Zagadnienie utworu połączonego uregulowano w art. 10 PrAut. **Utwór połączony** to utwór, na który składa się kilka utworów odrębnych, **np.** monografia napisana przez kilku autorów. Połączenie odbywa się z woli i za zgodą zainteresowanych twórców w celu wspólnego rozpowszechniania

utworu jako całości. Każdy z twórców może żądać od pozostałych twórców udzielenia zezwolenia na rozpowszechnianie tak powstałej całości, chyba że istnieje słuszna podstawa odmowy, a umowa nie stanowi inaczej.

5.4. Podmiot prawa autorskiego

5.4.1. Twórca jako podmiot prawa autorskiego

Zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w art. 8 PrAut., prawo autorskie przysługuje twórcy, o ile ustawa nie stanowi inaczej.

*Domniemywa się, że **twórcą** jest osoba, której nazwisko w tym charakterze uwidoczniiono na egzemplarzach utworu lub której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu [art. 8 ust 2. PrAut].*

Dopóki twórca nie ujawnił swojego autorstwa, w wykonywaniu prawa autorskiego zastępuje go producent lub wydawca, a w razie ich braku - właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

Pamiętajmy! Nabycie prawa autorskiego przez twórcę utworu następuje *ex lege*, z momentem utworzenia utworu.

5.4.2. Inne niż twórca podmioty autorskich praw majątkowych

Od ogólnej zasady wyrażonej w art. 8 PrAut., ustawodawca przewidział wyjątki, kiedy autorskie prawa majątkowe powstają na rzecz innego niż twórca podmiotu. Prawa te mogą przysługiwać **np.** producentom lub wydawcom utworu oraz pracodawcom.

Autorskie prawa majątkowe do utworu zbiorowego przysługują producentowi lub wydawcy utworu, a więc osobom, których nazwisko lub nazwę uwidoczniiono w tym charakterze na przedmiotach, na których utwór utrwalono, albo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu.

Ponadto, zgodnie z art. 70 ust 1 PrAut., domniemywa się, że producent utworu audiowizualnego nabywa na mocy umowy o stworzenie utworu albo umowy o wykorzystanie już istniejącego utworu wyłączne prawa majątkowe do eksploatacji tych utworów w ramach utworu audiowizualnego jako całości.

Na podstawie art. 12 PrAut., pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Przepis ten ma charakter względnie obowiązujący, co oznacza, że odmienne uregulowania dotyczące nabycia autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego mogą wynikać z umowy o pracę albo z ustawy. Nabycie to nie przysługuje

pracodawcy z mocy prawa, ale dopiero po spełnieniu ustawowo określonej przesłanki przyjęcia utworu. Pracodawcy przysługują także autorskie prawa majątkowe do utworu komputerowego stworzonego przez pracownika w ramach wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, o ile w umowie nie postanowiono inaczej.

5.5. Treść prawa autorskiego

Prawo autorskie obejmuje **dwa rodzaje praw: autorskie prawa osobiste i autorskie prawa majątkowe.**

5.5.1. Autorskie prawa osobiste i ich ochrona

To prawa o charakterze niemajątkowym, nierozzerwalnie związane z osobą twórcy utworu. To prawa niezbywalne i nieograniczone w czasie.

Autorskie prawa osobiste to prawa, które chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem [art. 16 [PrAut](#)].

Na podstawie art. 16 PrAut ochronie podlega w szczególności:

1. Prawo do autorstwa utworu; oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo,
2. Prawo nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania,
3. Prawo decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,
4. Prawo do nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

O ochronie autorskich praw osobistych stanowi art. 78 PrAut, w którym ustawodawca określił katalog roszczeń przysługujących twórcy w przypadku naruszenia przysługujących mu autorskich praw osobistych.

Roszczenia przysługujące twórcy w ramach ochrony autorskich praw osobistych

Roszczenie o zaniechanie działań	Roszczenie o podjęcie działań mających na celu usunięcie skutków naruszeń	Żądanie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez twórcę cel społeczny

Roszczenie o zaniechanie działań przysługuje w przypadku naruszenia prawa cudzym działaniem oraz w sytuacji zagrożenia takim naruszeniem. Pozostałe roszczenia przysługują w przypadku naruszenia autorskich praw osobistych. **Roszczenie o podjęcie działań mających na celu usunięcie skutków naruszeń** może przybrać formę złożenia publicznego oświadczenia o odpowiedniej treści i formie. W przypadku gdy naruszenie miało charakter zawiniony, sąd może przyznać twórcy **odpowiednią sumę pieniężną**

tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub – na żądanie twórcy – zobowiązać sprawcę, aby **uiścił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny**.

5.5.2. Autorskie prawa majątkowe i ich ochrona

Autorskie prawa majątkowe to prawa o charakterze majątkowym obejmujące wyłączone prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu [art. 17 [PrAut](#)].

Twórca musi wyrazić zgodę na korzystanie z utworu przez osobę trzecią z wyjątkiem sytuacji określonych w art. 23 - art. 35 PrAut, czyli tzw. **dozwolonego użytku, np.** nieodpłatnego korzystania z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego lub zamieszczania, w celach dydaktycznych i naukowych, rozpowszechnionych drobnych utworów lub fragmentów większych utworów w podręcznikach, wypisach i antologiach.

Brak zgody twórcy na korzystanie z utworu rodzi odpowiedzialność cywilną określoną w art. 79 PraAut.

Roszczenia przysługujące twórcy w ramach ochrony autorskich praw majątkowych		
Roszczenie o zaniechanie naruszeń	Roszczenie o usunięcie skutków naruszenia	Roszczenie o naprawienie wyrządzonej szkody
Roszczenie o wydanie uzyskanych korzyści		

Niezależnie od powyższych roszczeń, uprawniony może domagać się **jednokrotnego albo wielokrotnego ogłoszenia w prasie oświadczenia o odpowiedniej treści i formie lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, w sposób i w zakresie określonym przez sąd**. Sąd może nakazać osobie, która naruszyła autorskie prawa majątkowe, na jej wniosek i za zgodą uprawnionego, w przypadku gdy naruszenie jest niezawinione, **zapłatę stosownej sumy pieniężnej na rzecz uprawnionego**, jeżeli zaniechanie naruszenia lub usunięcie skutków naruszenia byłoby dla osoby naruszającej niewspółmiernie dotkliwie. Sąd, rozstrzygając o naruszeniu prawa, może orzec na wniosek uprawnionego o bezprawnie wytworzonych przedmiotach oraz środkach i materiałach użytych do ich wytworzenia, w szczególności może orzec o ich wycofaniu z obrotu, przyznaniu uprawnionemu na poczet należnego odszkodowania lub zniszczeniu. Orzekając, sąd uwzględni wagę naruszenia oraz interesy osób trzecich.

Na podstawie art. 116–118 PrAut, sprawca naruszenia ponosi również odpowiedzialność karną z możliwością orzeczenia grzywny, kary ograniczenia wolności lub kary pozbawienia wolności.

Autorskie prawa majątkowe mogą przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub na podstawie umowy. Nabywca autorskich praw majątkowych może przenieść je na inne osoby, chyba że umowa stanowi inaczej. Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub umowa o korzystanie z utworu (tzw. **licencja**) obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione.

Zasadą jest, że autorskie prawa majątkowe wygasają z upływem 70 lat od śmierci twórcy lub współtwórcy, który przeżył pozostałych.

5.6. Sądy własności intelektualnej

W pięciu sądach okręgowych w Polsce utworzono wydziały własności intelektualnej. Z dniem 1 lipca 2020 r. rozpoznawanie spraw własności intelektualnej przekazano:

1. **Sądowi Okręgowemu w Gdańsku** – z obszaru właściwości sądów okręgowych w: Bydgoszczy, Elblągu, Koszalinie, Olsztynie, Słupsku, Toruniu i Włocławku;
2. **Sądowi Okręgowemu w Katowicach** – z obszaru właściwości sądów okręgowych w: Bielsku-Białej, Częstochowie, Gliwicach, Krakowie, Nowym Sączu, Opolu, Rybniku i Tarnowie;
3. **Sądowi Okręgowemu w Lublinie** – z obszaru właściwości sądów okręgowych w: Kielcach, Krośnie, Przemyślu, Radomiu, Rzeszowie, Siedlcach, Tarnobrzegu i Zamościu;
4. **Sądowi Okręgowemu w Poznaniu** – z obszaru właściwości sądów okręgowych w: Gorzowie Wielkopolskim, Jeleniej Górze, Kaliszu, Koninie, Legnicy, Łodzi, Sieradzu, Szczecinie, Świdnicy, Wrocławiu i Zielonej Górze;
5. **Sądowi Okręgowemu w Warszawie** – z obszaru właściwości sądów okręgowych: w Białymstoku, Łomży, Ostrołęce, Piotrkowie Trybunalskim, Płocku, Suwałkach i Warszawa-Praga.

Jednocześnie w art. 479⁹⁰ § 2 kodeksu postępowania cywilnego postanowiono, że wyłącznie właściwy w sprawach dotyczących programów komputerowych, wynalazków wzorów użytkowych, topografii układów scalonych, odmian roślin oraz tajemnic przedsiębiorstwa o charakterze technicznym jest Sąd Okręgowy w Warszawie. Jako właściwe sądy apelacyjne wskazano Sąd Apelacyjny w Warszawie i Sąd Apelacyjny w Poznaniu.

5.7. Prawa pokrewne. Ujęcie definicyjne

Odrębną kategorię praw podmiotowych chronionych przepisami prawa autorskiego stanowią, uregulowane w rozdziale 11 PrAut, prawa pokrewne.

Prawa pokrewne to prawa przysługujące osobom, którym nie można przypisać twórczego wkładu w powstanie utworu, **np.** aktorom, recytatorom, wydawcom książek czy nadawcom programów radiowych i telewizyjnych

Pamiętajmy! Przedmiot prawa pokrewnego pozostaje w ścisłym związku z utworem **np.** deklamacja wiersza przez aktora na scenie.

5.8. Rodzaje praw pokrewnych

5.8.1. Prawo do artystycznych wykonań

Prawo do artystycznych wykonań to każde artystyczne wykonanie utworu lub dzieła sztuki ludowej pozostające pod ochroną niezależnie od jego wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia, w szczególności: działania aktorów, recytatorów, dyrygentów, instrumentalistów, wokalistów, tancerzy i mimów oraz innych osób w sposób twórczy przyczyniających się do powstania wykonania, **np.** cover piosenki stworzonej przez innego artystę.

Prawa przysługujące artystom wykonawcom	
Wyłączne prawo do ochrony dóbr osobistych w zakresach: • Wskazywania osoby jako wykonawcy. • Decydowania o sposobie oznaczenia wykonawcy. • Sprzeciwiania się jakimkolwiek wypaczeniom, przeinaczeniom i innym zmianom wykonania, które mogłyby naruszać jego dobre imię.	Wyłączne prawo do korzystania z artystycznego wykonania i rozporządzania prawami do niego na następujących polach eksploatacji: • W zakresie utrwalania i zwielokrotniania. • W zakresie obrotu egzemplarzami, na których artystyczne wykonanie utrwalono – wprowadzania do obrotu, użyczenia lub najmu. • W zakresie rozpowszechniania artystycznego wykonania w sposób inny niż określony powyżej, np. nadawania, reemitowania oraz odtwarzania.

Pamiętajmy! Wyłączne prawo do korzystania z artystycznego wykonania i rozporządzania prawami do niego wygasa z upływem pięćdziesięciu lat następujących po roku, w którym nastąpiło artystyczne wykonanie.

Przez pięćdziesiąt lat następujących po roku, w którym nastąpiło artystyczne wykonanie, artyście wykonawcy przysługuje **prawo do wynagrodzenia** za korzystanie z artystycznego wykonania lub za rozporządzanie prawami do takiego wykonania określone w umowie albo przyznane w przepisach ustawy. Artyście wykonawcy przysługuje **prawo do stosownego wynagrodzenia** także w przypadkach nadawania, reemitowania lub odtwarzania

artystycznego wykonania za pomocą wprowadzonego do obrotu egzemplarza.

5.8.2. Prawa do fonogramów i wideogramów

Prawa do fonogramów i wideogramów to prawa przysługujące ich producentom, czyli osobom, pod których nazwiskiem lub firmą (nazwą) fonogramy lub wideogramy zostały po raz pierwszy sporządzone.

Fonogram to pierwsze utrwalenie warstwy dźwiękowej wykonania utworu np. nagrany w studio singiel albo nagranie innych zjawisk akustycznych, np. odgłosów przyrody w postaci śpiewu ptaków lub szumu lasu.	Wideogram to pierwsze utrwalenie sekwencji ruchomych obrazów, z dźwiękiem lub bez, niezależnie od tego, czy stanowi ono utwór audiowizualny. To twz. kopia zerowa.

Prawa przysługujące producentom fonogramów i wideogramów obejmują:

1. **Wyłączne prawo do rozporządzania i korzystania z fonogramu lub wideogramu** w zakresie: zwielokrotniania określoną techniką, wprowadzenia do obrotu, najmu i użyczenia egzemplarzy oraz publicznego udostępniania fonogramu lub wideogramu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym.
2. **Prawo do stosownego wynagrodzenia** w przypadku nadawania, reemitowania lub odtwarzania wprowadzonego do obrotu fonogramu lub wideogramu.

Pamiętajmy! Prawa te wygasają z upływem pięćdziesięciu lat następujących po roku, w którym fonogram lub wideogram został sporządzony.

5.8.3. Prawa do nadań programów

Prawa do nadań programów to prawa przysługujące organizacji radiowej lub telewizyjnej obejmujące wyłączne prawo do rozporządzania i korzystania ze swoich nadań programów w zakresie: utrwalania, zwielokrotniania określoną techniką, nadawania przez inną organizację radiową lub telewizyjną, reemitowania, wprowadzania do obrotu ich utrważeń, odtwarzania w miejscach dostępnych za opłatą wstępu oraz udostępniania ich utrważeń w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym.

Prawo to gaśnie z upływem pięćdziesięciu lat następujących po roku pierwszego nadania programu.

5.8.4. Prawa do pierwszych wydań

Prawa do pierwszych wydań to prawa dotyczące wydawcy, który jako pierwszy w sposób zgodny z prawem opublikował lub w inny sposób rozpowszechnił utwór, którego czas ochrony już wygasł, a jego egzemplarze nie były jeszcze publicznie udostępniane, **np.** odnaleziony przypadkiem rękopis zmarłego pisarza.

Wydawcy przysługuje wyłączne prawo do rozporządzania tym utworem i korzystania z niego na wszystkich polach eksploatacji przez okres dwudziestu pięciu lat od daty pierwszej publikacji lub rozpowszechnienia.

5.8.5. Prawa do wydań naukowych i krytycznych

Prawa do wydań naukowych i krytycznych to prawa przysługujące osobie która po upływie czasu ochrony prawa autorskiego do utworu przygotowała jego wydanie krytyczne lub naukowe nie będące utworem, **np.** krytyka dzieła literackiego lub muzycznego.

Prawa przysługujące badaczom/naukowcom/krytykom utworów

Osobie takiej przysługuje wyłączne prawo do rozporządzania takim wydaniem i korzystania z niego na dwóch polach eksploatacji: w zakresie jego utrwalania i zwielokrotniania oraz w zakresie obrotu oryginałem albo egzemplarzami, na których utwór utrwalono. Prawo to przysługuje przez okres trzydziestu lat od daty publikacji.

5.9. Prawo własności przemysłowej

Na koniec warto wskazać, że od prawa autorskiego i praw pokrewnych wyraźnie odróżnić należy prawo własności przemysłowej.

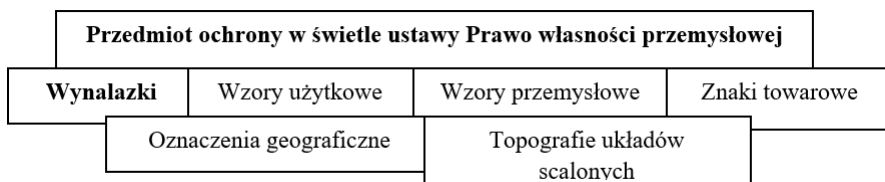
Zgodnie z poglądami prezentowanymi w doktrynie, **prawo własności przemysłowej** to zespół norm prawnych regulujących stosunki społeczne związane z ochroną przedmiotów tej własności, a w pewnym zakresie także z korzystaniem z tych dóbr oraz obrotem nimi³⁸. To przepisy regulujące zagadnienia uzyskiwania ochrony, jej utrzymywania i egzekwowania praw ochronnych dla praw własności przemysłowej³⁹.

Pamiętajmy! Problematykę prawa własności przemysłowej uregulowano w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (dalej: PrWiPrzem).

³⁸ P. Kostański, G. Jyż, *Przepisy ogólne*, [w:] J. Sieńczyło-Chlabicz (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 6.

³⁹ M. Kondrat, *Przepisy ogólne*, [w:] M. Kondrat (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 45.

Ustawodawca określił zamknięty katalog praw wyłącznych chronionych przepisami PrWiPrzem. Art. 1.1 PrWiPrzem pozwala na wyróżnienie sześciu przedmiotów ochrony w prawie własności przemysłowej.

W literaturze przedmiotu prezentowane jest stanowisko, zgodnie z którym, w świetle terminologii i systematyki ustawy przedmiot ochrony w prawie własności przemysłowej można uogólnić, sprowadzając go do dwóch pozycji: projektów wynalazczych oraz oznaczeń towarów i usług⁴⁰.

W ustawie Prawo własności przemysłowej unormowano:

1. Stosunki w zakresie wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych,
2. Zasady, na jakich przedsiębiorcy mogą przyjmować projekty racjonalizatorskie i wynagradzać ich twórców,
3. Zadania i organizację Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej, zwanego dalej „Urzędem Patentowym”.

---

⁴⁰ P. Kostański, G. Jyż, op. cit., s. 6.

Rozdział 6. Prawo karne

6.1. Prawo karne i jego cechy

Kolejną gałęzią prawa składającą się na porządek prawny państwa jest prawo karne. **Prawo karne** to jedna gałąź prawa obejmująca zespół norm określających zasady odpowiedzialności za przestępstwa, tj. czyny społecznie szkodliwe, zabronione przez ustawę pod groźbą kary (kryminalnej) oraz środki reakcji na takie czyny, zarówno te o randzie przestępstwa jak i te, które przestępstwami nie są z powodu niepoczytalności sprawcy⁴¹. Prawo to reguluje odpowiedzialność człowieka wobec państwa za popełniony przez niego czyn zabroniony: przestępstwa obejmujące zbrodnie i występki oraz wykroczenia. **Zbrodniami** są najcięższe przestępstwa, za popełnienie których sąd – decydując na się na orzeczenie kary pozbawienia wolności – nie może orzec kary niższej niż 3 lat, **np.** zabójstwo. Natomiast **występkami** są czyny, za które istnieje możliwość wymierzenia kary pozbawienia wolności niższej niż 3 lata. **Wykroczenia** są czynami zabronionymi o mniejszej szkodliwości niż przestępstwa.

W doktrynie prawa karnego prawu temu przypisywane są trzy cechy.

Cechy prawa karnego		
Subsydiarność	Uniwersalizm	Zasada <i>ultima ratio</i>

Subsydiarność prawa karnego oznacza, że jego przepisy znajdują zastosowanie w stosunkach społecznych normowanych przez właściwe dla nich gałęzie prawa tylko tam, gdzie dochodzi do tak poważnych naruszeń dóbr prawnych, że sankcje przez nie przewidziane są niewystarczające⁴². **Uniwersalizm prawa karnego** wyraża się w tym, że nie normuje ono jednej, ściśle określonej sfery stosunków społecznych, ale ma zastosowanie we wszystkich dziedzinach życia, wszędzie tam, gdzie mamy do czynienia ze szczególnie poważnymi zamachami na stosunki społeczne oraz dobra prawne podmiotów tych stosunków, które uzasadniają kwalifikację takich zamachów jako „czyny społecznie szkodliwe”⁴³. Prawo karne stanowi zespół norm o charakterze powinnościowym – nakazów i zakazów, za których przekroczenie grozi sankcja karna. **Zgodnie z zasadą *ultima ratio*** sięgnięcie przez ustawodawcę po sankcję karną stanowi rozwiązanie ostateczne i jest

⁴¹ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne. Zarys problematyki*, Warszawa 2021, s. 19.

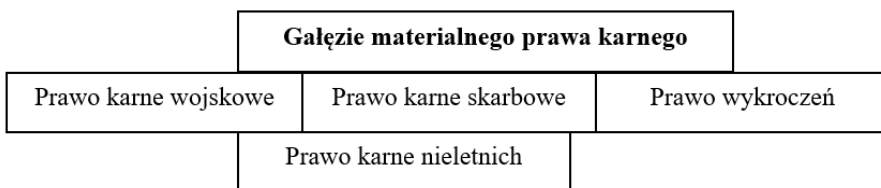
⁴² J. Lachowski, A. Marek, *op.cit.*, s. 19.

⁴³ V. Konarska-Wrzosek, A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2019, s. 13.

poprzedzone szczegółową analizą dotychczasowych instrumentów prawnych chroniących określone dobro w innych niż prawo karne gałęziach prawa, które ustawodawca zamierza uczynić przedmiotem ochrony prawno-karnej⁴⁴.

6.2. Prawo karne materialne, procesowe i wykonawcze

Prawo karne materialne to zespół przepisów normujących odpowiedzialność karną za popełnienie przestępstwa. Podstawowym źródłem prawa karnego materialnego jest ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – **Kodeks karny** (dalej: k.k.), na którą składa się **prawo karne powszechne** i **prawo karne wojskowe**, regulująca zasady odpowiedzialności karnej. W doktrynie wyróżniono cztery wyspecjalizowane gałęzie prawa karnego materialnego.

Prawo karne wojskowe to przepisy dotyczące zasad odpowiedzialności za przestępstwa wojskowe, zawarte w części wojskowej k.k. **Prawo karne skarbowe** to przepisy regulujące w szczególności zasady odpowiedzialności karnej za przestępstwa skarbowe lub odpowiedzialności za wykroczenia skarbowe. To prawo regulowane ustawą z dnia 10 września 1999 r. – **Kodeks karny skarbowy**. **Prawo wykroczeń** obejmuje przepisy ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – **Kodeks wykroczeń**, stosowane w przypadku odpowiedzialności za wykroczenia. **Wykroczenie** to czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany. **Prawo karne nieletnich** to postępowanie w sprawach nieletnich regulowane przepisami ustawy z dnia 26 października 1982 r. o **postępowaniu w sprawach nieletnich**.

Prawo karne procesowe to zespół norm prawnych regulujących tryb postępowania w sprawach o przestępstwa.

Postępowanie karne w sprawach należących do właściwości sądów toczy się według przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – **Kodeks postępowania karnego**. **Procedura karna** jest właściwa do rozpatrywania trzech rodzajów spraw:

1. Popęlnienie przestępstwa: ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego,

⁴⁴ J. Lachowski, A. Marek, op. cit., s. 20.

2. Popęlnienie wykroczenia: ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia,
3. Popęlnienie czynu zabronionego przez osobę **nieletnią**, tzn. nie mającą w chwili popęlnienia czynu ukończonych siedemnastu lat: ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

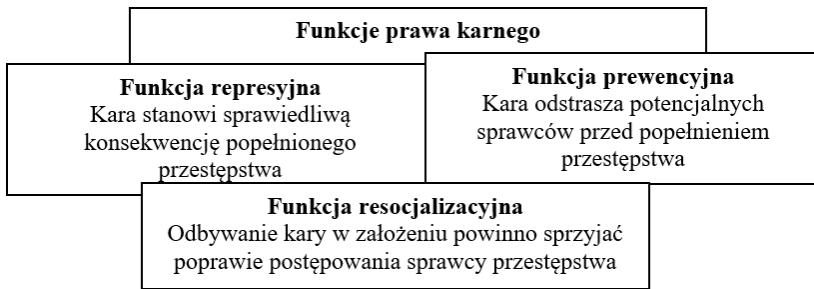
Postępowanie karne, uregulowane we wspomnianej ustawie Kodeks postępowania karnego, **ma na celu ustalenie sprawcy przestępstwa i ewentualne wymierzenie mu kary**. Wyróżniamy trzy etapy postępowania karnego.

Postępowanie przygotowawcze • Ma na celu zebranie dowodów przez prokuratora i Policję. • W zależności od rodzaju przestępstwa jest prowadzone w formie śledztwa albo dochodzenia.	Postępowanie sądowe • Rozpoczyna się wniesieniem do sądu aktu oskarżenia przez oskarżyciela (zwykle prokuratora) przeciwko oskarżonemu. • Sprawy z zakresu prawa karnego są rozpoznawane przez sądy powszechne, sądy wojskowe, Sąd Najwyższy (w zakresie kontroli zgodności z prawem orzeczeń) oraz przez Trybunał Stanu.
Postępowanie wykonawcze • Prowadzone, jeżeli wobec oskarżonego wydany został prawomocny wyrok skazujący. • Jest prowadzone na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy.	

W ramach norm prawa karnego wyodrębnia się także **prawo karne wykonawcze** dotyczące wykonywania orzeczeń w postępowaniu karnym, w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia oraz kar porządkowych i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności. Problematyka wykonywania kar i innych środków karnych unormowana została w przepisach ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – **Kodeks karny wykonawczy**.

6.3. Funkcje prawa karnego

Wśród wielu różnorodnych funkcji prawa karnego, rozumianych jako zadania, które prawo to spełnia lub powinno spełniać, szczególne znaczenie przypisać należy trzem funkcjom: represyjnej, prewencyjnej i resocjalizacyjnej.

6.4. Przestępstwo w prawie karnym

W obowiązującym stanie prawnym brak definicji legalnej pojęcia „przestępstwo”. **Przestępstwo** to pojęcie ogólne, które należy rozpatrywać w kontekście jego struktury, na którą składają się cztery elementy: podmiot przestępstwa, strona podmiotowa, przedmiot przestępstwa i strona przedmiotowa⁴⁵.

6.4.1. Podmiot przestępstwa

Podmiot przestępstwa to inaczej **sprawca przestępstwa**. Zgodnie z art. 10 § 1 k.k. **podmiotem przestępstwa** może być **osoba fizyczna**, która w chwili popełnienia czynu zabronionego miała ukończone 17 lat. W sytuacjach określonych w k.k., **np.** zamach na życie Prezydenta RP lub zabicie człowieka, podmiotem przestępstwa mogą być **nietelni czyli osoby fizyczne, które po ukończeniu 15 lat** dopuściły się czynu zabronionego, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Ponadto, podmiotem przestępstwa jest **nietelni, który po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat** dopuścił się przestępstwa określonego w art. 148 § 2 lub 3 k.k., **np.** zabicie człowieka ze szczególnym okrucieństwem, **np.** zabicie jednym czynem więcej niż jedną osobę, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nietelnego.

W prawie karnym ugruntował się podział podmiotów przestępstw na podmioty powszechne i podmioty indywidualne.

⁴⁵ A. Gacka-Asiewicz, *Prawo karne w pigułce*, Warszawa 2021, s. 10.

Rodzaje podmiotów przestępstw	
Podmioty powszechne przestępstw (tzw. ogólne) • Oznaczone w przepisach prawa karnego za pomocą zaimka „kto”, występującego bez jakichkolwiek innych określeń. • np. kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość [...] [art. 194 k.k.]	Podmioty indywidualne przestępstw (tzw. szczególne) • Oznaczone w przepisach prawa karnego za pomocą rzeczownika. • np. matka, która zabija dziecko w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu [...] [art. 149 k.k.].

6.4.2. Strona podmiotowa przestępstwa

Strona podmiotowa przestępstwa obejmuje zjawiska psychiczne, które muszą towarzyszyć stronie przedmiotowej, czyli zewnętrznemu zachowaniu się sprawcy. **To zjawiska psychiczne, które wyrażają stosunek sprawcy do popełnianego przez niego czynu**⁴⁶. Pojęcie to jest nierozzerwalnie związane z teorią winy. W ujęciu doktrynalnym wskazuje się na dwie teorie winy: teorię normatywną i teorię psychologiczną⁴⁷. Zgodnie z **teorią normatywną**, istotę winy stanowi możliwość postawienia zarzutu sprawcy czynu, że nieprawidłową decyzją swojej woli lub naruszeniem zasad ostrożności naruszył przepisy prawa. W ujęciu **teorii psychologicznej**, winą jest „zaszłość psychiczna”, czyli przeżycia psychiczne sprawcy związane z popełnionym przez niego czynem⁴⁸.

Na gruncie art. 9 k.k. w ramach strony podmiotowej przestępstwa wyróżnia się **umyślność** i **nieumyślność**. Odpowiadamy więc na pytanie: czy sprawca działał umyślnie czy nieumyślnie? Chodzi przede wszystkim o ustalenie zamiaru popełnienia przestępstwa.

⁴⁶ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2021, s. 90.

⁴⁷ M. Kawecki, A. Pietras, *Ustawowe znamiona czynów zabronionych w części wojskowej kodeksu karnego w tabelach*, Difin, Warszawa 2017, s. 51.

⁴⁸ M. Kawecki, A. Pietras, op. cit., s. 51.

Umysłne działanie sprawcy (zamiar popełnienia czynu zabronionego) • Jeżeli sprawca czynu zabronionego ma zamiar jego popełnienia, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi [art. 9 § 1 k.k.]. • np. zaplanowanie i zabicie człowieka.	Nieumyślne działanie sprawcy (brak zamiaru popełnienia czynu zabronionego) • Jeżeli sprawca czynu zabronionego nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć [art. 9 § 2 k.k.]. • np. nieumyślne spowodowanie śmierci człowieka [art. 155 k.k.]. • np. spowodowanie nieumyślnego wypadku w ruchu lądowym, w wyniku którego inna osoba odniosła obrażenia ciała w postaci rozstroju zdrowia [art. 177 § 1 k.k.]. • np. nieumyślne spowodowanie pożaru, w wyniku którego zginął człowiek [art. 163 § 1 i 2 k.k.].

Wina nieumyślna może przybrać jedną z dwóch form: **lekkomyślności**, gdy sprawca przewidywał możliwość czynu, ale bezpodstawnie założył, że nie dojdzie do popełnienia czynu, **np.** nie zwalniający przed przejściem dla pieszych i potracamy pieszego, albo **niedbalstwa**, gdy sprawca mógł przewidzieć możliwość popełnienia czynu zabronionego, ale nie przewidział, **np.** brak wymaganego przeglądu karuzeli w wesołym miasteczku i wypadek na tej karuzeli będący następstwem zaniechania. W przypadku niedbalstwa, sprawca nie mając zamiaru popełnienia czynu zabronionego, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu mógł przewidzieć.

Warto również wskazać na art. 31§ k.k. dotyczący **niepoczytalności**, zgodnie z którym nie popełnia przestępstwa kto z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem, **np.** osoba cierpiąca na chorobę psychiczną zabija człowieka uważając go za osobę, która zagraża jej życiu albo nie udziela pomocy osobie ofierze wypadku wskutek czego ta osoba umiera.

Pamiętajmy! Sprawcy przestępstwa u którego stwierdzono niepoczytalność w czasie jego dokonania nie można przypisać winy. Traktowany on jest tak jakby nie popełnił przestępstwa.

6.4.3. Przedmiot przestępstwa

Przedmiot przestępstwa obejmuje dobra prawne, w które godzi czyn zabroniony, chronione przez przepisy karne, **np.** życie, mienie, wolność.

Kto pozbawia człowieka wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

[art. 189 § 1 k.k.].

Przedmiot ochrony: wolność człowieka.

Kto sprowadza katastrofę w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym zagrażającą życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10

[art. 173 § 1 k.k.].

Przedmiot ochrony: życie lub zdrowie człowieka.

6.4.4. Strona przedmiotowa przestępstwa

Strona przedmiotowa przestępstwa to znamiona charakteryzujące czyn zabroniony od jego strony zewnętrznej⁴⁹. Obejmują: **zachowanie się sprawcy** (czyn sprawcy), **czas i miejsce czynu, sytuację w jakiej czyn został popełniony oraz sposób popełnienia czynu.**

Zachowanie się sprawcy może przybierać jedną z dwóch form: działanie lub zaniechanie.

Działanie sprawcy

- Podjęcie przez sprawcę celowej aktywności fizycznej.
- W przepisach kodeksu karnego opisane przy użyciu czasownika, **np.** *kto zabija człowieka [...]* [art. 148 k.k.].
- **Np.** *Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu [...]* [art. 156 § 1 k.k.].

Zaniechanie sprawcy

- Powstrzymanie się przez sprawcę od działania, które powinien był wykonać.
- **Np.** *Kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu groźącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3* [art. 162 § 1 k.k.].

⁴⁹ M. Kawecki, A. Pietras, op. cit., s. 62.

6.5. Stan wyższej konieczności

Stan wyższej konieczności to instytucja prawa karnego, której istotę stanowi poświęcenie jednego dobra w celu ratowania innego dobra, zagrożonego bezpośrednim niebezpieczeństwem, jeżeli niebezpieczeństwa nie można inaczej uniknąć, a dobro poświęcone przedstawia wartość niższą od dobra ratowanego, **np.** wybite szyby w zaparkowanym nagrzanym samochodzie z dzieckiem w środku, **np.** obrona przed atakującym agresywnym zwierzęciem, w wyniku czego zwierzę zdechło.

Na podstawie art. 26 k.k. do **przesłanek stanu wyższej konieczności** zalicza się: bezpośrednie i rzeczywiste zagrożenie dla danego dobra prawnie chronionego **np.** życia lub zdrowia; subsydiarność, czyli brak możliwości uniknięcia niebezpieczeństwa w inny sposób niż przez poświęcenie innego dobra oraz proporcjonalność, czyli dobro ratowane musi przedstawiać wartość wyższą niż dobro poświęcone. W praktyce źródłem niebezpieczeństwa jest sytuacja nagła, niespodziewana, **np.** atak agresywnego psa. W przypadku przekroczenia granic stanu wyższej konieczności mamy do czynienia z popełnieniem przestępstwa. W praktyce jednak często sądy orzekają nadzwyczajne złagodzenie kary.

Pamiętajmy! Działanie w stanie wyższej konieczności skutkuje wyłączeniem odpowiedzialności karnej.

6.6. Obrona konieczna

Zgodnie z art. 25 § 1 k.k., *nie popełnia przestępstwa, kto w obronie koniecznej odpiera bezpośredni, bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro chronione prawem.* Podstawową przesłanką zaistnienia stanu obrony koniecznej jest **bezpośredniość zamachu, np.** agresji fizycznej lub słownej. Obrona konieczna musi nastąpić równoległe z zamachem na dobro chronione w celu zapobieżenia naruszeniu tego dobra, **np.** życia. Obrona konieczna musi mieć charakter współmierny do ataku. Granice obrony koniecznej mogą zostać przekroczone. Skutkiem przekroczenia granic obrony koniecznej jest uzyskanie przez czyn znamion czynu zabronionego (przestępstwa).

Postaci przekroczenia granic obrony koniecznej

Tzw. eksces intensywny

- Zastosowanie niewspółmiernego do zagrożenia środka obrony [art. 25 § 2 k.k].

Tzw. eksces ekstensywny

- Przedwczesna lub spóźniona obrona.

W razie przekroczenia granic obrony koniecznej, w szczególności gdy sprawca zastosował sposób obrony niewspółmierny do niebezpieczeń-

stwa zamachu, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia. Ponadto, **nie podlega karze**, kto przekracza granice obrony koniecznej, odpierając zamach polegający na wdarciu się do mieszkania, lokalu, domu albo na przylegający do nich ogrodzony teren lub odpierając zamach poprzedzony wdarciem się do tych miejsc, chyba że przekroczenie granic obrony koniecznej było rażące. Wyłączenie odpowiedzialności prawnej dotyczy także osób, które przekroczyły granice obrony koniecznej pod wpływem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu.

6.7. Kara i jej rodzaje

Kara to osobista dolegliwość zadana sprawcy przestępstwa, będąca reakcją na popełnione przestępstwo, wyrażająca potępienie przestępstwa, wymierzona przez konstytucyjnie uprawniony do tego organ państwa⁵⁰.

Kara jest to sankcja, jaką ponosi sprawca w związku z popełnionym przestępstwem.

Stanowi wobec sprawcy przestępstwa dolegliwość natury osobistej.

Może być zastosowana wyłącznie wobec sprawcy przestępstwa.

Kara to reakcja na naruszenie zakazów lub nakazów zawartych w normach sankcjonowanych, stanowiąca ze swej natury dolegliwość, odpłatę złem za zło⁵¹. **Sąd stosuje karę odpowiednio do rodzaju popełnionego czynu**, biorąc pod uwagę w szczególności stopień szkodliwości społecznej czynu i zawinienie. Zgodnie z art. 115 § 2 k.k., **przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę** rodzaj i charakter naruszonego lub zagrożonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

Pamiętajmy! Kary oraz inne środki przewidziane w kodeksie karnym stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka.

⁵⁰ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 413.

⁵¹ K. Kulig, *Teoria pracowniczej odpowiedzialności porządkowej*, C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 17.

Kara kryminalna pełni trzy zasadnicze funkcje:

Funkcje kary kryminalnej	
Funkcja gwarancyjna Oznacza ochronę jednostki przed nadużyciami ze strony organów państwowych poprzez przyjęcie, że osoba może być pociągnięta do odpowiedzialności karnej tylko za takie działanie lub zaniechanie, które zostało w ustawie wyraźnie uznane za czyn zabroniony.	Funkcja ochronna Oznacza ochronę interesów społeczeństwa oraz dóbr przedstawiających wartość społeczną przed ich naruszeniem.
	Funkcja kompensacyjna Oznacza ochronę poszkodowanego poprzez naprawienie szkody wyrządzonej poszkodowanemu przestępstwem.

6.7.1. Zasady wymiaru kary przez sąd

Zasady wymiaru kary zostały określone w rozdziale VI k.k. Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych w ustawie, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu, okoliczności obciążające i okoliczności łagodzące, cele kary w zakresie społecznego oddziaływania, a także cele zapobiegawcze, które ma ona osiągnąć w stosunku do skazanego. Okoliczności wpływające na wymiar kary uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą.

Dolegliwość kary nie może przekraczać stopnia winy. Wymierzając karę, sąd uwzględnia szereg czynników określonych w art. 53 § 2 k.k., **np.** motywację i sposób zachowania się sprawcy, **np.** rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, **np.** sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości. **Wymierzając karę sąd bierze także pod uwagę** pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą albo ugodę pomiędzy nimi osiągniętą w postępowaniu przed sądem lub prokuratorem.

Pamiętajmy! Wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, sąd kieruje się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować. Wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat, nie orzeka się kary dożywotniego pozbawienia wolności.

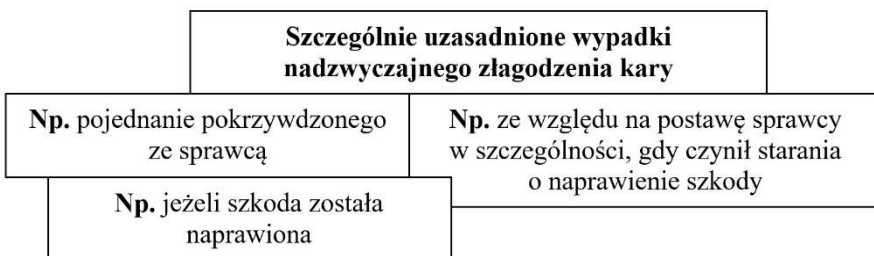
Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Nadzwyczajne złagodzenie kary polega na wymierzeniu kary poniżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, kary łagodniejszego rodzaju albo na odstąpieniu od wymierzenia kary i orzeczeniu środka karnego, środka kompensacyjnego lub przypadku według zasad określonych w art. 60 § 6 k.k., **np.**

- **Jeżeli czyn stanowi zbrodnię**, sąd wymierza karę pozbawienia wolności nie niższą od jednej trzeciej dolnej granicy ustawowego zagrożenia
- **Jeżeli czyn stanowi występki**, przy czym dolną granicą ustawowego zagrożenia jest kara pozbawienia wolności niższa od roku, a górną – kara pozbawienia wolności nie niższa od lat 3, sąd wymierza grzywnę albo karę ograniczenia wolności.

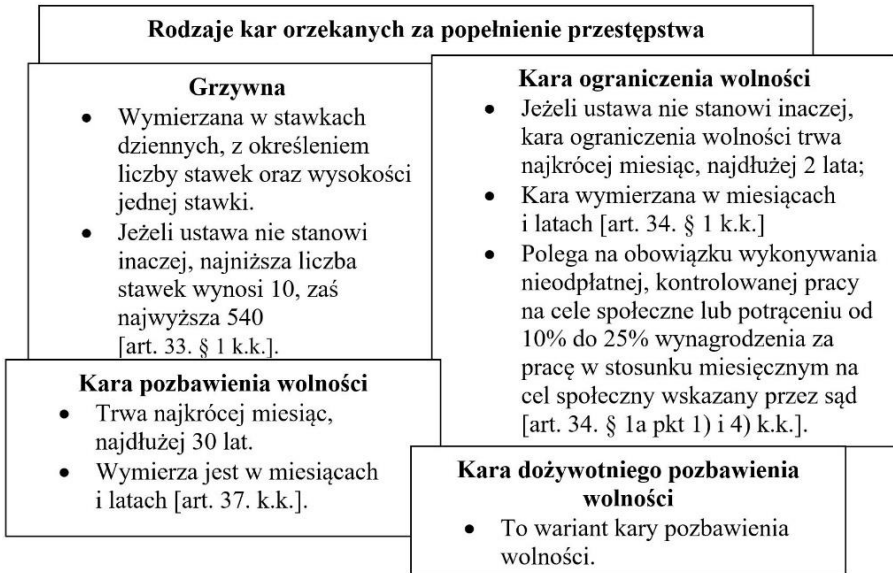
Zbrodniami są najcięższe przestępstwa, za popełnienie których sąd – decydując na się na orzeczenie kary pozbawienia wolności – nie może orzec kary niższej niż 3 lat albo karę surowszą, **np.** zabójstwo. Zbrodnię można popełnić tylko w sposób umyślny tzn., że sprawca ma zamiar jej popełnienia, czyli chce ją popełnić albo przewidując możliwość jej popełnienia, na to się godzi. **Występkiem** jest czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc, **np.** rozpijanie małoletniego. Występek może być popełniony umyślnie, **np.** występki o charakterze chuligańskim w postaci uszkodzenia własności innej osoby lub zamachu na jej wolność lub nieumyślnie, czyli bez zamiaru jego popełnienia, **np.** spowodowanie wypadku w komunikacji. Czynnikiem odróżniającym zbrodnię od występków jest szkodliwość społeczna czynu i wysokość kary.

Nadzwyczajne złagodzenie kary może mieć miejsce w wypadkach przewidzianych w ustawie oraz w stosunku do młodocianego, jeżeli służy to wychowaniu sprawcy. Ponadto sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa.

6.7.2. Rodzaje kar przewidzianych w kodeksie karnym

Katalog kar przewidzianych w kodeksie karnym jest katalogiem zamkniętym.

W przypadku kary grzywny, ustalając stawkę dzienną, sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe; stawka dzienna nie może być niższa od 10 złotych, ani też przekraczać 2000 złotych. **Nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne** świadczona w ramach odbywania kary pozbawienia wolności jest wykonywana w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym. Z kolei, **potrącenie wynagrodzenia za pracę** może być orzeczone wobec osoby zatrudnionej, a w okresie, na jaki zostało orzeczone potrącenie, skazany nie może rozwiązać bez zgody sądu stosunku pracy. Natomiast **kara pozbawienia wolności** może trwać od 1 miesiąca do 30 lat i odbywa się ją w zakładzie karnym, chyba, że sąd orzekł karę w zawieszeniu na okres próby. Osobnym wariantem kary pozbawienia wolności jest **dożywotnie pozbawienie wolności**. Od zakładu karnego należy odróżnić areszt śledczy, w którym osoby podejrzane i oskarżone o popełnienie przestępstwa w uzasadnionych przypadkach oczekują na wyrok sądu.

6.7.3. Rodzaje środków karnych przewidzianych w kodeksie karnym

Oprócz kar sąd może orzekać wobec sprawców przestępstw również **środki karne**. W odróżnieniu od kar środki karne nie służą odczuciu przez skazanego dotkliwych skutków przestępstwa lub wykroczenia, lecz mają za

cel chronić pokrzywdzonego i inne osoby przed sprawcą oraz utrudniać mu powrót na drogę przestępczą. Ustawodawca, w art. 39 k.k., sformułował **zakazany katalog środków karnych wymierzanych sprawcom przestępstw**. Zgodnie z intencją ustawodawcy, środkami tymi są:

1. pozbawienie praw publicznych;
2. zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej;
3. zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi;
4. zakaz zajmowania stanowiska lub wykonywania zawodu lub pracy w organach i instytucjach państwowych i samorządu terytorialnego, a także w spółkach prawa handlowego, w których Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego posiadają bezpośrednio lub pośrednio przez inne podmioty co najmniej 10% akcji lub udziałów;
5. zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu;
6. zakaz wstępu na imprezę masową; zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych;
7. nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;
8. zakaz prowadzenia pojazdów;
9. świadczenie pieniężne;
10. podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Pamiętajmy! Orzeczenie środka karnego może mieć charakter fakultatywny i zależeć od uznania sądu, **np.** w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji lub charakter obligatoryjny, **np.** orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych w razie prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego po wcześniejszym prawomocnym skazaniu za prowadzenie pojazdu mechanicznego w takim stanie.

Wykaz literatury

Książki i artykuły

- [1] Blicharz J.: *Pojęcie prawa administracyjnego*, [w:] T. Kocowski, P. Lisowski, M. Paplicki (red.) *Tadeusz Bigo o administracji i prawie administracyjnym – refleksje wrocławskiej szkoły administratywistycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2020.
- [2] BOĆ J. (red.): *Prawo administracyjne*, Wrocław 2010.
- [3] DOBACZEWSKA A. POWAŁOWSKI, H. WOLSKA: *Nowe prawo przedsiębiorców*, C. H. Beck, Warszawa 2018.
- [4] FEDRECZYK W.: *Postępowanie administracyjne*, C. H. Beck, Warszawa 2018.
- [5] FERENC-SZYDEŁKO E., *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa 2021.
- [6] GACKA-ASIEWICZ A.: *Prawo karne w pigułce*, C. H. Beck, Warszawa 2021.
- [7] GARDOCKI L.: *Prawo karne*, C. H. Beck, Warszawa 2021.
- [8] GRZELA B. (red.): *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Warszawa 2015.
- [9] KANAREK-RÓWNICKA A.: *Działalność nieewidencjonowana a działalność gospodarcza. Analiza nowej regulacji prawnej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2020, nr 116.
- [10] KAWAŁKO A., WITCZAK H.: *Zobowiązania*, C. H. Beck, Warszawa 2021.
- [11] KAWECKI M., PIETRAS A.: *Ustawowe znamiona czynów zabronionych w części wojskowej kodeksu karnego w tabelach*, Difin, Warszawa 2017.
- [12] KISIELEWICZ A., TARNO J.P. (red.). *Sądowa kontrola administracji w sprawach gospodarczych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- [13] KONARSKA-WRZOSEK V., MAREK A.: *Prawo karne*, C. H. Beck, Warszawa 2019.
- [14] KONDRAT M. (red.): *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- [15] KOSMAŁ A.: *Pojęcie i wybrane kategorie przedsiębiorcy w ustawodawstwie polskim*, Wrocław 2019.
- [16] KOZIEŁ G. (red.): *CEIDG. Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców. Przedsiębiorcy zagraniczni w obrocie gospodarczym. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa 2019.
- [17] KOZIEŁ G. (red.): *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- [18] KRUK H., OCZKOWSKI M., PYKA M. (red.): *Prawo gospodarcze prywatne*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- [19] KRYSZEWSKI A.K., [w:] A. Pietrzak, *Prawo przedsiębiorców. Komentarz*, Lex/el. 2019, komentarz do art. 3.
- [20] KULIG K., *Teoria pracowniczej odpowiedzialności porządkowej*, C. H. Beck, Warszawa 2017.
- [21] LACHOWSKI J., MAREK A.: *Prawo karne. Zarys problematyki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

- [22] LEOŃSKI Z., *Materialne prawo administracyjne*, C. H. Beck, Warszawa 2009.
- [23] MASTERNAK M., *Czynności materialno-techniczne jako prawna forma działania administracji publicznej*, Dom Organizatora, Toruń 2018.
- [24] MIASKOWSKA-DASZKIEWICZ K., SERAFIN S., SZMULIK B.: *Zarys prawa administracyjnego*, C. H. Beck, Warszawa 2017.
- [25] MICHALAK A.: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa 2019.
- [26] MURAS Z., *Podstawy prawa*, C. H. Beck, Warszawa 2017.
- [27] NIEWIADOMSKI Z. (red.): *Prawo administracyjne*, LexisNexis, Warszawa 2011.
- [28] NOWAK-GRUCA A.: *Konieczne cechy utworu. Uwagi po 20 latach obowiązywania ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2015”, nr 2.
- [29] NOWAK-GRUCA A.: *Przedmiot prawa autorskiego (utwór) w ujęciu kognitywnym*, Difin, Warszawa 2018.
- [30] POWAŁOWSKI A. (red.): *Leksykon prawa gospodarczego publicznego*, C. H. Beck., Warszawa 2019.
- [31] RAKOCZY B. (red.): *Prawo przedsiębiorców*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- [32] Repetytoria Becka. *Prawo administracyjne materialne. Pytania. Kazusy, Tablice. Testy*, C. H. Beck, Warszawa 2021.
- [33] SANCEWICZ P.: *Umowa jako prawna forma działania administracji publicznej w polskiej i niemieckiej doktrynie prawa publicznego*, „Studia Prawa Publicznego 2019”, nr 1 (25).
- [34] SEWERYNIK A. (red.): *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, C. H. Beck, Warszawa 2019.
- [35] SIĘNCZYŁO-CHLABICZ J. (red.): *Prawo własności intelektualnej. Teoria i praktyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- [36] SIĘNCZYŁO-CHLABICZ J. (red.): *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa 2020.
- [37] SOSNOWSKI M.: *Forma opodatkowania działalności gospodarczej jako instrument optymalizacji podatkowej*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia 2017”, nr 3.
- [38] STELINA J. (red): *Prawo pracy*, C. H. Beck, Warszawa 2020.
- [39] SZCZOTKA J., POŹNIAK-NIEDZIELSKA M.: *Prawo autorskie. Zarys problematyki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- [40] SZREMSKI J.: *Podejmowanie czynności materialno-technicznych przez organy administracji publicznej a prawo jednostki do bycia wysłuchanym*, „Przegląd Prawa Administracyjnego 2020”, nr 3.
- [41] URA E.: *Prawo administracyjne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- [42] WASILEWSKI R.R.: *Działalność nieewidencjonowana - działalność gospodarcza? Uwagi na tle prawa gospodarczego publicznego i prywatnego*, „Studia Prawnicze KUL 2022”, <https://czasopisma.kul.pl/index.php/sp/article/view/12404>.

- [43] WRÓBEL W., ZOLL A.: *Polskie prawo karne. Część ogólna*, ZNAK, Kraków 2013.
- [44] ZAMELSKI P.: *Propedeutyka filozofii prawa*, Opole 2022, <https://www.-dbc.wroc.pl/dlibra/publication/155782/edition/117031>.
- [45] Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.

2. Źródła prawa krajowego

1. Ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 775 ze zm.
2. Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.
3. Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.
4. Ustawy z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2151 ze zm.
5. Ustawa 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.
6. Ustawa 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2509.
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 04.1997 r., Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 ze zm.
8. Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.
9. Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz. U. 2022 r. poz. 1138.
10. Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 127.
11. Ustawa 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm.
12. Ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1526.
13. Ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie województwa, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2094.
14. Ustawa z 30.06.2000 r. Prawo własności przemysłowej, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1170 ze zm.
15. Ustawa z 20.07.2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1461.
16. Ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 259 ze zm.
17. Ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 221 ze zm.

3. Źródła internetowe

1. Konstytucja Biznesu, [Konstytucja Biznesu | Biznes.gov.pl - Serwis informacyjno-usługowy dla przedsiębiorcy](https://www.biznes.gov.pl).

Dr Anna Bohdan Absolwentka kierunku Prawo na wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego. Doktor nauk prawnych, pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Polityki Regionalnej i Rynku Pracy Wydziału Ekonomii i Zarządzania Politechniki Opolskiej. Członkini Stowarzyszenia Edukacji Administracji Publicznej.

W pracy naukowej koncentruje się na problematyce związanej z ustrojowym prawem administracyjnym.

Autorka licznych publikacji naukowych z zakresu prawa samorządowego, w tym wykorzystania narzędzi e-administracji w samorządzie terytorialnym. W ramach współpracy z podmiotami administracji publicznej, instytucjami otoczenia biznesu i szkołami organizatorka dodatkowych form aktywności mających na celu rozwinięcie praktycznych umiejętności i kompetencji. Animatorka szkoleń dla pracowników w administracji publicznej oraz kursów doszkaldających i zajęć warsztatowych dla młodzieży.

Dr Piotr Zamelski (ur. 1985 r.) ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Opolskim (2009 r.), następnie uzyskał stopień doktora nauk prawnych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim (2013 r.). Od 2010 r. pracuje jako nauczyciel akademicki na Politechnice Opolskiej. Prowadzi także zajęcia o tematyce społeczno-prawnej w Publicznym Liceum Ogólnokształcącym nr II w Opolu. Zajmuje się teorią i filozofią prawa ze szczególnym uwzględnieniem

aksjologii prawa, społeczno-gospodarczego oddziaływania prawa, pedagogiki prawa, legislacji i etyki. Pełni funkcje m.in. prodziekana do spraw dydaktyki na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Politechniki Opolskiej, przewodniczącego Komisji Prawnej przy Zarządzie Głównym Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz prezesa Fundacji Kultury Klasycznej. Jest autorem i współautorem ponad 50 publikacji naukowych. Szersze informacje dostępne są na stronie: <https://p.zamelski.po.opole.pl>

ISSN 1427-9932

ISBN 978-83-66903-38-8

Publikacja finansowana ze środków programu Educatu